VÖRÖS ZÁSZLÓK ALATT

VÖRÖS ZÁSZLÓK ALATT

VÖRÖS ZÁSZLÓK ALATT

KIADJA A MUNKÁSŐRSÉG
ORSZÁGOS PARANCSNOKSÁGA
BUDAPEST, 1975

Előszó

Még sokan közöttünk élnek azok közül, akik nemcsak szemtanúi, hanem cselekvő harcosai voltak a világtörténelem legnagyobb jelentőségű harcának, a Nagy Októberi Szocialista Forradalomnak, akik dicsőséget szereztek a magyar névnek, amikor létrehozták és hősiesen védték a világ második proletárállamát, Tanácsköztársaságunkat, akik spanyol földön, s Európa különböző országaiban fegyverrel álltak szembe a fasiszták terjeszkedésével, akik a győztes Szovjet Hadsereg oldalán küzdöttek hazánk felszabadításáért, s akik ezerkilencszázötvenhat vészterhes napjaiban a külső és belső reakciós erők fékeveszett támadásakor védték a munkásság hatalmát. Közöttünk élnek dicsekvés nélkül, szerényen. Legtöbbjük most is fegyverrel szolgál, s acélszürke egyenruháján csak egy-egy régmúlt idők harcát idéző kitüntetés árulkodik arról, hogy a nagy próbatételek idején bátran állt a vártán, tudta, mi a kötelessége, hűséggel szolgálta az eszmét, amelynek elkötelezettje lett. Nagyapák, apák, fiúk. Nemzedékek egységbe forrva, egymás mellett a rajban, a szakaszban. Felemelő érzés. A forradalmi munkásmozgalom folyamatosságának, az igaz ügyért való küzdelem szakadatlan újravállalásának, az áldozatkészség és önzetlenség továbbadásának szép és megható példáit láthatjuk. Az idősebbek tapasztaltsága ötvöződik a fiatalok friss energiájával.

Hazafias és internacionalista nevelésünk fontos forrása az eleven példa, amit az utóbbi csaknem hat évtized harcaiban részt vett kommunista generációk nyújtanak. Felszabadulásunk 30. évfordulóján, pártunk XI. kongresszusa célkitűzéseinek megvalósításához erőt gyűjtünk mindabból, ami a múltból is képes a mát segíteni, erősíti akaraterőnket, céltudatosságunkat, eltökéltségünket.

Kötetünk csak néhányat örökít meg a sok tízezer közül, akik harcukkal a mát előkészítették, tetteiktől gazdagodva indulunk a holnap felé.

»A fölkelés

a kommünért

nem áll meg

határok mezsgyéinél,

szerte a földön

fellobog:

Lenin

élt,

Lenin

él,

Lenin

élni fog.«

Majakovszkij

1917-ben

László Aladár Lenin-renddel kitüntetett munkásőr

...és 1974-ben

Parancsnok a Bajkálon túl

Ivanovo Voznyeszenszk – ahol már az 1905-ös forradalom idején is megalakult a helyi szovjet –, jó iskola volt László Aladárnak, aki 1917 tavaszától tevékenyen szervezte a magyar hadifoglyok forradalmi bizottságát.

– A Nagy Októberi Szocialista Forradalom hírére Szibériában mindenütt szervezkedtek a foglyok – mondja. – Meghallottuk, hogy Verhnye Udinszkban gyülekeznek a monarchia foglyai. Gyalog mentünk Udinszkba, ahol már alakultak az internacionalista osztagok. De jöttek a fehérek és az egész Bajkálontúl az ő kezükre került. A vörös parancsnokokat agyonlőtték, a katonákat szétszórták, nekem néhányadmagammal egy kórházban sikerült meghúznom magam. De hallottuk, hogy közelednek a vörös csapatok, és mi kivonultunk eléjük a tajgára, 100 kilométerre a várostól. Ott biztak meg bennünket, hogy akadályozzuk meg a menekülő fehéreket a város autójavító műhelyének leszerelésében.

– A jakutszki ellenforradalom hírére expedíciót szerveztünk Jakutföld felszabadítására, s a kétezer kilométerre északra fekvő vidékre elindult a különítmény.

Az internacionalisták 1920 elejére Jakutszkba értek. Nem volt ostrom, bekerítés; puskalövés nélkül vonultak be a sarkvidéki fővárosba, ahol a helyi bolsevik pártszervezet már visszaállította a szovjet hatalmat.

Itt lett László Aladár a Bolsevik Párt Jakutföldi Ellenőrző Bizottságának elnöke, a párt mellett működő magyar szekció vezetője – és a népgazdasági tanács elnöke.

– A fehérek bandákba szerveződtek, lecsaptak az egymástól távoleső falvakra, városokra. Meg kellett szerveznünk az önvédelmi milíciát a CSON-t, s én lettem a parancsnoka. A városba betörtek a fehérek, kiszabadították a foglyokat, de a CSON ropogó gépfegyverekkel, tűzzel-vassal helyreállította a rendet. Itt estem át az első munkásőr tűzkeresztségemen mert a CSON olyan munkásőrségféle volt Jakutszkban.

Ezután Moszkvába hívták, és a Komintern hazaküldte Magyarországra.

– Olyan tiszti csoport tagjaként jöttem, amelyet „cserébe" küldtek bebörtönzött kommunisták kiszabadítása ellenében. Illegális munkára jöttem, s a konspirációba az is beletartozott, hogy hoztam a feleségemet és a gyereket: hogy ezzel is demonstráljam „nyárspolgárságomat". Itthon, mielőtt még bármihez hozzáfogtam volna, haditörvényszék elé állítottak, tizenkét évre ítéltek el. 1922-ben – úgy, ahogy jöttem, „tiszti csereakcióval" –, de akkor már én voltam a kicserélendő kommunista rab – visszatérhettem a Szovjetunióba.

Az ellenforradalom idején 1956-ban javasolta a Munkásőrség létrehozását.

– Én már Jakutföldön megtanultam milyen hatalmas erő lehet a milícia. KRAJCZAR IMRE

Karikatúra Majakovszkijtól

Az üzenetet egy vörös lovas hozta

A tizenötös tábori tarackok álcázva lapultak a hófodte tájban a holaveci erdő és a végtelen ukrajnai síkság találkozásánál.

A gólyafészek a legmagasabb erdei tölgy tetején volt. Tüzérségi megfigyelőnek használták.

Vas István tizedes a fészekben ült. A fa tetejét metsző szél cibálta.

Hónapok óta alig dörrent puska. Hallották, hogy a túlsó oldalon levők elkergették a cárt. Beszéltek suttogva a békéről is. De tudták: a lövészárok szélére mégsem tanácsos kiállni. Lapultak és vártak. A mozdulatlan néma front valóságos üdülést jelentett az egységnek, melyet az olasz frontról idevezényeltek tizenhét tavaszán. Csak az időjárás volt kínzó, szokatlan.

Vas István sokszor megmászta a fát. Megszokta a gólyafészket. Unottan emelte időnként szeméhez a távcsövet. Ezen a napon déltájban mégis különös dolgot észlelt. Hosszú póznák jelentek meg az orosz futóárok szélén s fehér zászlók lengtek rajtuk. Távcsövén keresztül megállapította, hogy a zászlókat alsóneműkből, ingekből, gatyákból fabrikálták. Nevetett, hogy a könnyei is kicsordultak. Először érzett könnyed vidámságot szolgálat közben.

Telefonon jelentette a látottakat.

Varga József zászlós fölmászott a gólyafészekbe, elvette tőle a távcsövet. Sokáig nézett, mintha nem akarna hinni a szemének, aztán vidáman hátba vágta Vas tizedest.

– Átmegyünk hozzájuk káplárkám!

Magukkal vitték Krajnyik Vendel szakaszvezetőt. Horvát származású fiú volt, értett oroszul.

Végtelen hosszúnak tűnt a senki földje. Mentek. A bizonytalanba. A reményt a póznákon lobogó fehérneműk tartották bennük. Nem láttak senkit. De tudták, kíváncsi szemek figyelik lépéseiket.

Az oroszok lövészárkában óriás termetű szakállas katona fogadta őket egy csajka vodkával. Körülöttük az arcok vidámak voltak, mint ünnepnapon. A lövészárok könyökénél szalmasárga bajszú legény balalajkát pengetett.

– Megadtátok magatokat? – érdeklődött a zászlós a tolmácson keresztül.

– Nem – ingatta fejét az óriás –, azt akarjuk, ti se lőjetek s mi sem lövünk. Ne öljük egymást!... ezt akarjuk.

Megtudták: az oroszok a tisztjeiket lefegyverezték. A forradalmi katonatanács egy őrmestert választott vezetőnek. A bolsevikokról csak annyit tudtak, hogy földet akarnak adni a parasztnak, de élő bolsevikot még egyik sem látott.

Ettől kezdve megindult a barátkozás. Átjártak egymáshoz. Élénk cserekereskedelem folyt a katonák között.

Megszokták egymást. Barátságok szövődtek. Hosszú idő telt el semmittevéssel. Egyszer aztán lovon nyargaló vörös zászlós alakulat lepte meg az oroszok állásait. Lövés nem dördult. A katonákat gyűlésre hívták össze.

Vas István

A szakadozott szélű, féltve rejtegetett képen az álló sorban jobbról a második Vas István elvtárs

Köztük állt Vas István tizedes is, aki éppen látogatóban volt barátjánál, Vaszilijnál, de nem értett semmit a szónok beszédéből. A lovasok közül az egyik, amikor meglátta rajta a honvédruhát, odalépett hozzá s a kezét nyújtotta.

– Kis József vagyok.

Leültek egy ládára. Beszélgettek. Kis elmondta, hogy a volt hadifoglyok közül sokan beálltak a vörösök közé.

– Előbb itt leszámolunk a Kerenszkij-félékkel – mondta–, aztán hazamegyünk és otthon csinálunk rendet... A világon mindenhol végez a szegénység a gazdagokkal...

A vörösöknél szolgáló magyar lovassal átballagtak a tizenötös tüzérek közé. Kis József ott is elmondta keresetlen szavakkal, miért viselnek hadat az úri világ ellen.

A későbbiek során a két egység, magyarok és oroszok együtt meneteltek a forradalom nehéz útján.

HAYPÁL TIBOR

Az omszki gárdista

Bán János

Bán János 1916. június 15-én orosz fogságba esett. Elvitték a murmanszki vasútépítéshez.

Járt nálunk Münnich elvtárs

– Tizenhétben járt nálunk Münnich elvtárs – mondja. – Akkor győzött a forradalom, elmentünk Omszkba, decemberben megalakítottuk az internacionalista századot. Vörösgárdisták lettünk. Mert akkor még nem alakult meg a Vörös Hadsereg. Hárman voltunk ott Tokajból: Madura Jóska, Orosz Ferenc, meg én. A komisszárunkat Váradinak hívták, Sas István volt a zászlóaljparancsnokunk (pesti gyógyszerész).

A történet innen regényes. Omszkból visszakellett vonulniuk hajóval, egészen Jekaterinburgba, ahol a cári foglyokat őrizték. Két hajón indultak el, a „Jermák"-on és a „Respubliká"-n.

– A Jermákon utaztunk mi, vörösgárdisták. Többnyire magyarok, egy-két szlovák fiú volt még köztünk. Két ágyút és sok-sok géppuskát is felszereltünk a hajónkra... Kilenc napig hajóztunk az Ob folyón. Még egy magyar szakaszt is felvettünk magunkhoz: magyar cigányok is voltak ott, rendeztünk nagy mulatságot. Közben hallottuk a hírt: a fehérek elfoglalták Omszkot, s ránk fáj a foguk.

Az első mokány magyar volt

Jekaterinburgba már vonattal érkeztek. Előörsöt küldtek, kik vannak ott hatalmon.

– Zeneszóval fogadtak bennünket. A város komisszárja valamikor cári tiszt volt, akit a cár Szibériába száműzött: kommunista érzelmű lett. Két barátom volt ott. Az egyiket Rózenfeld Lajosnak hívták. Pesti gyerek volt, vizvezetékszerelő. Együtt szállásoltunk. „Lefeküdjünk vagy együnk?" – kérdeztük egymástól. Kilenc napig alig ettünk valamit, aludni szinte semmit. Úgy döntöttünk, hogy lemegyünk ebédelni. De alig ettük meg az ebédet, jött a komisszár: „Baj van. Nem nagy baj, de... Le kell fegyverezni egy zászlóalj vörös lovast – mondta. – Fehérek a tisztek és azok elhitették velük, hogy mi árulók vagyunk..."

– Magyar nótákat énekelve meneteltünk – folytatja a történetet Bán elvtárs –, hogy ne keltsünk feltűnést. Ott aztán négy részre szakadtunk. Három szakasz közre fogta a laktanyát, mi pedig hurrázva berohantunk a nyitott kapun. Ketten sebesültek meg közülünk, nekik egy halottjuk volt.

A városkát, ahol a kulákok fellázadtak, másnap foglalták el. Két halottjuk volt.

– Az első egy mokány magyar fiú, a második a komisszár.

A harc folytatódik...

1945. január 1. Ekkor lépett be az MKP-ba. – Amint lehetett, szerveztük a termelőszövetkezetet – igaz, földünk nem volt. A papi birtokokat vettük el. Aztán megbíztak, hogy államosítsam a Tokaji Hengermalmot.

Élete a földhöz kanyarodott vissza. A tszből nyugdíjazták, betegen. Az ellenforradalom után egyik szervezője volt az MSZMP-nek és a Munkásőrségnek Tokajban.

– Tartalékban vagyok... De itt van minden. Ha szükség lenne rá, öltözködöm és megyek.

Az asztalon kitüntetések. Az egyiket így nevezik: „A Haza, a nép hűséges szolgálatáért."

BARÁTH LAJOS

1917

Ezerkilencszáztizenhetet
irtak.
Október
volt.
Kemény és érces hangon
szólt Lenin:
– Tegnap korán volt,
késő lenne holnap,
ma, ma van itt az idő!
Rongyos munkások,
rongyolt bakancsokban
mondták:
Ma!
Az Aurórán
az ágyúk
öblös
acéltorka
bömbölte: Ma!
dörögte: Ma!
Nem suhognak többé a Téli Palotában
zizzenve
az ittas selyemszoknyák,
nem zúgnak jóllakottan
nehéz, húsvéti harangok!
Vodkáspohárból többé nem vedel
a lobogóbaiszú
régi földesúr!

Nem ejtik többé a fekete foldre
maroknyi alvadt vérként
rezes szakállukat
az éhségtől lerogyó muzsikok!
Nem tornek a havas utcákra többé
a cár hordái,
fekete kozákok,
mint üvöltő, kardos, fekete szél!
És nem menekülnek többé hegyes pikáik
és fekete kucsmáik elől
csatakos, véres hajfonattal
a munkásasszonyok!
A kétfejű sas szárnyai elégtek!
Lehullott a földre.
Dög!
A jégpáncélos tengernél, a Baltikumban
egy ablakot bezártak.
És kinyitottak egy ablakot.
Ezerkilencszáztizenhetet
írtak.
Október
volt.
De ilyen
ragyogó, csodálatos gyümölcsöt
fa
nem termett még soha.

A föld, a tűz, az óceán sosem szült
ilyen erőt még.
Mi hozzuk azt világra!
Félelem nélkül foghatjuk meg egymás kezét
és csodálhatjuk a nyári csillagokat.
És azt mondjuk:
„Ma élni jó."
És dalolunk,
ahogyan még soha
dalt a boldogságról,
mely édes, mint a szőlő,
dalt a békéről,
amely mély, mint az emberi szem.
Ilyen édes, csodálatos gyümölcsöt
egyetlen fa
sem termett még soha.
A leggyönyörűbb nyári éjszaka
sem hajnalodott
ilyen énekekkel
és ily pompásan
csodálatos színekkel.
A föld, a tűz, az óceán szülötténél
erősebbet,
igen! a legerősebbet
mi hozzuk a világra!

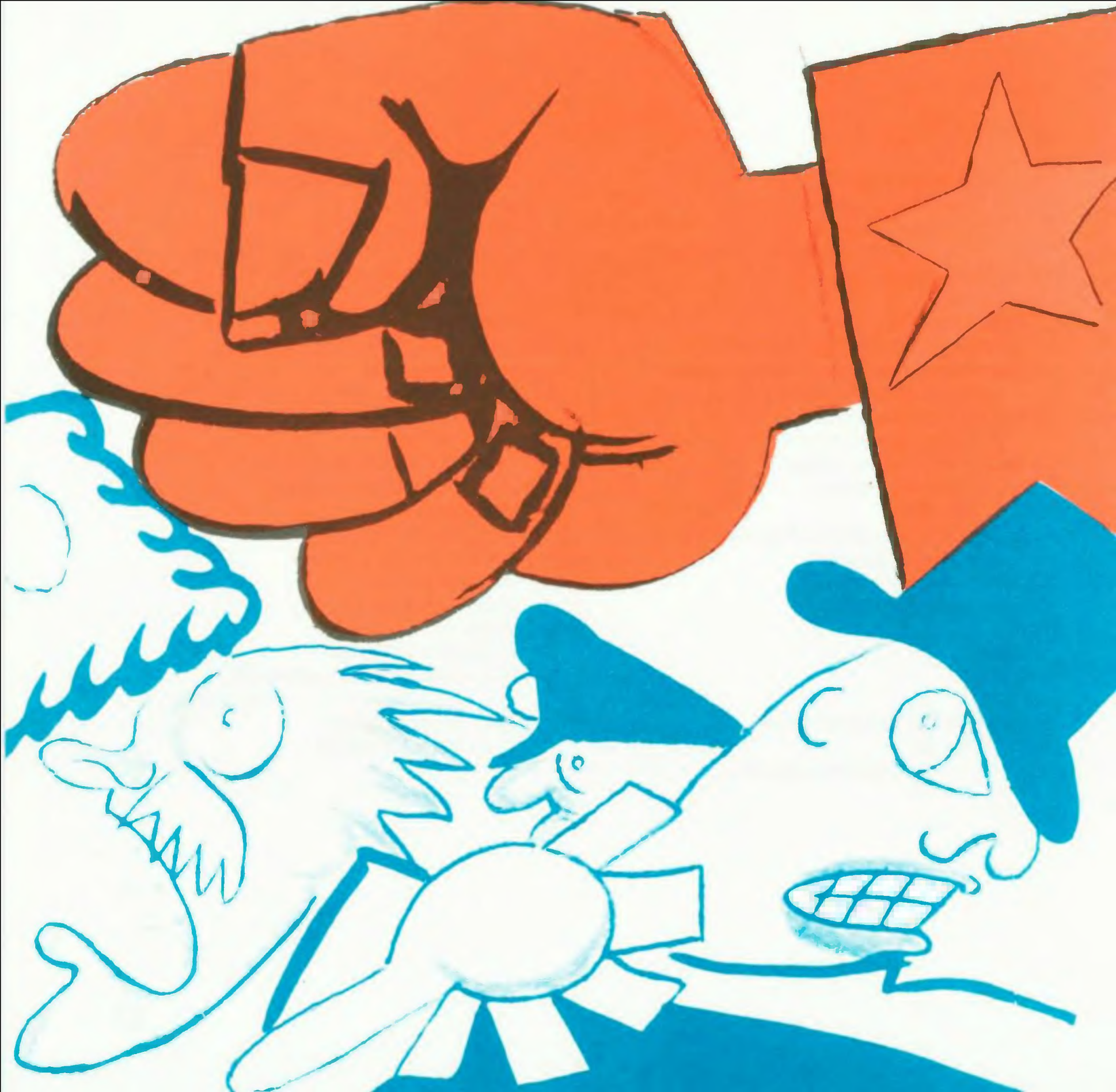

Tagsági könyvének száma: 905573

Pálmai Károly

A Cseka-házban a taggyűlés az éjszakába nyúlt. Hosszan vitatkoztak Jakutyin csekista tettén, aki megverte az egyik elfogott ellenforradalmár tisztet. A tisztet bűneiért a Forradalmi Törvényszék halálra ítélte. Jakutyin pártfegyelmit kapott, mert a Cseka szigorú belső törvénye: emberi méltóságában még a legnagyobb gonosztevőt sem szabad megbántani.

Az utolsó napirendi pont Pálmai Károly magyar származású csekista tagfelvétele volt.

– Jól ismerünk, szeretünk is, bátor, értelmes fiú vagy – mondta a lengyel Marcikovszky –, de szeretnénk, ha a régebbi életedről is beszélnél nekünk.

A széles vállú, jól megtermett magyaron látszott, hogy nem szeret sokat beszélni. Rövid tömondatait figyelemmel hallgatták.

– Apám korán meghalt. Nagy szegénységben éltünk. Négy elemit végeztem. Tízéves koromban kezdtem az inasmunkát. Építőipari szakmunkás lettem. Tizenkettőben beléptem a szakszervezetbe. Részt vettem a budapesti nagy munkástüntetésen, akkor kaptam az első ütéseket a lovasrendőröktől, de én sem maradtam adós a verekedésben. Jött a háború, közkatona lettem tizennégy augusztus huszonnegyedikén. Pár hónappal később megadtam magam, nem volt kedvem harcolni értelmetlenül. Az októberi forradalomtól mi hadifoglyok is fegyvert kértünk. Azóta harcolok. Most már tudom miért. Csekista megbízatásaimat igyekszem mindig erőmhöz, képességeimhez mérten elvégezni. Evek óta kommunistának érzem magam... Úgy akarok élni, hogy méltó legyek a kommunista párttagságra.

◁ Karikatúra Majakovszkijtól

Regisztrációs lap, amelyet a pártba lépése előtt kitöltött

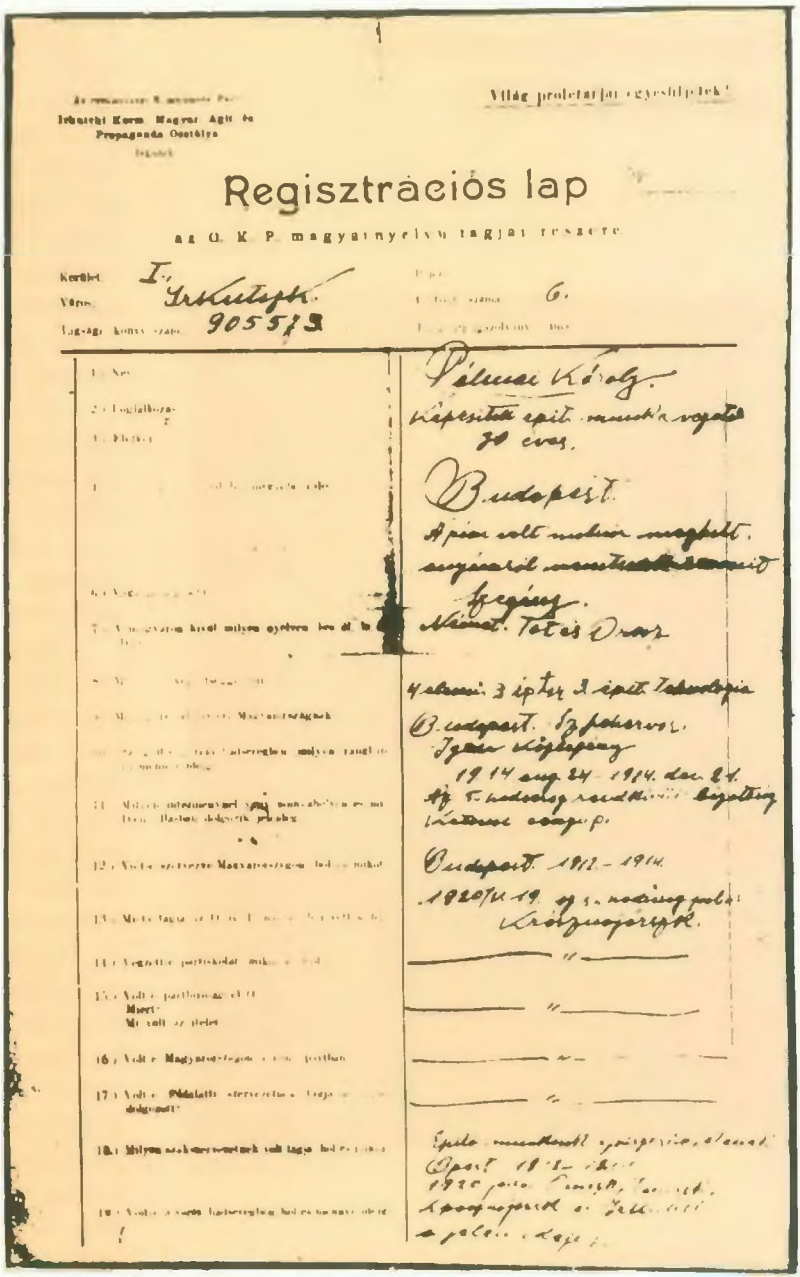

Irkutszki Kerm. Magyar Agit és Propaganda Osztálya

Világ proletarjai egyesüljetek!

Regisztrációs lap

az O. K. P. magyarnyelvű tagjai részére.

Kerület: I. Irkutszk
Város:
Tagsági könyv száma: 905513
Párt: 6.

1. Név: Pálmai Károly.
2. Foglalkozása: Képesített épitő munkás vagyok 20 éves.
3. Születési hely: Budapest.
4. Volt-e valamely más pártban: Apám volt mielőtt meghalt, egyéniről mentsék[illegible] tagsági könyvét.
5. Mikor és kinek által lépett be a Kommunista Pártba: Mármint Tatics Drágához.
6. Volt-e valamely Magyarországon működő szervezetben tagja: 4 elemi 3 ipt. 3 épit. Technikum
7. Milyen szervezetben működött Magyarországon: B. udapest. Szakszervezet. Igazi képzés
8. Milyen tisztségeket viselt Magyarországon: 1914 aug 24 - 1914. dec. 24. Új T. vadászlg rendkívüli segélyzés
9. Milyen tisztségeket viselt a Kommunista Pártban: Budapest. 1912 - 1914.
10. Volt-e valamely más pártban tagja: 1920/11 19 új T. vadászlg pénz Károlyegyesület.
11. Volt-e valamely pártfegyelmi eljárás alatt: "
12. Volt-e valamely pártfegyelmi eljárás alatt: "
Miért:
Mi volt az ítélet:
13. Volt-e Magyarországon valamely pártban: "
14. Volt-e Például valamely szervezetben tagja vagy delegátusa?: "
15. Milyen szakszervezetnek volt tagja Magyarországon: Épitő munkások egyesülete, alapitó Budapest 1912 - 1914. 1920 július Tanácsköztársaság Budapest a Vörös Hadsereg a pártba lépése előtt kitöltött
16. Volt-e valamely más szervezetben működő tagja:

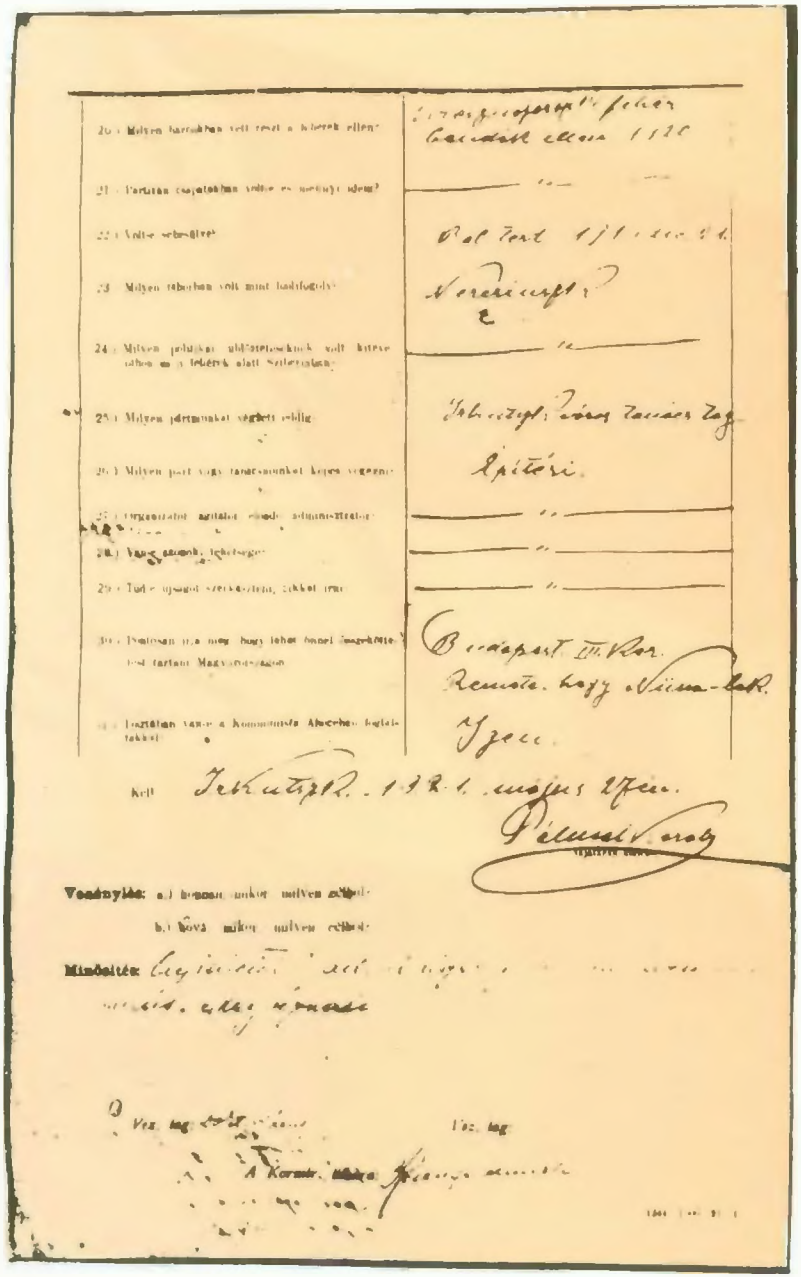

A sűrű, fojtó mahorkafüsttel telt teremben csend lett, amikor elhallgatott. Azután a kezek a levegőbe emelkedtek. Pálmai Károly magyar kőművesből lett csekistát a taggyűlés 1920. május 19-én egyhangúan felvette az Oroszországi Kommunista (bolsevik) Párt tagjainak sorába.

HAYPÁL TIBOR

Rajz Majakovszkijtól

»Mi magyarok, vörös lovasok«

Vékony, törékeny ember Gergely Lajos. Kedves, halk – mint az öregek általában. Gyakran mesél a múltról, izgalom és lelkesedés tölti el, valahányszor erről kérdezik.

– Ezerkilencszáztizenötben hívtak be katonának. Tizennyolc éves voltam. Hat heti kiképzés – aztán irány a front.

Az első forradalom

– A fogság, akármilyen sok kellemetlenséggel járt is, a megváltást jelentette. Viszonylagos békét az őrjöngő világban.

– Két év alatt az egymással szembenálló hadsereg harcosai megértették: a magyar és az orosz munkásnak, parasztnak nincs egymással elszámolnivalója... A cár katonái kenyeret és vizet adtak nekünk, ha nem látták a tisztjeik.

– Végtelen hosszú volt az út Szimbirszkig. Onnan a Volga menti Kozmodemjanszkba masíroztunk. Erdőmunkán dolgoztak a foglyok százai. A magyar fogoly együtt az orosz paraszttal. Gyűlölet helyett az egymásrautaltságot éreztük. Kissé megkésve ott ért bennünket az első forradalom híre.

– Az ideiglenes kormány kötelezővé tette, hogy karszalagot viseljünk „hadifogoly" felírással. Megszigorították az őrséget, s mindjárt ott termett valaki, ha a hadifogoly orosz

munkással beszélgetett. Sor került verekedésre is. Március vége felé helybenhagytuk az őrparancsnokot, aztán nekivágtunk a végtelen orosz földnek.

Testvérek között

– Kazanyban találtunk menedéket, munkát a bőrgyárban, barátokat a munkások között.

– Sok magyar volt ott. Apáti Sándor vezette a magyar bolsevikok csoportját. Ő szervezett be a fegyveres gyári munkásőrségbe.

– A nagy forradalom szele november végén ért el hozzánk. A gyárral szemben egy hatalmas laktanya állt, ott fellázadtak a katonák. Ezt megelőzően már hónapokon át rendszeresen találkoztak a munkások és a katonák: könyveket, röpcédulákat juttattak a kerítés mögé, onnan pedig fegyvereket kaptak, amennyire szükségük volt. A város néhány óra alatt a katonákkal szövetséges proletárok kezébe került. Kazany a forradalomé lett. A szervezés, az agitáció és ezzel együtt az erőltetett ütemű termelőmunka nehéz napjai következtek, míg aztán – 1918 februárjában – rá nem szabadult a pokol Kazanyra.

– A lövöldözés mindenkit meglepett a városban. Mi, a gyári munkásőrség tagjai, kérdeztük mi van? Valaki – gondolom, nem véletlenül – azt üzente: Nincs baj, csak egy kis csetepaté, néhány kulák fellázadt a szomszédos falvakban.

Megnyugodtunk. De alig telt el néhány óra, megtelt a város fehérekkel. Így lettem másodszor is fogoly. Igaz, nem tartott soká. – Jött az ellentámadás, a Vörös Hadsereget nem lehetett megállítani. Óriásivá nőtt a zűrzavar, menekültek a fehérek...

Gergely Lajos

Lenin városában
Aztán egy lovasosztag közeledett...

– Magyarok voltak! Fegyveres, vörös csillagos, magyar lovasok. Egy vörös lovasezred felderítői. Felejthetetlen találkozás! Együtt mentünk Szimbirszkbe, Lenin városába, ahol az „újoncok" ruhát, fegyvert kaptak.

– Egy-két hónap után – azt hiszem augusztusban – indultunk Kolcsak ellen. A burzsoá cseh csapatokkal megerősített fehér generális akkor már óriási területeket szállt meg. Ahova betették a lábukat, percek múlva kivégzett emberek függtek a fákon. Sok áldozatukat láttam, mert az ellentámadásba lendült forradalmi csapatok elől hosszú időn át visszavonultak. Kerülték az összecsapást.

Bogulmánnál aztán megtörtént. Nem volt nagy csata, nem tartott túl soká, de Kolcsak rengeteg embert vesztett. Sokan eldobálták a fegyvert, elmenekültek. Sok volt a sebesült is. A mi ezredünk derekasan harcolt. Magyarok, lettek, litvánok, oroszok egymás mellett.

– Ufa elfoglalása volt az internacionalista magyarok nagy fegyverténye. December végén történt. Ufa nagyon fontos urali város, a proletárállam létérdeke kívánta felszabadítását. Úgy csaptunk le rá, mint a villám.

– És aztán?

– Rövid pihenő következett, majd parancs jött: húsz magyar – név szerint felsorolva valamennyi! – csomagol és Moszkvába utazik. Gondolhatja, mit éreztünk... A legszebb emlék!... Mentünk az utcán végig Moszkva öreg házai között, s bármerre néztünk, mindenfelől ránk köszöntöttek az emberek.

– A parancsnok azt mondta: – Hazamentek Magyarországra. Ott most szükség lesz rátok. Az Üllői úti laktanyába menjetek, Makrai elvtársnál jelentkezzetek!...

– Hat hétig tartott az út. Átkeltünk két arcvonalon – ekkor még állt a lengyel–orosz front – kijátszottuk a határőröket, a csendőröket, s a parancs szerint Makrai elvtárs elé álltunk.

– Egy hónappal ezután győzött a magyar proletariátus forradalma. Akkor újra fegyvert kaptunk.

BÉKÉS SÁNDOR

Majakovszkij plakátja

Uitz Béla / Előre proletárok

Küldetés rifkabil földön

Hont mellett, a különös nevű Parassa pusztán híd melletti házikóban él az az ember, akinek a feje aranyat ért. Szovjet-Oroszországban a polgárháború idején, az intervenciósok, a légionárusok, a fehérgárdisták szívesen fizettek volna aranyat is annak, aki kézre keríti Sukerek Lajos vörösgárdista parancsnokot.

A cári birodalom kincseitől roskadozó vasúti szerelvény robogott a transzszibériai vasút ezer kilométerein. Mögötte kattogott egy másik vonat: ebben állig felfegyverzett légionáriusok ültek. Őrizték, kísérték az aranyat.

Kincsek az orszki váltó mögött

– Időben megtudtuk, hogy 60 kilométeres sebességgel közeledik az „aranybárány" – mondja Sukerek Lajos. – Orszk városa előtt vártunk rá a vasúton, egy frissen beépített váltóval és egy ezred magyar vörösgárdistával. A váltót a nyílt pálya közepén Halász Miska fabrikálta. Nem esett nehezére: pár évvel azelőtt ő vezette a rákosrendezői pályaudvar építkezéseit. A váltó egy kiágazó sínre, vakvágányra vitte a vonatot, a sínek végén pedig mi álltunk. Persze, fedezék mögött. Összeszedtük a környékről a szemaforpóznákat, a szemoforok köveit, ezekből építettünk mellvédet a géppuskáknak.

A Halász Miska váltóján átgördülő vonat befutott a gépfegyverek közé.

– A légionáriusok észrevették, hogy nincs tovább, leugráltak a kocsikról, tüzelőállásba helyezkedtek. Mikor mind lehasaltak, akkor szólaltak meg géppuskáink. Nem keresztbe lőttünk, hanem hosszába verettük a töltést. Így nem tudtak megrohamozni bennünket. Könyörtelenül „strajoltak" a Maximok: az aranyőrök nem szívóskodtak sokat, átmásztak a töltésen, és felugráltak a váltó előtt vesztegelő kísérő vonatra. Elmenekültek. Otthagyták a vonatot, arannyal, ezüsttel, gyémánttal, drágakövekkel, a koronaékszerekkel és II. Miklós, minden oroszok utolsó cárjának 21 és fél karátos aranytányérjaival.

Távirat Moszkvából

Jött a távirat Moszkvából, hogy erős, megbízható kísérettel azonnal szállítsuk a kincseket. Zalka Máté kísérte a vonatot: 156 legényével ő ült az aranykocsik mögé.

Alig félórával később indult a vonat. Nem jutott messzire, mert az Ural folyón a fehérek felrobbantották a hídat, a bal parton megszakadtak a sínek.

Lovasfutár vitte a hírt a hátramaradt Sukerek-különítménynek, és amikor a küldönc átadta Zalka üzenetét, a pályaudvaron még szén sem volt. Ezért fával fűtötték a mozdonyt, amely az aranyvonathoz vitte az aranynál is többet érő segítséget, a munkáskezeket.

– Az egész ezred fásokból, építőkből, ácsokból, kőművesekből állt: nem kellett hídverőket toborozni. A nyílt pályán, 40 kilométerre a várostól nem volt fa, nem volt vas, hiányzott az építőanyag. Mégis elkészült a híd.

Sukerek Lajos

Órákig tartott, amíg az aranyvonat utolsó kocsija is átért a túlsó partra. Izzadtak a katonák, dőlt róluk a verítók, de még annyi idejük sem maradt, hogy letegyék vállukról a puskát. A közelben bármikor felbukkanhattak a fehérek: ebben az időben mind magának akarta megszerezni a cári aranyat.

1918-ban minden vetélytársnál hatalmasabb és jogosultabb igénylő jelentkezett: a polgárháborúban vérző Szovjet-Oroszország. És az orosz nép igényjogosultságát a volt világháborús magyar hadifoglyok, Sukerek Lajos, ipolysági születésű komisszár vitathatatlanul igazolta az orszki váltó mögé felállított géppuskáival.

Egy évvel később ismét komisszár lett – most már a Tanácsköztársaság Vörös Hadseregében.

Az erkölcsi bizonyítvány

Szakaszvezetőként ment ki a frontra. Oroszországban ezredkomisszár lett (Tuhacsevszkij, a későbbi híres tábornok a beosztottja volt), a magyar Vörös Hadseregben komisszár a nógrádi fronton. A Tanácsköztársaság leverése után nehezen szokta meg a bécsi, berlini emigráció békésebb körülményeit: a harcos tettvágy, a forradalmi tenniakarás ismét csatatérre vitte. Így jutott el Afrikába, ahol a marokkói rifkabil felkelés idején a fellahoknak magyarázta, hogyan működik a Mauser.

A húszas években – mint azt a történelemkönyvek megírták – bekövetkezett a „forradalmi apály". – „Európa csendes, újra csendes" lett, s elhallgattak a fegyverek. A „fekete kontinensen", Kabiliában is. A felkelők me-

nekültek, amerre tudtak: Sukerek Lajosnak egy Sao Paulo felé induló hajó „jutott".

– Illegális utazás volt ez, de minden szükséges papírt beszereztek azok, akik megszervezték a menekülést. Még erkölcsi bizonyítványt is mellékeltek a „dokumenthez". Mikor Sao Paulóban kikötöttünk, mellém lépett két civil ruhás férfi, és igazoltatott. Fényképet vett elő az egyik, megnézte az enyémet, s azt mondta: Ő az, persze, hogy ő. Régóta keressük.

– De szinyóre – mondtam én – nekem erkölcsi bizonyítványom is van – és előhúztam a zsebemből a papírt, amitől reméltem a csodát. Ez hatott: mert arra egyik hivatalnok sem gondolt, hogy egy kommunista erkölcsi bizonyítványt szerezhet

KRAJCZÁR IMRE

Karikatúra Majakovszkijtól

Emlék Szofjától

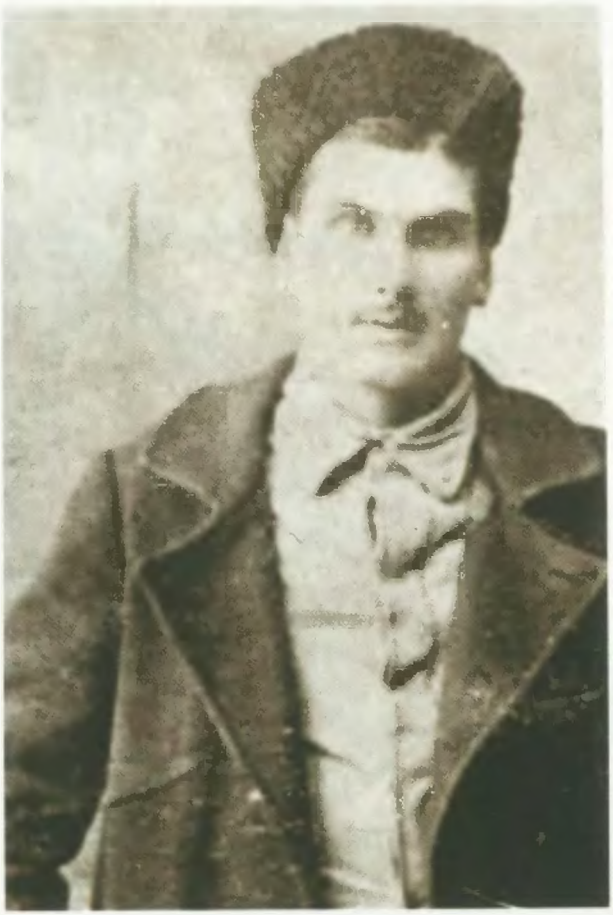

Krizsák István 1917-ben

Amikor a hosszú, fárasztó út után a hírt meghallotta, a temetőbe indult *Krizsák István. Pjotr Sztyepanovics,* Szofja édesapja szótlanul lépdelt mellette, nehéz halinacsizmájában a havas úton. Nicsejovka szélső házától száz méternyire volt a temető.

Dermedten álltak a sírnál.

„Élt 21 évet" – olvasta akadozva a cirillbetűs írást, s a szeméből kicsordultak a könnyek.

– Sokat emlegetett szegény Szofjánk – mondta Pjotr Sztyepanovics –, lázálmában is rólad beszélt.

Látott flekktífuszos katonákat, magas lázban fetrengeni, testüket halványrózsaszin kiütések borították. Szofját nem tudta elképzelni a félelmetes betegségtől elgyötörten. A lány vidáman, egészségesen élt képzeletében.

A forradalom, a Harmadik Internacionálé ezred és Szofja.

Tartós, elszakíthatatlan szálak szövődtek ezen a végtelen földön, nagy szenvedélyek lobbantak fel benne is.

Pjotr Sztyepanovics szakállán csillogott a zúzmara. Letérdelt és többször keresztet vetett.

– Én már csak az emberben hiszek – mondta egyszer Szofja, amikor beszélgettek. – A forradalom óriást formál az emberből.

Filipovics falunál, amikor rohamra vezé-

...és 1974-ben

nyelte századát, az ellenség tüze szétszórta őket. Sokan meghaltak. Az egység visszahúzódott. A lovát géppuskasorozat érte. Bal lábát átfúrta egy lövedék. Mozdulatlan feküdt a ló alatt. Folyt a vére. Érezte a halál közelségét. S akkor lázas vízióként látta a saját sírját, Szofja állt előtte virággal a kezében és ragyogott felette az égbolt. Elájult. Később a kórházi ágyon is eszébe jutott képzeletének különös játéka.

Otthon Pjotr Sztyepanovics elővette a ládából a selyempapírba burkolt emléket, és odaadta neki.

Szofja hajfonata volt. Gyönyörű fekete haja, melyben már sohasem jelenhet meg ősz szál, olyan, akár az emlékezet, mely mindig fiatalnak tartja számon...

HAYPÁL TIBOR

A Fő utca

(részlet)

Erővel, éretten, végtelen hadakkal,
egy szívvel-lélekkel, közös akarattal,
közös a fájdalom és közös a bánat,
vörös a zászlajuk, úgy jő és úgy támad
sikátorok méhéből, külváros mélyéből,
sötét és elkinzott életek éjéből,
százezer izmos kéz dühödten fenyeget:
– Kenyeret!
– Kenyeret!
– Kenyeret!
– Kenyeret!
Sokezer éve, hogy láncokban gyötrődtek,
most egy roppanással a színre feltörtek.
A had talpa alatt megrendül a föld:
széttörték a rossz varázsu kört.
Hiába hullott a gyárak füstje rája:
eljött az utca igazi gazdája,
eljött és előtte minden arcot cserélt:
a város az erdő, a mező, a rét.
Úri nép sápadtan, hirtelen elillant,
Fő utca bénultan, riadtan lepillant,
merev és csöndes lett, akárcsak a sírhant,
mert már a vasöklü munkáshad dübörög,
alattuk megroppan minden kő, minden rög,
a szavuk kavarog, mennydörögve reng:
ez a mienk!
Körutak, fasorok, ligetek és kertek,
eddig hol sisera ripőkök hevertek,
a föld, ahol dolgozunk, s a kalász mely leng:
a mienk!

Élete: Történelem

Itt járnak köztünk emberek, akiknek élete ma már történelem.
Pintér Lajos élete is az.
Cserszegtomajon, a Balaton keszthelyi csücskétől északra magányosan, kicsit már düledezőn guggol az apró ház a domboldalban. De körülötte csupa virág gyümölcsfák, termékeny élet virít. S egy idős, alacsony, fehér hajú ember néha odahúz magához egy ágat, elnézi a pattanó virágzást, a békét, és arra gondol: hányszor is dúlták meg ezt a mikrovilágot őérte, egykor a kakastollas, kegyetlen legények?

„Add ide azt a könyvet!" „Itt van, vigye." „Gorkij?! A szentségedet! Ezt is Oroszországból hoztad, bitang, mi?!"

Mert Pintér Lajos Szibériában, Barnaulban lett párttag. A születő szovjethatalom Vörös Hadseregében.

– Ezerkilencszáztizenötben estem fogságba. Csak dolgoztam a földeken látástól vakulásig... De oda is eljutott egyszer csak a forradalom ügye. Én... haj, ökrök faránál nőttem és cselédnek, buta ember voltam én akkor még nagyon. Csak dolgoztam tovább. Hanem aztán a fehérgárdisták begyöttek a faluba... Lóháton és üvöltve vágtatott be Kolcsak egyik különítménye Karinba. Ő látta, ahogy egyik paraszt, a szomszéd, a szablya villanására véres fejjel dől a kapura, keze a baltát markolja még, de élet nem volt már benne.

Az asszonyok sikoltva menekültek.

– Megállj, vörös falu! Porig égetünk!

Megbújt a pajta szegletén, nem volt benne még más, csak a rémület, a puskatussal vert fejű parasztok jajszava, meg, hogy keresik már a hadifoglyokat is.

– Minden magyar fogoly, vörös!

Mert a barnauli magyar vörösezred jó párszor megverte már az ellenforradalmárokat.

Kiugrott a pajta mögül, s rohanni kezdett az erdőnek. Mikor utána lőttek, tudta már: Barnaulba kell menni, vörösnek kell állni, mert ezt az ember bosszulatlan nem hagyhatja...

Halkan „mesél" tovább az apró cserszegtomaji udvaron a fehér hajú öreg:

– Az érttette meg velem, az a golyó, hogy hova köll mennem, mért köll harcolni. De buta voltam még. A Vörös Hadseregben aztán mindent megmondtak nekem, és akkor testembe-lelkembe úgy beszállott az igazság, hogy azt énbelőlem többet kiverni se lehetett. Egész életembe...

Pedig de sokszor vertek később azért, amit ott tanult!

Már a Krimnél járt az a magyar bataillon.

– Roham!

És Pintér Lajos előrelendült a többiekkel, a magyar hadifoglyokból lett vörös harcosokkal: ki kell verni a fehéreket a faluból!

A géppuska, ott szemben valahol a házak

Pintér Lajos

közt felugatott. Akkor a komisszár, aki olyan sokat beszélt az igazságról, a melléhez nyúlt, és eldőlt. Pintér Lajos futtában összecsikordította a fogát: „ezért tízet..."

...Öreg Pintér Lajos egy virágszirmot tép az ágról, s a földre dobja. Csend merevül, mint egy vigyázzállás. Aztán:

– Az a magyar bataillon, azt látta volna! A fehérek közt csupa tiszt volt, mi meg csak infanteriszták, tudja gyalogos közlegények, aztán mégiscsak folyton megvertük őket. Akkor is futottak abból a krími faluból. Én meg arra gondoltam, hogy haza kéne menni, otthon is szét kéne már ütni. Haj, ha az a magyar bataillon akkor hazamehetett volna...

Mire 1921-ben hazatért, rég leverték már a Magyar Tanácsköztársaságot; haj, ha az a magyar bataillon...

– Hát meghurcoltak, ugye, vizsgáltak, be is zártak néhány hónapra. De hát az volt a feladatom, hogy az eszmét, amit onnét hoztam,

amit ott adtak nekem, azt én itthon is... érti, ugye? Még éjjel is az járt az eszembe. hogy is köll most? Mit is köll?

Es amikor kaszálni indult, vagy napszámba a szőlőkbe, odaigazitotta a lépteit a vándormunkásokéhoz, cselédekéhez:

– Hát maga, hová való bátyám?

– Én-e? Somogybul.

– Oszt arrafelé is ilyen szegénység van-e?

– Rosszabb se lehetne...

Akkor rákezdte:

– Van ám egy olyan ország, ahol ez nem így van. Nekem elhiheti, onnét jöttem...

Először így agitált, lázitott. Mikor már nyolc „beszervezett" embere volt, kapcsolatot szerzett a keszthelyi illegális kommunista sejttel.

Pónácz Ferenc nevét ma a keszthelyi munkásőregység viseli, az eszme mártirja lett 1945-ben. De akkor még ő adta Pintér Lajosnak a röpcédulákat: „Munkások, ébredjetek!" S Pintér Lajos a csendőrök, az őt figyelők orra előtt tejeskannában hordta szét a veszélyes iratokat.

Aztán szinte hónaponként a házkutatások. Kiszórták az udvarra mindenüket. A felesége szív- és idegbeteg lett a sok zaklatástól. A kórházban még meg is kinozták: Mondja meg, mit csinál az ura? Azt hajtogatta magában: Nem, nem... akkor is neked van igazságod Lajos, neked van...

És Lajos bácsi megjárta Pécs, Nagykanizsa börtöneit, örök veszélyben dolgozott tovább. Az eszméért, amit „onnét" hozott.

– Harmincnégyben Pónácz Ferencnél tartóztattak le, vele együtt. Lekötöztek a csendőrlaktanya pincéjében: „Na, te piszkos kommunista, most megmondod, kik a társaid, vagy...

Nem mondta meg.

– Csak vertek egész délután. Egyik meg csizmával rúgta a gyomromat.

A gyomorbetegség évtizedek óta kínozta. A „Szocialista Hazáért Érdemrend" kitüntetést elhozták neki, ide, Tomajra, nem tudott elmenni az ünnepségre.

Azt mesélik Keszthelyen, hogy amikor félholtra verve kísérték a csendőrök a főutcán, felordított: „Emberek. egyszer még elfoglaljuk a hercegi kastélyt!"

Akkor azt hitték, megbolondult.

Pedig akkor magasztosult az élete történelemmé.

SZTANKAY JÓZSEF

»Ha újra kezdeném, ugyanezt az utat járnám«

Egy turkesztáni hadifogolytáborban Németi Lajos, a monarchia káplára megismerkedett Markulov elvtárssal, aki a bolsevikok helyi vezetője volt.

– Markulov szervezkedésre biztatta a hadifoglyokat is: így alakítottuk meg a Hadifoglyok Bizottságát. Én lettem a titkár. Akkor mindennél fontosabb volt az iparvidéken a lázadások letörése. Bandák fosztogatták a lakosságot, kínozták, öldösték az embereket, s a hadifoglyokból szervezett internacionalisták először velük ütköztek meg. Emlékszem, szánon mentünk az első bevetésre. Furcsa „hadművelet" volt ez. Egy falu házaiba kvártélyoztuk be az „otrjadot", a szakaszt, s négy napig vártuk a rablókat. A negyedik napon kezdődött a lövöldözés. Az asszonyok megijedtek, bebújtak a házakba, de a magyarok sortüzei gyorsan rendet teremtettek.

– Turkesztánban kaptuk meg először a magyar kommunisták lapját, a Szociális Forradalmat. Én mindjárt rendszeres tudósítója lettem, s mint ilyent behívtak az első agitátoriskolára. Hat hétig tartott, s közben „gyakoroltuk" a forradalmi agitációt: Kun Bélával, Szamuelyvel elmentem a közeli táborokba, gyűléseket tartani. 1918 őszén – két héttel Kun Béláék előtt – hazautaztam. Magam sem gondoltam, hogy nem is sokkal később vissza kell térnem Moszkvába. Vlagyimir Uraszovot, aki Lenin üzenetével érkezett Budapestre – kellett visszakísérnem. Veszedelmes út volt, hiszen még tartott a háború, arcvonalak álltak egymással szemben, ezerfelé igazoltatták, kérdezgették az embert. A legutolsó német őrszemet – nagyon fáradt volt már – csak egy üveg pálinkával tudtuk „jobb belátásra bírni". De épségben, egészségben megérkeztünk.

A két fiatal kommunista életre szóló barátságot kötött a hosszú úton, melyről nemrég filmet készített a moszkvai Dokumentumfilmgyár. A stábbal Pestre utazott Uraszov is, s itt találkozott Lenin és Kun Béla két követe: Németi Lajos, ugyanis két hónappal később ismét Moszkvába utazott, hogy elvigye a letartóztatott Kun Béláék üzenetét Leninhez.

– A Gyűjtőfogházban Kun Béla észrevétlenül a kezembe nyomott egy papírt. Ceruzával írta rá: A párt utasítása: azonnal utazzon Moszkvába, tájékoztassa Lenint.

Az „azonnal" – soká tartott. Ismét át a Kárpátokon, a német arcvonalon, Pesten készült „eredeti" igazolványokkal felszerelve, amelyekre egy „Vjazma környékére visszatelepülő orosz hadifogolynak" szüksége lehet.

Huszonhét fokos hidegben, fékezőfülkében, vagontetőn, ütközőkön tört az orosz határ felé, amely akkor rapszodikusan cikázó vonal volt. Végül a hóval borított „senki földjére" ért és egy hóbucka mögül kilépett a határőr, itt esett Németi Lajos másodszor is – ezúttal szovjet-orosz – fogságba. Az igazol-

vánnyal nem sokat törődtek az őrök, azonnal a parancsnok elé vezették. A szovjet parancsnok kezébe vett egy kést és maga szakította fel Németi Lajos kabátbélését, ahova bevarrták azokat a dokumentumokat, amelyek a magyar párt küldöttjét „beajánlották" a Kremlbe: a Vörös Újság legfrisebb számait.

A határról már gyorsan repítették a szovjet fővárosba, s borotválatlanul, egy hirtelen előkerített katonaruhába bújva a Szociális Forradalom szerkesztőségének gépkocsiján ment a Kremlbe.

Az illegális utazásokban, viszontagságokban tapasztalt Lenin nem azt kérdezte először, hogy „mi újság otthon" – hanem, hogy „milyen volt az útja"?

Másfél óráig tartott a részletes jelentése Lenin dolgozószobájában. Lenin közben jegyzett, telefonált, talán már akkor fogalmazta azt a jegyzéket, amelyben arra figyelmeztette a magyar kormányt, hogy politikai foglyoknak járó bánásmódban részesítse a letartóztatott kommunistákat.

Ezután beszélgetés kezdődött Lenin és az egri könyvkötősegéd között a magyar parasztságról. Mert Németi Lajost még a „diplomáciai megbizatás" előtt vidékre küldte a Kommunisták Magyarországi Pártja, hogy forradalomra, szociális igazságokra tanítsa a parasztokat.

Forradalmi gyakorlatra, az illegalitás fortélyaira, de diplomáciai ismeretekre is sokszor volt még szuksége később is Németi Lajosnak. Elég annyi, hogy tíz éven át élt álnéven a Horthy-Magyarországon és többször indult „illegális diplomáciai küldetésre", hogy kap-

Németi Lajos 1917-ben

...és 1974-ben

SZOCIÁLIS FORRADALOM

A „Szocialis Forradalom"

Miért vagyunk kommunisták?

Szociális Forradalom – a magyar hadifoglyok részére nyomtatott kommunista újság

csolatot teremtsen az itthon és külföldön dolgozó magyar kommunisták között.

– A hosszú életbe sok minden belefér – mondja Németi Lajos, és hozzáteszi: – De, ha újra kezdeném, ugyanezt az utat járnám végig...

KRAJCZÁR IMRE

BERTOLD BRECHT VERSE

Nagy Október

Nagy Október! Hirdesd a győztes forradalmat:
munkások, parasztok és katonák ébredését.
A nagy forradalmat hirdesd örökké:
A Szocialista Forradalmat.
Ó, Nagy Október! Te adsz értelmet a munkának,
Te adsz kenyeret az addig éhen-verejtékezőnek.

Azóta, Te vagy a Föld reménye,
a négy világtáj munkás-arcai Feléd fordulnak:
a walesi bányászok, a kisemmizettek;
s a megcsúfoltak mind-mind Feléd fordulnak
Pennsylvániában, s a rögös német földön,
Veled remélnek, bíznak, küzdenek, sóvárognak;
Te adsz értelmet és fényességet,
Nagy Október!
De lám, ordas csapatok lapulnak az éjben,
ágyuk merednek és zúgó vas-madarak sokasodnak,
gyülölködő szemek leselkednek a sötétlő égbolton.

Hiába a vaksi gyűlölet!
Nézzétek Moszkvát ünnepi fény-ragyogásban,
a világ nagy piros szívére tekintsetek.
Végtelen áradásban győztesek hömpölyögnek,
erő és egység növekedése a mindig megújuló
októberi seregszemlén:
transzparens-erdők és traktor-özönlés
kévekötők és textilgyárak lelkesedői
menetelnek békét éltető rivalgással.
Érte zúgnak az egeket őrző szárnyak,
meg-megcsillannak az áradás felett,
már zúdul a Vörös térre a vontatók dübörgése,
hogy elvonultak a gárdaezredek.
Lobogók lengenek, ünnepi jelszavak harsogása,
és a tanító – Lenin – itt és ott, és mindenütt,
mig áttetsző zászlók
a Nap hűvöskés fényét szétragyogják
a győzelmet ünneplők áradásán.
És dal száll, és táncokat rögtönöznek vidáman,
sosem ismert egység és eltökéltség diadalmenetében.
Ez most a Vörös tér, – a gyűlölködés figyelmeztetője.

De Te, Október, hirdesd a győzelmet örökké!

Magyar forradalmárokat harcba hívó plakát 1917-ből

Az emlékek aranyhídján

Az udvar végében, egy farönkön ülünk. Ökörnyál ezüstje csillan a ködös levegőben és aranysárga levelek peregnek az útra. Idős Gyurkovits Antal, koroncói lakos fél évszázadra emlékezik: vöröskatonaként küzdött Szibériában, a Kaukázusban, Kolcsak, Gyenyikin fehérgárdistái ellen.

Egy alkalommal azt a parancsot kapták, hogy Ácsinszból Kazanyba kísérjék azt az aranyvonatot, amelyet a fehérgárdisták szerettek volna megkaparintani és kilopni az országból. A tizenhárom kocsiból álló szerelvény aranyrakománya hiánytalanul megérkezett a kazanyi bank pincéjébe.

Gyurkovits Antalt hathónapos pártiskolára küldték Kazanyba. Itt is derekasan helytállt, az iskola befejezése után századparancsnokként került ki a kaukázusi frontra. Gyenyikin fehérgárdistái ellen harcoltak, s részt vett Tbiliszi, Jereván, Baku felszabadításában.

Ezután Moszkvába vezényelték. Moszkvában a Kommunista Internacionálé kongresszusán látta és hallotta Lenint.

Kapitány Gyula, a magyar internacionalisták egyik parancsnoka közvetlen Lenintől kapta a felhívást, hogy a magyar vöröskatonák közül válassza ki azokat, akik kommunista hűségük és tehetségük alapján méltók arra, hogy magasfokú katonai iskolára küldjék őket. Gyurkovits Antal is a kiválasztottak között volt. A katonai akadémián magyarul és oroszul tartották az előadásokat.

Idős Gyurkovits Antal

Elhatározta, hogy hazajön. Itthon folytatja a harcot. Lebukott. A csóti gyűjtőtáborban a vallatás sem törte meg.

HAMAR IMRE

A komisszár

A kolostor tornyában megszólalt a géppuska. Ketten halálos sebet kaptak. Az egység visszahúzódott a golyózápor elől az erdő fái közé.

Perceken belül már három géppuska feleselt a kolostorbelivel, s a lovasok által körülzárt vaskos épület rövid ideig állt ellen a rohamnak. Csak néhány halottat találtak. Az ellenség nyomtalanul eltűnt.

Már egy hete kutatott a környéket fosztogató ellenforradalmi banda után a Kazanyból útnak indított háromszáz magyar lovasból álló rendcsináló osztag. Ez volt az első nyílt összecsapás.

A huszárok fáradtak voltak, káromkodtak az eredménytelenség miatt. A kolostor közepén felállítottak egy gulyáságyút, rövidesen érezni lehetett a levesben főtt lóhús édeskés illatát.

A boltozatos helyiségeket kutatók csak néhány riadt, öreg apácát s egy nagyszakállú pópát találtak, aki reszketve imádkozott félelmében.

Olcsai Kis Zoltán, az egység komisszárja, a kolostor legbelső celláját szemelte ki magának. A vastag falak között csend volt. A tört üvegű ablakon át a tájban gyönyörködött, hátat fordítva a szomorú szemű szentek ikonjainak.

Esteledett. A nyári erdő illatát hozta a lengedező szél. A huszonhárom éves komisszárt a szerelem utáni vágy kerítette hatalmába. A legnehezebb időkben sóvárgunk legerősebben a szépség, a feloldódás után – gondolta. – Barátai, Jenei Jenő, a festő és Bánóczi Dezső, a költő a kazanyi régi garnizon faházaiban maradtak. Velük sokat álmodozott egy szebb, harmonikusabb életről, ahol az embert nem sértik emberi méltóságában... A huszárok gyakorlatias észjárású parasztfiúk, gyűlölnek minden urat, szilajok és kérlelhetetlenek a harcban. Tudta, hogy megértették a forradalom jelszavait, de szégyellt volna előttük ábrándjairól beszélni, például arról, hogy a szerelem is szebb, igazabb lesz az új világban... Komisszárrá neveztünk ki – mondta búcsúzáskor az ezred politikai biztosa –, te légy az osztag eleven lelkiismerete, te ismered tanainkat, művész vagy, művelt ember, tanítsd a fiúkat. De ügyelj, hogy az ő nyelvükön beszélj, különben nem fogadnak a szívükbe.

Kopogtattak. Horváth Ferenc, a parancsnok lépett be Agafjával. Horváth piros huszárnadrágot viselt, vállára vetett mentéjét kitüntetés díszítette, csizmája mindig fényes volt, a bajuszát hegyesre pödörte. Szakaszvezetőként szolgált Ferenc József hadseregében. A négy elemit végzett zsellérfiúra most háromszáz fős osztag gondja-baja nehezedett. Gyors észjárása, erős akarata, bátorsága segítette magasabb beosztásba. Agafja a Csekához tartozott. A fekete hajú kaukázusi lány szépségével és vakmerőségével egyaránt elkápráztatta a huszárokat.

Agafja az épület tervrajzát az asztalra terítette. Nevetett.

Olcsai Kis Zoltán szobrászművész 1917-ben

– Elkértük a pópától – mondta –; először letagadta, hogy a birtokában van... Később odaadta.

Hirtelen nagyon komoly lett, s a tervrajz sarkára bökött mutatóujjával.

– Ezen az alagúton szöktette ki őket a nagyszakállú. Az alagút egy barlanghoz vezet.

Horváth Ferenc vette át a szót.

– Két szakasz huszárt, egy géppuskával a barlang kijáratához küldtem. Sipos Jóska vezeti őket. Én negyven gyaloghuszárral nekiindulok az alagútnak. Éjszaka, sötétben támadunk, meglepetésszerűen.

Hajnalra elcsendesült a kegyetlen tusa a föld gyomrában. A kolostor udvarán tizennégy magyar huszár tetemét ravatalozták fel. Ruhájuk átitatódott a feketére alvadt vértől.

Olcsai Kis Zoltán, a komisszár búcsúztatta őket.

Nézte a fekete szalagot a vörös zászlón, a kemény arcokon végigpergő könnyeket, a mozdulatlan holtakat, szavai mélyről törtek elő, tompán, színtelenül, torkát fojtogatta a fájdalom.

Jó lenne – gondolta később a kolostor cellájában az ablaknál állva – valami nagy, gigantikus, lenyűgöző emlékművet alkotni bronzból, beleöntve minden fájdalmat, azt is, amit szavakkal nem lehet kifejezni.

HAYPAL TIBOR

Turkesztánban kezdődött

Bakó Emil

Bakó Emilt, mivel orosz, angol, német és francia nyelven beszélt, tréfásan: „ezernyelvűnek" hívták.

Oroszországban

Az első turkesztáni fogolytáborban kezdődött. A telep ukrán származású tanítója is száműzetését töltötte itt. A pedagógus rendőri megfigyelés alatt állt: nem is engedték meg neki, hogy magyar hadifoglyokat tanítson orosz nyelvre. Amikor kitört a Nagy Októberi Szocialista Forradalom, a magyar hadifoglyok gyorsan megtalálták a helyüket: a bolsevikok mellé álltak. A fehér banditák ellen védték a szovjet hatalmat.

Bakó Emil Turkesztánból a moszkvai pártiskolára került, onnan pedig a krími frontra, ahol a haditanácsban Kun Béla mellé osztották be.

Spanyolországban

Ekkor találkozott Zalka Mátéval, vagy ahogy akkor nevezték a tábornokot, Lukács Pállal.

– Lukácsék támogatására én vezettem fel a harckocsikat. Furcsa dolog volt ott a jelentkezés. A katalán fronton harcoltak az interbrigádok, a legkisebb egységben is „ezer nyelven" beszéltek, de engem megnyugtatott, mikor megtudtam, hogy a tábornok is orosz internacionalista volt, és tud – oroszul. Csak a beszélgetés végén kérdeztük meg egymástól, ki milyen nemzetiségű. Mindketten meglepődtünk, hogy a másik is magyar.

KRAJCZÁR IMRE

Ne várj, anyám...

Fehér hajú, kisirt szemű anyám,
Tudom epedve vársz, a kis tanyán;
Hol bölcsőm ringott s altatott dalod,
Lépésem óvta ölelő karod,
Hol összefolyt könnyeddel a könnyem,
Mikor vértanúk útjára jöttem,
Lelkemben él búcsúd minden szava;
Ne várj anyám, még nem megyek haza!

Többé ne sirass, szíved se fájjon,
Emlékem hozzád éjjel ne járjon.
Az én ajkamra már nem jön panasz,
Lelkemben virul egy új szebb tavasz;
Melynek lehétől rabbilincs szakad,
Szolga milliót magával ragad.
Ajkamon zeng a szabadság dala.
Ne várj anyám, még nem megyek haza!

Még ott felétek minden oly sötét,
A lelkek tüze csak pislog, nem ég;
Hazug istenek parancsa dörög.
Proletárkézen rabbilincs csörög;
Még proletárvért ont a szolga had,
Koronás vámpírt újjongva fogad.
Ki vet, nem annak arat a kasza;
Ne várj anyám, még nem megyek haza!

Mennek majd haza innen emberek,
Kiknek szeméből örömkönny pereg;
Kik boldogan húznak tovább igát,
Részükre az Én, az egész világ.
Ezek közt anyám, engem ne keress.
Inkább csak így a távolból szeress.
Könyörgésre nincs fiadnak szava;
Ne várj anyám, még nem megyek haza!

De ha egyszer ott is lobogva ég,
Izzó parázssal lesz tele a lég,
Arany kolompos gazokat seper,
Nép vérén hizó vámpírt bekever
Utcák porába a bősz tengerár.
Bilincset tördel a rab proletár.
S zeng majd az új megváltás szent dala;
Akkor anyám, majd akkor várj haza!

Dombrovszky magyar csekistája

A gyengén világított szobában Dombrovszky, az orenburgi Cseka parancsnoka beszélt.

– Lenin ellen merényletet követtek el! Megsebesítették. Válaszolni fogunk!

A körülötte ülők némán hallgattak. Dobbenet és fájdalom, keserűség és düh vibrált a szemekben.

A parancsnokhelyettes ismertette a közvetlen teendőket.

Három-négy főnyi csoportok indultak neki az éjszakának. Megkezdődött a gyanús elemek kézre keritése. A listán az ellenforradalmár Dutov generális emberei közül szerepeltek legtöbben.

A csoportot, melybe Pető Sándor, az erdélyi Kozsukár Emil, Kotte, a lett bányász és egy Jegor nevű helybeli orosz csekista lett osztva, utoljára indította útjára a parancsnok.

– A ti feladatotok nem sürgős – mondotta –, az ezredes, akinek a lakására mentek, meglépett. Csak két lány tartózkodik az épületben. A magyar, akit még a háború alatt osztottak hozzá tisztiszolgának, s mind a mai napig nála lakott, ma délelőtt jelentkezett nálam. Bejelentette: szeretne a Vörös Hadseregben szolgálni, elmondta, hogy az ezredes a fáskamrában fegyvereket ásott el. Legyetek óvatosak. Ne menjetek rögtön a kamrába kutatni, csináljatok úgy, mintha véletlenül bukkannátok a rejtekhelyre.

Az eget vastag felhők takarták. Nehezen találták meg a házat. Az emeleti ablakból világosság szűrődött ki.

Jegor és Kozsukár biztosítottak. Huszonöt év körüli, karcsú, szőke nő állt előttük. Kezében gyertyát tartott. Dühösen végigmérte őket.

– Mit akarnak? – kérdezte.

Pető elővette a házkutatási parancsot, és megmutatta.

– Elnézést kérünk a zavarásért! Kötelességünket teljesítjük – mondta.

– De hisz maga nem is orosz! Milyen jogon akar maga Oroszországban egy orosz nemesi házban kutatni? – A törékeny kézben reszketett az ezüst gyertyatartó.

– A nemzetközi proletariátus jogán kutatunk! – mondta Kotte Pető helyett, ugyancsak idegenre valló kiejtéssel. Megindultak a széles szőnyeggel letakart lépcsőn.

A lány félreállt. A folyosó végén a húga várta a fegyvereseket kétségbeesett arccal.

A hatalmas tölgyszekrények roskadoztak az értékes ruhaneműtől. A lányoknak gazdag stafirungjuk volt.

Mindent alaposan megnéztek. A fiatalabb lány barátságosabban viselkedett. Készségesen nyitogatta előttük az ajtókat.

Nővére, mielőtt a kandallóhoz értek volna, szétdobálta a bekészitett tűzifát. Egy acéldobozt vett elő. Felnyitotta.

– Tudom, ez kell maguknak – mondta –, a családi ékszerek! Tessék! Vigyék! Menjenek!

Pető Sándor szeme haragosan villant, s megemelte a hangját.

Pető Sándor

– Tűnjön el vele!

A lány megszeppent. Viselkedése megváltozott.

A magyar csekistának hirtelen eszébe jutott egy megtévedt társának esete: házkutatás alkalmával nem tudott ellenállni az ékszerek kísértésének. Halállal bűnhődött eltulajdonításukért. Dombrovszky, a szelíd arcú parancsnok, nagy fegyelmet tartott.

A villában nem találtak semmit. Átmentek az udvaron a fáskamrához. Az ajtón lakat volt.

– Kérem a kulcsát! – mondta Pető a lánynak.

– Nincs meg a kulcs. Mi sem tudunk bemenni – válaszolta izgatottan.

– Akkor kénytelenek leszünk lefeszíteni a lakatot – mondta Kotte. Mielőtt nekilátott volna a munkának, a kisebbik lány elindult a villába a kulcsért.

A farakás alatt a frissen ásott földben két ládát találtak. Az egyikben az ezredes díszegyenruhája és kardja feküdt, a másikban négy forgópisztoly, sok töltény és néhány kézigránát lapult.

Visszamentek a lakásba. Rövid jegyzőkönyvet készítettek.

– Apjuk távollétében ki a házigazda? – érdeklődött Pető.

Olga, az idősebb lány előrelépett.

– Én vagyok – mondta. Hangjában már nyoma sem volt a kezdeti határozottságnak.

– Akkor olvassa el, és ha megegyezik a tényekkel, írja alá – mondta a lett származású csekista. – Mint a ház felelős gazdája, természetesen velünk jön.

Két nap múlva megjelent az ezredes részeg imbolygó léptekkel a Cseka-parancsnokságon. Olgát szabadon bocsátották. Az ezredes vallomása alapján aztán újabb nyomokra bukkantak.

HAYPAL TIBOR

Bolsevik lett a cárnő palotájában

Dr. Sebekó Béla Albert orvos zászlós, aki az első világháborúban tizennyolc napi frontszolgálat után fogságba esett, Katyerina cárnő moszkvai rezidenciájában találkozott először bolsevikokkal.

Büntetésből Szibériába

A cári rezsim, hogy a Nemzetközi Vöröskereszt látogatói és ellenőrei előtt bizonyítsa, menynyire teljesíti a hadifoglyokkal szembeni emberi, humanitárius kötelezettségeit, luxuskórházat rendezett be a pompás épületben az osztrák és német tiszti foglyok számára.

Dr. Sebekót, mert a februári forradalom után a bolsevik agitátorok előadásait hallgatta, büntetésből Szibériába vezényelték. Az irkutszki kórházba került. Ott senki sem zavarta az agitátorokat. Itt találkozott először magyar forradalmárokkal: Sík Endrével és Sugár Andrással.

Fellázadt a kadétiskola

Mire a Nagy Októberi Szocialista Forradalom híre eljutott Irkutszkba, Sebekó doktor is megtartotta a maga első előadását. 1918-ban lépett be a pártba, nem sokkal azután, hogy fellázadt az irkutszki kadétiskola. A pártbizottság felhívta a volt hadifoglyokat is: segítsenek a lázadás leverésében. Ő is jelentkezett az internacionalista osztagba, amelynek katonáit Verhnye Udinszkból. Csitából és más környező hadifogolytáborokból toborozták.

– Kegyetlen harc kezdődött. Három napig szakadatlanul ropogtak a fegyverek: több puskaport szagoltam, és több vért láttam ebben a hetvenkét órában, mint az első világháborúban a fronton.

Túl a Bajkálon

Rövidesen ismét a fronton találta magát Sebekó doktor. A Bajkál-tó mellett vetették be az internacionalistákat. Vissza kellett vonulni. A kórházvonat vitte a sebesülteket: kelet felé. De Szlugyenka közelében megállt a vonat, nem tudott továbbmenni, mert felszedték a síneket. Nem volt titok, kik tehették, mert az ellenforradalmárok már csatárláncban közeledtek a vonat felé: élesre töltött fegyverekkel. A szerelvényen alig volt négy puska; ellenállásról szó sem lehetett, vigyázni kellett a sebesültekre.

– Fogságba estünk, kihallgattak bennünket. Nekem az a kétes értékű megtiszteltetés jutott, hogy a fellázadt hadtest parancsnoka, Gajda tábornok, személyesen hallgatott ki. Közben tartott a harc, s a vonatot elfogó különítmény is egyre ritkult. Az ellenforradalmárok dühükben a foglyokon álltak bosszút: pisztollyal lövöldözték a sebesülteket, a személyzetet pedig sorba állították a töltés mellé és sortüzet adtak le rá. Szerencsére, én csak megsebesültem, mert arra már nem volt idő, hogy meggyőződjenek a sortűz hatásáról, menekülniük kellett. De a mi bajtársaink támadása is elakadt, s mi, akik megmenekültünk a vérengzésből, a senki földjén, az arcvonalak

Dr. Sebekó Béla Albert

között barangoltunk. Pechünk volt: ismét a fehérek fogtak el bennünket.

Sebekó Béla Albert ez után egy évet töltött az irkutszki börtönben – mert ideiglenesen a város is az ellenforradalmárok kezére került. Kínozták, ütötték, verték a foglyokat.

1919 decemberében az ötödik hadsereg felszabadította a várost, és Sebekó doktor ismét felöltötte a Vörös Hadsereg egyenruháját, a bajkáli front egészségügyi szolgálatában tevékenykedett.

Ismét bevonult

A háború első napján bevonult. Orvosezredesként kórházakat szervezett: a moszkvai iskolák egy részét kellett átalakítani. Egészségügyi katonák, sebészek foglalták el a diákok és tanárok helyét.

A háború után, 1946-ban tért haza, Magyarországra. Az Élelmezésügyi Minisztérium egészségügyi szolgálatát vezette, egészen nyugdíjazásáig, 1957-ig.

De közben még egyszer fegyvert fogott Sebekó Béla Albert: 1956-ban, amikor az ellenforradalmárok vadásztak a kommunistákra, Sebekóékat is többször keresték.

– Géppuskát szereztem és állítottam fel az előszobában: élve ide senki nem teszi be a lábát. A felcsavart hevederek mögött eltökélt szándékom volt, hogy élve nem kerülök még egyszer a kezükbe. Én már megismertem őket Irkutszkban.

KRAJCZÁR IMRE

Utolsó tánc

Most roppannak a roppant eresztékek;
Most bomlanak a bárgyú babonák.
Vágják már, vágják a szent kések
A zabolát, a zabolát.
Retteg a hajcsár, megfordul a csorda,
Papok, poëták, fel az oltárokra!
Zengjen a völgy és minden bús halom:
Forradalom,
Téged szomjaztunk eleitől fogva.

Tealád ágyaz minden vércsatorna
Könnymosta árok, verejték-folyó;
Penészes gőg, úri tivornya,
Pince-salak, nyomor-kohó;
Tealád ágyaz minden arany-trágya
Valahol gyűlik gyűlölt garmadába –
Te kelsz belőle fénnyel, gazdagon:
Forradalom,
Nyomornak s fénynek lánghajú leánya.

Akit te ölelsz, elsápad a zsarnok;
Dúsak erében megdermed a vér.
Tárnák mélyén hozsánna harsog:
Trónjára a nép visszatér!
Bújik a hajcsár: ostort fog a csorda;
Nyomor és bőség most indul birokra.
Forr a harag már minden katlanon, –
Forradalom,
Te fűtöd: Isten égő csipkebokra.

Szent arcod előtt leborulok térdre –
Távoli bús nép keserű fia.
Úri herék sok rab cselédje
Jajgat bennem, mert Rád kell várnia;
Rád, akit oly rég elnyomott az álom,
(Úri beléndek altatott és mákony)
S most ébredsz frissen és fiatalon,
Forradalom –
S végigtáncolsz a vérszagú világon.

(1917)

Egy katonaláda története

Tarcsai Mihály

Olyan zöld, mint a többi katonaláda. Átfestették. Csak belseje árulja el, hogy nem mai darab. Gazdája újonc: Tarcsai Mihály.

– Nagyapámtól kaptam a katonaládát. Itt volt a felirat az elején: Tarcsai Mihály 1914.

Köleséri Sámuel utca hat. Tarcsai néni nyit ajtót. Férje újságot olvas. Az újonc unokáról érdeklődünk, majd a katonaládára terelődik a szó.

– Még tizennégyben csináltattam egy asztalossal. Júniusban vagy júliusban. Már nem tudom. Augusztus kilencedikén kézbe vettem, és bevonultam katonának. A harminckilences gyalogezredhez. December huszonkettedikén valamennyien fogságba estünk. Aztán Szibérián keresztül majdnem Vlagyivosztokig vittek bennünket. A foglyok közül jó néhányat külön csoportba osztottak. Én is köztük voltam. Amikor Irkutszkba értünk, valami mozgolódásféléről hallottunk. Később tudtuk meg: kitört a februári forradalom. Pétervárra kerültünk, és ott ért minket a forradalom. Közölték: szabadok vagyunk, elmehetünk, vagy ha akarunk, dolgozhatunk, egyenlő fizetést kapunk a született orosz állampolgárokkal.

– Decemberben már Borovicsiben voltunk. Ez egy kisváros volt Pétervár közelében. A kozákok váratlanul megtámadták a lakosságot

és kegyetlen mészárlást vittek véghez. Mi táborban laktunk, ahol meglátogatott bennünket Kun Béla és Szamuely Tibor. Iratokat és igazolványokat kaptunk. Fegyvert és szállást adtak a volt cári kadétiskola épületében. Megalakítottuk a vörösgárdisták magyarokból verbuvált osztagát. Ebből az alkalomból ünnepséget rendeztünk, de a környező házak ablakaiból tüzet nyitottak ránk. Nagyon sokan örökre ott maradtak. Berohantunk a kapuk alá, mert a nyílt téren nem tudtunk védekezni. Minden épületben harc folyt. Mire elcsendesedett a környék, hírek érkeztek, hogy Moszkva felszabadult.

– Egy ideig semmi különös nem történt. Csak tizennyolc június huszonharmadikán. Laktanyánkban voltunk, amikor bejött néhány gépkocsivezető, kocsi nélkül. A mensevikek vették el tőlük a kocsit, elfoglalták a főpostát és világgá kürtölték, hogy Lenint megölték, vége a bolsevik forradalomnak.

– Ezt valahogy meg kellett cáfolni.

– Megszerveztük a posta visszafoglalását. Házról házra nyomultunk előre, aztán egy nagy rohammal sikerült az akciót végrehajtani. Ott maradtunk biztosítani az épületet és a munkát. Szamuely elvtárs a földszinten tartózkodott, amikor egy páncélautó kanyarodott az épület elé. Négy fehérgárdista szállt ki. Gyanútlanul jöttek, mert nem tudták, hogy visszafoglaltuk az épületet. Amikor a páncélautó újra elhagyta az udvart, már Karikás Frigyes ült benne. Elment abba az utcába, ahol a fehérek tanyáztak. Ott többen a közeledő jármű elé siettek, de Karikás nagyon ügyesen bánt a géppuskával.

Találkozás

Nagy Jenő és Kulikov találkozása a Parlamentben

Alatirban érte őket a hír: Lenint ellenforradalmár merénylő megsebesítette! Lenin élete veszélyben forog! A katonagyűlésen felszólalók izzó gyűlölettel beszéltek az ellenségről. Voltak, akik követelték: minden fehér foglyot ki kell végezni. Bosszút kell állni. Példát kell statuálni. Könyörtelennek kell lenni.

Akkor egy zömök, kerek arcú, szétnyűtt ruhájú tüzér kapaszkodott fel a lőszeresláda tetejére és azt mondta:

– Alatir közel van Szimbirszkhez, Vlagyimir Iljics szülővárosához. Én is ott születtem. Szegényparaszt gyerek vagyok. Okozzunk örömet Leninnek, szabadítsuk fel szülővárosát, de ne öljük meg azokat a szegényparaszt katonákat, akiket a fehérek erőszakkal besoroztak a hadseregükbe. Ennek nem örülne Vlagyimir Iljics. Ezzel csak bánatot okoznánk neki. Én veletek együtt gyűlölöm az osztályellenséget, és bosszút esküdök ellene, de a saját húsunkba nem marhatunk bele.

A katonák megtapsolták a zömök kis tüzért, s lehurrogták azt a néhány forrófejűt, aki még mindig más véleményen volt. A szürke köpenyesek tömegében ott állt Nagy Jenő is, a lett ezred magyar származású vöröskatonája, és Kulikovnak, a szimbirszki parasztfiúnak adott igazat.

1969 márciusában a Magyar Tanácsköztársaság 50. évfordulójának tiszteletére rendezett fogadáson a Parlamentben, ahol szovjet veteránok küldöttsége is köszöntötte a Tanácsköztársaság harcosait, Nagy Jenő találkozott Kulikovval, az egykori szimbirszki paraszt tüzérrel, aki gépészmérnökként ment nyugdíjba.

Alatir, Szimbirszk, Budapest ezernyi története elevenedett fel a néhány nap alatt, amit együtt töltöttek.

HAYPÁL TIBOR

NEM LESZ
A TŐKE ÚR
MI
RAJTUNK

Madamin Beck megadta magát

Az üzbég sapka most is a zsebében lapul. „Egy pillanat – mondja –, mindjárt megmutatom, milyen legény voltam...” Előveszi a fekete alapon díszesen hímzett, tenyérnyi sapkát, fejére nyomja, s egyszerre mintha évtizedeket fiatalodna...

– A mi egységünkben, a 3. nemzetközi vörös lovasezredben magyarok, németek, osztrákok, románok és csehek szolgáltak: Turkesztánban, Szkobolov városában volt a székhelyünk.

Dobszai István Pécs egyik csendes, belvárosi mellékutcájában lakik.

– Nekem a fogságban sem esett nehezemre a munka... Dolgoztam bányában is, aztán meg gyárban. Egy osztrák fiú volt a barátom. Ő velem volt akkor is, mikor végre utolért bennünket a forradalom. Az utcán hömpölygött a tömeg. A komám majdnem sírva fakadt. „Kitört a forradalom – mondta –, szabadok vagyunk...”

– Még azon az éjszakán megérkeztek a Vörös Hadsereg egységei. Magyarok is voltak közöttük, németek is. Anyanyelvunkon szóltak hozzánk. Nem, nem erőltettek senkit, csak azt kérdezték: na, jössz-e, pajtás?

– Kik ellen harcolt a nemzetközi ezred?

– Mi nem vettünk részt a nagy csatákban, de dolgunk azért rengeteg akadt. A banditákkal viaskodtunk. Az apróbb, eldugott falvakat akkoriban rablóbandák sanyargatták: lecsaptak, elragadták a termést, az ellenállókat leölték. Madamin Beck volt a bandavezér, a két alvezér meg Kalhondzsan és Irgacs. Vérengzőek voltak mindhárman, akár a sátán. Ahogy szorult körülöttük a hurok, úgy lettek egyre irgalmatlanabbak. Nem csoda hát, ha egyetlen célunk volt: mielőbb elfogni őket...

– Akkori fegyverzetünk láttán a maiak talán mosolyognának, de én csak azt mondhatom – az kellett: a kard és a lándzsa, minél erősebb és minél hosszabb nyéllel. Ha valamelyik falu bajba került, csak jött értünk a hírnök. Hej, micsoda vad száguldások voltak! Gondolja el, minden perc életet jelentett...

– Mi a legkedvesebb emléke? Mire emlékszik a legszívesebben?

– Hát attól függ, hogy nézem: mint magánember, vagy mint vöröskatona?

– Először mint vöröskatona...

– Elfogtuk Madamin Becket! Kis, töpörödött vadember volt, fekete szakállal. Hát ez volt az egyik nagy élményem: szemtől szembe látni a megrémült, rettegett Madamin Becket.

– És a másik emlék, amit mint magánember tart a legszebbnek?

– A nősülés... Nézze, itt van a papír...

A hivatalos okmány kelt Kokand városában, 1919. november 19-én. „A vőlegény: Dobszai István magyar vöröskatona, a menyasszony: Linnik Matrona ukrán lány...”

– Csodálatos nap volt – mondja Dobszai elvtárs csendesen. – Nem, nem volt gazdag és fényes, másért... Képzelje el, üzbég násznép, internacionalista barátok, ukrán menyasszony – magyar esküvő...

BÉKÉS SÁNDOR

Boza Sándor

»Mind vörös katona volt, csak maga nem?«

Boza Sándort – a magyar hadifogolyból lett internacionalistát – ezredével Kazanyba vezényelték, a város, a környező falvak és települések veszélybe kerültek. Kolcsak, Gyenyikin fehérgárdistái fosztogattak, gyilkoltak. Pusztulás járt a nyomukban. Foglyot nem ejtettek. Az utánuk nyomuló magyar ezredet üres falvak fogadták.

– Kezdetben rosszul voltunk felszerelve. Később szereztünk a fehérektől fegyvert. Nyomunkban az elmenekült lakosság visszaköltözött a helyére, odaadta eldugott fegyverét vagy beállt közénk. Aztán megérkezett Moszkvából is a fegyverutánpótlás, könnyebb lett a dolgunk. Amerre jártunk, mindenütt gyűlést tartottunk, összehívtuk a megfélemlített lakosságot. Megmagyaráztuk, mit akar a forradalom, a munkáshatalom.

A leszerelő magyar vöröskatonákat szeretettel fogadták Moszkvában. Aki maradni akart, maradhatott, aki haza készült, ünnepélyesen elbúcsúztatták és megköszönték segítségét.

1921 júniusában kétszáznyolcvan magyar katonával Boza Sándor is megérkezett Budapestre. A Keleti pályaudvaron katonazenével, ünnepélyesen fogadták őket. Étteremben ebédeltek, látszólagos szeretet fogadta a visszatérteket. A pályaudvart nem hagyhatták el. Este elindították őket a csóti táborba. Kihallgatás kihallgatást követett. Mit csinált Oroszországban? Volt-e vöröskatona, harcolt-e a cárizmus ellen? Kommunista? Aki nem tudta magát kellően igazolni, azt internálták Zalaegerszegre.

– Előttem egy öreg bácsit kérdezgettek. Kétségbeesve mondta, hogy kis faluban dolgozott, a forradalomról csak akkor hallott, amikor már vége volt. A kihallgatást vezető tiszt nem hitte. Ordított: „Mit akar nekem beadni? Minden magyar fogoly vöröskatona volt, csak maga nem?" Internálták. Én nem tagadtam, hogy vöröskatona voltam, és harcoltam. Erre a tiszt csak legyintett. Azt akarta tudni, agitátor voltam-e. Mondtam: csak harcoltam. Nem figyelt fel a hangsúlyra. Abban az időben a fegyver volt a legjobb agitációs eszköz. Itthon, Tatabányán aztán évekig megfigyelés alatt álltam, megmondták: a legkisebb „mozdulatra" börtönbe csuknak.

Boza bácsi nem volt csendes. Részt vett a tatabányai bányászok minden sztrájkjában. A X-es aknából ment nyugdíjba 1957-ben. Sokat tapasztalt, sokat látott. Az ellenforradalom alatt őrizte társaival együtt a bányát.

Jelentkezni akart a karhatalomba, a Munkásőrségbe is, de két veje lebeszélte:

– Maradjon, papa, most már rajtunk a sor! – s ők álltak be helyette a karhatalomba, majd a Munkásőrségbe.

KOVÁCS KLÁRA

Megjöttek az új emberek, erős akarattal, határozott céllal

– Hogy milyen Lenin? Egyszer beszéltem vele. Alig öt percig. Éppen reggelizett. Csésze tea párolgott az íróasztalán, mellette vékony barna kenyér és két szem kockacukor volt. Valamilyen írást tanulmányozott. Felnézett:

– Beszél oroszul?

– Keveset.

– Nős ember?

– Igen.

– Hány gyereke van?

– Három.

– Miért nem megy haza?

– Itt van már zászló, amit követhetek. – Nevetett. Hozzám lépett, megveregette a vállamat: Sok jót mondtak magáról, a magyar agitációs iskola vezetői – mondta. – Megszakítja néhány napra a tanulást, elvisz egy üzenetet Pétervárra. Sürgős és bizalmas!

A debreceni munkások, leginkább a Margit-fürdő és István-malom közötti vendéglőbe jártak egy pohár sörre vagy fröccsre, tizennyolc októberében. A szakszervezetek a vendéglő nagytermében rendezték a táncmulatságokat, ott léptek fel az énekkarok, a műkedvelő csoportok. Hajdú János asztalost, aki Leninnel találkozott, körülfogták az emberek. Mindenki kíváncsi volt Oroszországra.

Sárga bajszú férfi furakodott a hallgatóság közé. Idegesen kiabálni kezdett:

– Mit hallgatjátok? Széthúzást szít! Megbontja a pártot! Áruló. Oroszországban anarchia van. Anarchiát akar! A szociáldemokrata párt nem melenget ilyeneket a keblén. Ne álljatok vele szóba.

Fenyegető morajlás követte a szavakat, majd hirtelen csend lett.

Hajdú János felállt, arcáról eltűntek a derűs vonások, a hangja mennydörgött:

– Elvtársak! Jól ismertek. Nem kell bemutatkoznom. Ezerkilencszázban léptem a szociáldemokrata pártba. Tizennyolc év hosszú idő! Sokat tapasztaltam. Kitiltottak Debrecenből, mert sztrájkot szerveztem. Részt vettem tizenkettőben a pesti tüntetésen, megismertem a rendőrök kardlapját. Harcoltam orosz munkástestvéreim oldalán. És most itt vagyok! Kötelességem, hogy megmondjam az igazat. Nézzetek körül. A debreceni szociáldemokrata kormánybiztos a ti ügyeteket szolgálja? Nem! A saját érdekét. A saját hasznát nézi. Figyeljétek meg a barátait! Csupa régi úriember. Nézzetek a szemébe: dölyfös és önelégült, úrhatnám!

Kiáltások hangzottak:

– Igaza van! Semmit sem tesznek értünk! Szüntessék meg a sorban állást! Le az uzérkedőkkel! Adják a munkásoknak az üzemeket!

A kormánybiztos embere, a sárga bajszú, káromkodva csapta be maga mögött az ajtót. Az asztalos folytatta:

– Én tudok különbséget tenni! A munkásokat eláruló szakszervezeti boncok, a jobboldali szociáldemokrata párthivatalnokok csak voltak a vezetőim! Nekem már nem kellenek. Én Oroszországban igazi forradalmárokkal ismer-

Kádár elvtárs köszönti Hajdú Jánost, a Munka Vörös Zászló Érdemrendjével történt kitüntetése alkalmából

kedtem meg. Csupaszív emberekkel. Azokban nincs önzés. Azok a népért élnek. Azok frázisok ismételgetése helyett a forradalmat csinálják. A gyárakat a munkásoknak, a földeket a parasztoknak adják. A nép szabadon választja vezetőit és leválthatja őket, ha nem tetszik neki. Ezt a forradalmi demokráciát nevezik itt anarchiának a gyávák, akik félnek a néptől. Oroszországban nincs anarchia! A kommunisták fegyelmezettek. Lenin szigorú, igazságos, fegyelmet követel. A forradalmi baloldalnak nálunk is össze kell fogni. Külön kell választanunk az ocsút a búzától. Le kell ráznunk a nyakunkról azokat, akik már csak szavaikban szocialisták, de a valóságban semmi közük az ügyhöz. Új erőre van szükség: kommunista pártra! Mi munkásegységet akarunk. Meg is teremtjük, de nem a begyöpösödött fejűek, a megalkuvók elképzelése szerint.

Különös este volt. Kint zuhogott az ólmos eső. A debreceni vendéglőben összegyűlt munkások sokáig hallgatták az Oroszországból jött embert, aki magával hozta a forradalom tüzét. A munkások töprengtek. Tetszett nekik az őszinte szókimondás, rég elfojtott indulatokat, eddig meg nem fogalmazott vágyakat lobbantottak fel a szavak, melyek nem papírra íródtak, keresetlenül törtek fel, valahonnan a lélek mélyéről. Érezték, hogy valami új születik a gyötrő, keserves vajúdásból. Megjelentek az új emberek, az erős akaratúak, a határozott céllal indulók, az őszinték, a népet szolgálni akarók, akik kommunistának nevezik magukat. S majd lesz kommunista párt is.

HAYPÁL TIBOR

GÁBOR ANDOR VERSE

Fekete ünnep

A magyar bányászoknak

Fekete pikanyél, fekete lapát.
Hiába átkozod csináló apád.
Fekete tárnában fekete tanyád,
Hiába káromlod foganó anyád.

Nem igaz! Nem igaz! A föld nem fekete,
Ragyogó világnak köztünk járt követe.

Fekete bőröd és fekete mezed,
Hiába iszod el vasárnap eszed,
Fekete inad és fekete ered,
Kórságos csemetéd hiába vered.

Nem igaz! Nem igaz! A föld nem fekete,
Ragyogó világnak köztünk járt követe.

Fekete kelet és fekete nyugot,
Asszony-rabszolgád hiába rugod,
Fekete horizont, fekete menny,
Megesz a szénsalak, megfojt a szenny.

Nem igaz! Nem igaz! A föld nem fekete,
Ragyogó világnak köztünk járt követe.

Amig csak így lázadsz, részed marad:
Föld alól nem látni fénysugarat,
Mig rá nem ébredsz, hogy te vagy az úr,
Szénporba lenyomnak gazok gazul.

Nem igaz! Nem igaz! A föld nem fekete,
Ragyogó világnak köztünk járt követe.

Ne kérdezd, szabad-e, ne kérdezd, okos-e?
Nem jön-e katona, beléd nem tapos-e?
Ne kérdezd, hogy a nap tied is lehet-e?
Fogj össze s azonnal: sorsod nem fekete.

Nem igaz! Nem igaz! A föld nem fekete,
Ragyogó világnak köztünk járt követe.

Nyújtsad a társadnak fekete tenyered,
Verekedd nagyobbra karéjka kenyered',
Szervezkedd sűrűre szétszórt erőd,
Nőjj nagyra s keményre magad előtt.

Nem igaz! Nem igaz! A föld nem fekete,
Ragyogó világnak köztunk járt követe.

És aki békítni sompolyog eléd,
S azt mondja „nyugalom, vigyázat, elég":
Ne várd, hogy konkolyát tovább veti,
Mutass a csákánnyal útat neki.

Nem igaz! Nem igaz! A föld nem fekete,
Ragyogó világnak köztünk járt követe.

Köztünk járt, értünk élt, ösvényt szabott,
Szabaddá kiáltott minden rabot,
Aki megy utána, eljut oda,
Ahol az életünk merő csoda.

Nem igaz! Nem igaz! A föld nem fekete,
Ragyogó világnak köztünk járt kovete.

Nem bárók, nem grófok, nem zsíros pofák,
Nem svihákok, árusok, üzletkofák,
Munkások, parasztok, egyszerű nép,
Övék a föld már és övék a gép.

Nem igaz! Nem igaz! A föld nem fekete,
Ragyogó világnak köztünk járt követe.

Nem csendőr, nem rendőr, nem galád bírák,
De tanácsok, elvtársak, vörös világ.
Nem ül a nyakunkon úri here,
Van ez már, nekünk van, bányász, gyere!

Nem igaz! Nem igaz! A föld nem fekete,
Ragyogó világnak köztünk járt követe.

Tisztul a pikanyél, könnyül a lapát,
Ha tudod, hogy Lenin az igazi apád,
Dolgozó világon emberi tanyád,
Ha érzed, hogy Moszkva az édesanyád.

Proletárok! Előre!
Ti vagytok a világ megváltói!

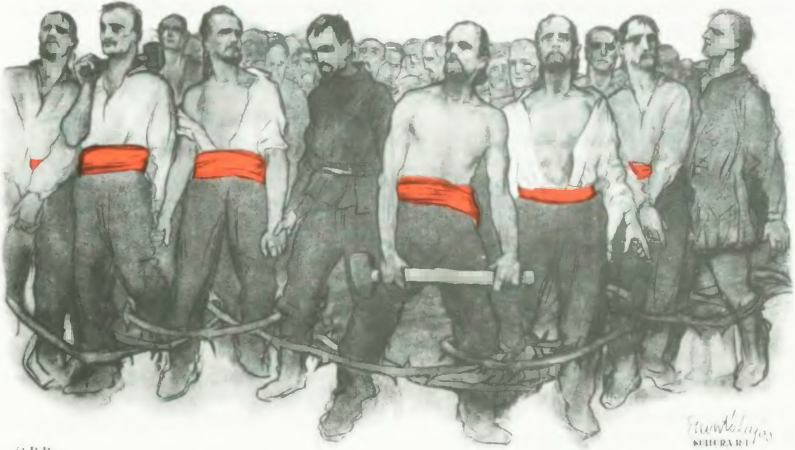

OPB

Feledhetetlen történelmi pillanat

Kissé késve érkezett Hikádé Aladár. A jelenlevők nagy részét ismerte: Kun Béla, Alpári Gyula, Szaton Rezső, Karikás Frigyes, Kellner Sándor, Rabinovics József az asztalnál ültek. Korvin Ottó, Matusán Béla, Mosolygó Antal, Fiedler Rezső egy kanapén szorongtak, Chlepkó Ede, Jakab Rudolf, Rákos Ferenc, s még jó néhányan, akiket közelebbről nem ismert, szétszórtan ültek a szobában. Volt, akinek csak konyhából hozott hokedli jutott. Vántus Károly köszöntötte az egybegyűlteket, a baloldali szociáldemokraták, az Oroszországból hazajött kommunisták és a forradalmi szocialisták vezetőit. Az erők összefogásáról, ideológiai és cselekvési egységéről beszélt. A napirend mindkét pontját Kun Béla előadása vezette be. Karikás Frigyes és Kellner Sándor a lenini típusú kommunista párt megalakításának szükségességét hangoztatták. Egy baloldali szocialista főbizalmi javasolta: maradjanak a szociáldemokrata pártban, használják fel az évtizedek óta kialakult szervezeti formát, alakítsák át baloldali párttá, váltsák le az opportunista vezetőket. Élénk vita kerekedett. A többség nem értett egyet a főbizalmival.

Kun Béla emelkedett szólásra. Szenvedély és határozottság áradt belőle. Beszélt a II. Internacionálé pártjainak csődjéről, a szavak és tettek közötti szakadékról, az árulásról, az elfajulásról, a remények be nem váltásáról, a pénz előtti behódolásról, a képmutatásról, a tömegektől való arisztokratikus elszakadásról, a katedra-szocializmusról, a filiszter-szellemről, a marxi tételek dogmatikus betűrágásáról, a bürokratákká züllött egykori munkásfunkcionáriusokról. Majd beszélt a III. Internacionáléról, a leninizmusról, a nem alkuvó harcos forradalmiságról, a tömegekkel való összeforrottságról, az önzetlenségről, a konkrét helyzet elemzésének szükségességéről, a meghonosodott formák, szokások, előítéletek, módszerek szétrombolásáról, az új, merész utakról, a lenini szavak és tettek összhangjá-

Hikádé Aladár elvtárs, aki a Munkásőrség megalakulása után a Központi Férfikar tagja lett

ról, tisztaságáról, a közvetlenség, az emberségesség fontosságáról, a nép ügyének hűséges szolgálatáról, a kommunista párt történelem diktálta megszületéséről.

Mindenki tapsolt. A szemek ténylettek, az arcok kipirultak. A javaslatra, mely nem sokkal utána elhangzott, Hikádé Aladár a többiekkel együtt felemelte kezét, a szavazás egyhangú volt: megalakult a Kommunisták Magyarországi Pártja.

Nagy és feledhetetlen történelmi pillanat volt. Olyan erő született, amely a legnagyobb megpróbáltatásokat is kibírja, mely a vereségekből is új győzelmeket kovácsol, melyet tizedelhet bitó, börtön, új erőt szív magába, mert mélyen gyökeredzik a népben, kiszakíthatatlanul. Érezték és tudták ezt valamennyien, ott a Városmajor utcában, a Kelen-lakásban. És sietve búcsúztak, hogy nekilássanak a munkának. Meg kellett hóditani az emberek értelmét és szívét, meg kellett fogalmazni akaratukat, vágyaikat, rá kellett döbbenteni őket igaz érdekeikre, erős harci szervezetet kellett létrehozni.

A feltűnés nélkül megközelíthető lakásból észrevétlenül távoztak. Az utcán nyirkos köd fogadta őket. 1918. november 24-e volt. Az emberek kabátjukba burkolózva baktattak az utcán. Nem tudtak az új párt születéséről, s nem tudhatták, hogy a történelem majd mindegyiküknek, sőt unokáiknak is felteszi a kérdést: vele vagy ellene akarnak-e menni?

Hikádé Aladár elektroműszerész, a Liptákgyár főbizalmija is haza indult. Az életet kegyetlennek ismerte: kétéves volt, amikor apja meghalt. Anyja férjhez ment egy tizgyermekes kőműveshez, aki később megvakult. Aztán született még öt kistestvére. Tizennyolc tagú családban élt, de az éhség, a nélkülözés, a verések nem tették gerinctelenné, inkább megkeményítették. A legjobb szakmunkások, a legöntudatosabb emberek közül választották a bizalmiakat és a főbizalmit. Jólesett neki, amikor vasas szaktársai őt választották. Tudta, mit várnak tőle. Becsülettel helytállt. Amikor Kun Béla megérkezett Oroszországból, felkereste lakásán: „Tudom, hogy baloldali vagy – mondta –, sok legenda született rólad. Mondták, hogy egyszer husánggal zavartad végig a gyárudvaron a munkaadót, s a munkások még sosem nevettek akkorát, mint akkor, amikor sarokba szorítottad és könyörögni kezdett. Nekik nem voltál jó – bizonyára a jobboldali árulókra gondolt –, de nekünk jó leszel, mert szívember vagy." Így mondta: szívember. S ez a szó mélyen beleragadt emlékezetébe. A forradalmárok – morfondírozott a ködös novemberi utcán – tulajdonképpen mind szívemberek.

HAYPÁL TIBOR

Proletár-Magyarország marsol *(részlet)*

Indulatból sejtés lesz.
Sejtésből tudás.
Tudásból akarat.

Proletárt zúdító, burzsujt pusztító akarat!
De ki fogja
a szerte-népet egy össze-marokba?

Üzemek teste velünk viselős:
táplál minket és mi tápláljuk őt.

Budapest utcáin feldübörg a szó,
Csanádban öklös paraszt-riadó.

Kenyeret! Munkát! A földet ide!
Tűz harapódzik: a vörös ige.

Északon, délen, nyugaton, keleten,
neki szánt szegénység megindult szertelen.

A kommunista párt végső birokra,
a szerte-népet egy-marokba fogja.

A kommunista párt!
Ő háborog a keserű kenyérben,

Ő hány tűzszikrát a garasos bérben,
Ő kiált bosszút a fakadó vérben.

Ő tudja, mink fáj, mink hibádzik,
hűséggel ő van hozzánk mindhalálig,
fene sötétben az ő fénye látszik.

Az ő nevét suttogja a szegénység,
az ő útját keresi a szegénység,
az ő parancsára indul a szegény nép.

Ő a példa. A meg nem rettenő
töretlen-dacos proletárerő.
Az okos fej. Az összeszervező.

Ő cöveklik Vásárhely piacán.
Csepel poklában ő bíztat igazán.
Ő szól mindünkhöz Lenin szaván.

Csepel kohója vörösen izzott

– Mikor is találkoztunk?

– Tizenkettőben, a tüntetéskor – felelte özvegy Kratzmayer Ignácné a központi bizottság küldöttének, Jancsik Ferencnek –, akkor még a férjem is élt, szegény. Ő vitt magával.

– Mikor halt meg?

– Tizenötben.

– A fronton?

– Nem, itthon. Tüdőbajban. Ő volt itt Csepelen a fások elnöke. Kevesen értették úgy az asztalosmesterséget... jó szakmunkás volt. Őt temették itt először pap nélkül. Nagy tömeg kísérte sírjához. A plébános csak a temetőárokba engedte temetni. A munkások feldühödtek. Megtámadták a plébániát. Beverték ablakait. Nem volt nyugta a papnak. Végül is engedett. Akkor a munkások újból eltemették a férjemet díszsírhelyre.

Jancsik mindenre kíváncsi volt. Özvegy Kratzmayerné elmondta, hogy a nagy ércáruüzemben, a tölténygyártásnál, ahol ő van, sok a női munkaerő, két műszakban dolgoznak napi tizenkét órát, a nők helyeslik a kommunista párt követeléseit, de kevesen írják alá a belépési nyilatkozatot. Sokan vidékről járnak be, nagy a szegénység, sok a gyerek, fáradtak, kimerültek, rosszultápláltak. A férfiak harcosabbak. December 8-án alakult meg Csepelen a kommunista párt. Pár nap múlva

özv. Kratzmayer Ignácné

a szerszám VIII. munkásai mind beléptek, és sokan csatlakoztak az Appretur, a Nagykalapács, a Martin, a Préskovács, az Acélhengerde munkásai közül is. Beszélt a munkástanácsról, ahol a nőket egyedül képviseli. A munkások elzavarták Dessauer Ármin és Korbuly Károly igazgatókat, s Fabricius alezredest, Csepel katonai parancsnokát. A brutalitásról híres Lupán Andor üzemvezetőt rozoga talicskán tolták ki általános derültség közepette a gyárból. Reidl Károly, Kaucsuk Lajos üzemvezetőknek és Károlyi Jenő tisztviselőknek tömeggyűlésen kellett bocsánatot kérniük a munkásoktól goromba viselkedésük miatt. A gyári vagyont munkások őrzik fegyverrel, népkonyhát szerveztek és szétosztották a raktárakban levő szövetet és selymet, a családtagok létszámának megfelelően.

Mikozben beszélgettek, a kicsiny műhelyirodába megérkeztek Csepel kommunista munkásvezetői, Molnár Gyula, Varga János, Csirip Győző, Hirschfeld Áron, Ösztreicher Sándor, Stránszky Ferenc, Schmidt Magda, Kristóf Anna.

Jancsik Ferenc vezetésével átmentek a szomszédos épületbe, a szociáldemokrata bizalmiak tanácskozására. Heves vita kerekedett. A kommunisták követelték: vegyék el Weiss Manfrédtól az üzemet. Legyen a munkásoké! A jobboldali szociáldemokrata vezetők az elért eredményekre hivatkoztak és óva intettek a meggondolatlan cselekedetektől. Végül is a jelenlevő szociáldemokrata bizalmiak többsége a kommunista álláspontot fogadta el.

1918. december végén szokatlanul hideg idő volt. A tanácskozáson részt vevő kommunista csoport férfitagjai betértek egy fröccsre az Erzsébet út 8. szám alatti vendéglőbe, ahol december elején a kommunista pártszervezet megalakult.

– A mesebeli kis Jézus születése simábban ment, mint ez a mi vajúdásunk – mondta nevetve Jancsik Ferenc –, de a munkásosztály megszüli a maga hatalmát, ebben bizonyos vagyok!

A poharak összecsendültek. Kint megszólalt az esti harangszó. Csepel egén a vaksötétben a kohó vörös fényei villództak.

HAYPÁL TIBOR

Csák Máté földjén

Nyakatokon vad, úri tatárok
S mégis büszke a ti fejetek.
Frissek a vérben, nagyok a hitben,
Csák Máté földjén ti vagytok az Isten.
Előre, magyar proletárok.

Ami csak szépség s ami reménység,
Mind ti vagytok a Tisza körül.
Nincs a világon még annyi bánat
S annyi láncosa nincs még a világnak,
Mint itt és nincs annyi nagy éhség.

Éhe kenyérnek, éhe a Szónak,
Éhe a Szépnek hajt titeket.
Nagyobb igaza sohse volt népnek,
Hitványabb Nérók még seholse éltek.
Vagytok: a Ma, vagytok: a Holnap.

Én, beteg ember, csupán csak várok,
Vitézlő harcos nem lehetek.
De sziveteket megérdemeltem,
Veletek száguld, vív, ujjong a lelkem:
Véreim, magyar proletárok.

Februári koporsók

A makói hetipiacon kevés és megfizethetetlenül drága áru volt. Az emberek zúgolódtak. A városháza előtti téren csaknem kétezren gyűltek össze. Az asszonyok voltak a leghangosabbak. Kenyeret, cukrot, tejet, zsírt követeltek. Szidták a tejben-vajban dúskáló gazdagokat, a Koronában szivarozó spekulánsokat, a cifra nagyságákat.

Száraz, enyhe téli nap volt. A tömegben imitt-amott háborúból hazajött katonát is lehetett látni, köpeny nélkül, vállán fegyverrel. Többen közülük Oroszországból tértek haza. Keveset beszéltek, de a puska mindig a vállukat nyomta, mintha szolgálatban lettek volna.

A város szociáldemokrata vezetői tehetetlenül tépelődtek a városháza dísztermében. Egyik sem akart a tömeg elé állni.

Végül is a kommunista Svilla István jelent meg a városháza vasrácsos erkélyén. A tömeg elhallgatott. Svilla a januári provokációról beszélt, s a jobboldali szociáldemokraták árulásáról, a salgótarjáni, a tiszadobi véres eseményekről. Bejelentette, hogy az intéző bizottság tárgyalt a városban tartózkodó negyven csendőr parancsnokával. A csendőrök Nagybecskerekről húzódtak Makóra, s a mai napon átadják a fegyvert a kijelölt embereknek. Felolvasta azok névsorát, akik a fegyvereket átvehetik.

Szántó István

A fegyver átvételére kiszemelt emberek megindultak a Szegedi úton a polgári leányiskola irányába, ahol a csendőrök tanyáztak. A tömeg széles uszályként húzódott utánuk.

A Fő tér egyik padlásán pisztolylövés csattant. Csak később derült ki, figyelmeztető lövés volt a csendőrök részére: a tömeg megindult feléjük!

A polgári leányiskola előtti rácskerítés kapuját bezárták. A tömeg kiabált, döngette a kaput. Az épület hallgatott. Néhányan felkapaszkodtak a vasrácsra, hogy átmásszanak rajta, s ekkor a szélső ablakban megszólalt a géppuska. A szaggatott, rövid sorozatokba sikolyok, jajkiáltások, átkok vegyültek. A tömeg megtorpant, majd riadtan visszahúzódott. Az emberek kapualjakba, üzletekbe, udvarokba tódultak.

Eközben Szücs Imre, Székely Mihály, Nagy Péter, Siket Sándor, Buró Nacsa Péter s még vagy tizenöten a háborút járt fegyveres emberek közül összeverődtek az Ott Károly-féle vaskereskedés tágas udvarán, s a kerteken keresztül, rajtaütéssel támadást intéztek a csendőrök ellen.

Éktelen lövöldözés kezdődött. A csendőrök elmenekültek a Maros hídján keresztül a vetyei erdőbe, ahol a francia és román intervenciós csapatok oltalmukba fogadták őket.

A tömeg újból elárasztotta a Szegedi utat. A vaskerítés tövében halottak feküdtek. Bodor Sándor könyvkötőt, a munkástanács elnökét súlyos tüdőlövéssel a kórházba szállították. A polgári leányiskolában sok fegyvert és lőszert találtak. A tizenhét éves Szántó István is magához vett egy karabélyt, megtömte a zsebeit lőszerrel.

Szücs Imre

– Aztán tudod-e kezelni, fiú? – kérdezte tőle egy idősebb földmunkás, s amikor látta, hogy zavartan pislog, magyarázni kezdte, hogyan kell a fegyverrel bánni.

1919 februárjának első napján az egykori püspöki rezidencia nagytermében, ahol a Kommunisták Magyarországi Pártjának makói szervezete nemrég kétszázhuszonnégy taggal megalakult, hét koporsó sorakozott egymás mellett a földön.

Két kommunista, Puskás Miklós és Székely Mihály állt díszőrséget a koporsóknál.

Az emberek betűzgették és emlékezetükbe vésték az áldozatok neveit. Tegnap még élő, köztiszteletnek, szeretetnek örvendő emberek nevei sorakoztak a deszkakoporsókon: K. Szabó József, Joó János, Faragó Pál, Juhász István, Köteles József, Wiesenberg Lajos, Tóth József.

A februári koporsók az ellenség álnokságáról, szószegéséről tanúskodtak, s éberségre intettek mindenkit.

HAYPÁL TIBOR

Jakab Rudolf 1919-ben

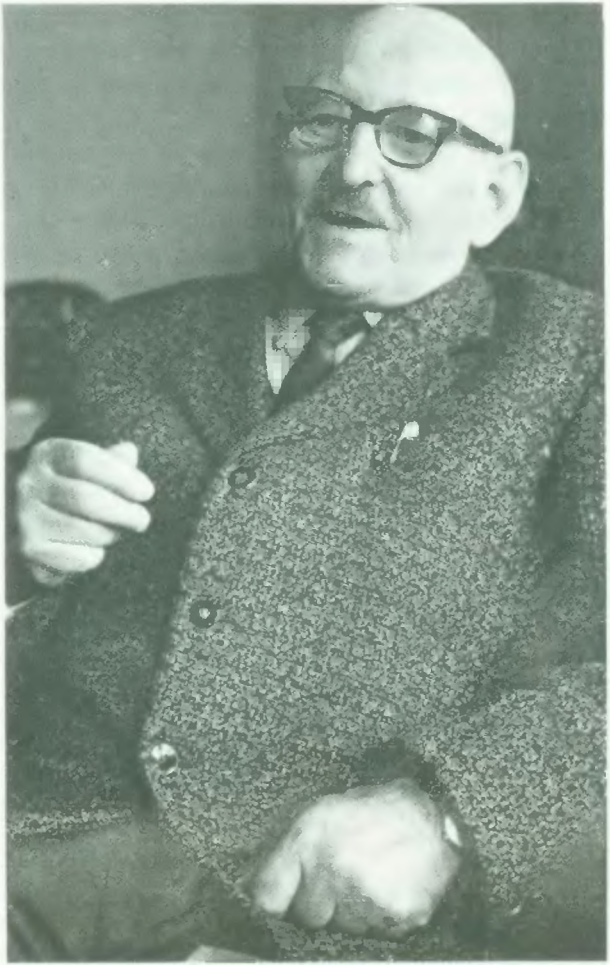

...és nyugdíjas korában

Egy gazdag élet emlékeiből

– Több alkalommal felkeresnek fiatal munkásőrök – mondja Jakab Rudolf. – Arra kérnek, beszéljek a régi időkről, arról, hogy milyen emlékeim vannak az őszirózsás forradalom és a Tanácsköztársaság idejéből. Igyekszem egy-két személyes élményt feleleveníteni a fél évszázaddal ezelőtti eseményekből, talán tanulságul szolgálnak a fiatalabbaknak. A kispesti Teudloff és Dittrich armatúra-gyár új részlegében, ahol főbizalmi voltam, több mint ötszáz munkásnő dolgozott. Tizenhétben, különösen tizennyolcban erősödött a háborúellenes hangulat. Csak olaj volt a tűzre, hogy a nőknek kevesebb bért fizettek, mint a csepeli Weiss Manfréd gyár munkásnőinek ugyanazért a munkáért. Több alkalommal leálltunk. A legnagyobb sztrájkra és tüntetésre akkor került sor, amikor megtudtuk, hogy a német imperialisták súlyos békefeltételeket igyekeznek rákényszeríteni a forradalmi szovjet államra a Breszt-Litovszk-i tárgyalásokon.

– A Hoffer és Schrantz, valamint a Lipták gyár munkásaival együtt kivonultunk a kispesti Erzsébet térre, követeltük, hogy Ausztria–Magyarország azonnal lépjen ki a háborúból, hívják haza fiainkat az olasz frontról, vessenek véget a Szovjet-Oroszország elleni imperialista intervenciónak.

– Emlékszem, a nők voltak a legelszántabb tüntetők. Könnyebben jöttek ki az utcára, mint a férfiak. A nőket nem lehetett megijeszteni, hogy kiviszik őket a frontra. Engem ellenben figyelmeztettek: ha nem hagyjuk abba a sztrájkokat, a tüntetéseket, visszavezényelnek a harctérre. Amikor az asszonyok ezt megtudták, ismét leálltak, s kijelentették: addig nem fognak szerszámot, amíg a gyár vezetői vissza nem vonják fenyegető kijelentéseiket.

– Az őszirózsás forradalom győzelme után a kispesti baloldali szakszervezeti vezetők – Chlepko Ede, Fiedler Rezső, Hikádé Aladár, Hiser Károly, Kaiser Frigyes, Kajári István, Varga Jenő és mások – leszerelték a gyári őrséget, s az így szerzett fegyverekkel szerelték fel a forradalmi beállítottságú munkásokat. Belőlük alakult meg a kispesti népőrség, dr. Rákos Ferenc főhadnagy parancsnokságával. A parancsnok helyettese én lettem.

– Megakadályoztuk, hogy bűnözők, felelőtlen emberek a forradalmi helyzetet zavarkeltésre, fosztogatásra használják fel. 1918 novemberében, amikor Kun Béla és társai hazaérkeztek Szovjet-Oroszországból és hozzáláttak a kommunista párt megalakításához, a kispesti népőrség tagjai – mind munkások – valamennyien beléptek a KMP-ba. A kispesti pártszervezetnek Chlepko Ede lett a titkára. Engem a kispesti szervezet vezetőségi tagjává választottak. Pártszervezetünk erős volt. Többször is járt nálunk azokban a hetekben Rabinovics József, Karikás Frigyes; a Lipták gyárban Kun Béla. A kispesti szervezetnek gyorsan emelkedett a taglétszáma. Főleg azokat a baloldali szociáldemokrata munkásokat szerveztük be, akik megelégelték az SZDP jobboldali vezetőinek megalkuvó politikáját.

– Február 21-e után, amikor kétszáz kommunista vezetőt bebörtönöztek a fővárosban, a kispesti kommunistákat kizárták a helyi munkástanácsból.

– Mi nem voltunk ijedősek. Kétszázötvenen álltunk fegyverben; nem számítva a Lipták gyáriakat. Tudtuk, hogy a rendőrség semmit sem mer tenni ellenünk.

– Amikor a kommunista vezetőket letartóztatták Budapesten, olyan elvtársak is kérték felvételüket a KMP kispesti szervezetébe, akik korábban a jobboldali szociáldemokrata vezetők befolyása alatt állottak.

– Március 21-én létrejött a Tanácsköztársaság. Kineveztek a Vörös Őrség kispesti parancsnokává. Nagyon kellett vigyáznunk, mert az ellenség különítményei mozgolódni kezdtek. Chlepko Ede utasítására Kispesten háromszáz tagú fegyveres osztagot szerveztünk az ellenforradalmi lázadások leverésére. Rám bízták, hogy válasszam ki a legjobb elvtársakat... Hatvanba küldtek bevetésre. Az iglói géppuskások – főként leszerelt tisztek, altisztek és félrevezetett parasztfiúk – bevonultak Hatvanba, elfoglalták az ottani direktórium székházát, megszűntnek nyilvánították a városban a tanácsrendszert. A Leninfiúk parancsnoka ágyúüteget bocsátott rendelkezésünkre. Meghátrálásra kényszerítettük a fehéreket: az iglói géppuskások bemenekültek a hatvani Grassalkovics-kastélyba.

– Kiválóan fel voltak fegyverezve – mondja Jakab Rudolf. – Amikor elfogtuk őket és vagonokba helyeztük a felszerelésüket, a lovak, a géppuskák és egyéb fegyverek hosszú vonatszerelvényt töltöttek meg.

– Egerben került sor második bevetésünkre. Ott nem ütköztünk jelentős ellenállásba. Tudomásunkra jutott, hogy egy Russzó János nevű ellenforradalmár egri katonai megbízottunkat autóhoz kötötte és úgy hurcolta végig a városon. Rendet kellett teremtenünk a városban. Szigorúan betartottuk a forradalmi törvényességet. Amikor 1920-ban forradalmi munkásságomért 15 évi fegyházra ítéltek, az ellenforradalom egri lapja felháborodottan tiltakozott az „enyhe" ítélet ellen és a fejemet követelte.

– Kisebb jelentőségű volt az osztrák határ közelében levő Lajtaújfaluba történt kiszállásunk. Három tiszt átjött az osztrák határon, propagandát fejtett ki, hogy a községet Ausztriához csatolják. Elfogtuk és átadtuk őket a budapesti forradalmi törvényszéknek.

– A Szombathellyel szomszédos Gencsapátiban ellenben nagyobb méretű lázadás tört ki. Oda vezényeltek. A gencsapáti malomtulajdonos katonatiszt fia összeköttetést tartott fenn a szegedi ellenforradalmi kormánnyal. Június közepén érkeztünk a község határába. Gencsen félreverték a harangot, három szomszédos faluból jöttek a felheccelt emberek kapával, kaszával, közben lövöldöztek is ránk. Bekerítettük és foglyul ejtettük a lázadókat, sok fegyvert zsákmányoltunk.

– Majd utasítást kaptunk, hogy azonnal menjünk Esztergomba, foglaljunk állást, akadályozzuk meg az ellenség betörését. Esztergom Duna-parti oldala el volt zárva a forgalomtól, mert csehszlovák oldalról Párkány felől belőtték a városnak ezt a részét. Mi mégis ezt az utat választottuk, mert gyorsabb és rövidebb volt. Én voltam felelős a vonatszerelvényért, amellyel a helyszínre utaztunk. A gé-

pész mellé két olyan vörösőrt osztottam be, aki értett a mozdonyvezetéshez. Sima volt az út, de amikor Esztergom közelébe értünk, odaátról lövöldözni kezdtek. „Feküdj"-öt vezényeltem, de két vörösőr így is megsebesült. Amint beérkeztünk a városba, elfoglaltuk az esztergomi hídfőnél futó árkot, megakadályoztuk, hogy az ellenség átkeljen a hídon.

– Éjjel három monitor érkezett. Utasítást hoztak a hadsereg főparancsnokságától, hogy tisztítsuk meg Párkányt, akadályozzuk meg az ellenállást. Átkeltünk a hídon, elfoglaltuk Párkányt, majd Dunamocson át Zsitvafőig nyomultunk. Ott meg kellett állnunk, mert a három monitor közül kettő megszökött, csak a „Szamos" tartott ki mellettünk. Sajnos a hadsereg-főparancsnokság június 24-én parancsot adott a Vörös Hadsereg észak felé nyomuló egységeinek visszavonulására.

– Ha visszatekintünk azokra az időkre – mondja Jakab elvtárs – úgy érzem, a Vörös Őrség becsülettel teljesítette kötelességét.

LUKÁCS ALFRÉD

A Visegrádi utca vonzásában

– Nekem márciusban két ünnepnapom van – kezdi a beszélgetést Pataki Márton. – Márciusban születtem és később az a március huszonegyedike érlelt férfivá.

Ami azt illeti, már 1919 márciusa előtt is kemény legény volt. Besorozták a 32-es gyalogezredbe, de a frontra nem sikerült őt kivinni.

A Vadász utcai nyomdában dolgozott.

– A Tanácsköztársaság születésének híre ott ért, munkahelyemen, a nyomdában. Azután este, vagyis inkább az éjszakába nyúló hosszú estén a kommunista párt Visegrádi utcai székháza előtt, a tömeggyűlésen vettem részt... Másnap korán keltem és reggel újra odamentem a Visegrádi utcába. Három barátom volt velem együtt a szociáldemokrata párt tagja. Együtt is határoztuk el, hogy azonnal belépünk a kommunista pártba. (Éppen úgy, mint ahogyan később a Vörös Hadseregbe is együtt jelentkeztünk.)

A Visegrádi utcai pártház első emeletén az iratokat kitöltő pártmunkás felkapta a fejét, amikor a Pataki nevet meghallotta. „Maga Pataki Ármin öccse?" – kérdezte. Ármin ugyanis a legidősebb fiú volt a Pataki családban. Már az utcán harcolt a Vérvörös Csütörtökön is, később pedig részt vett a mozgalomban. Nevét tehát ismerték, még emlékeztek rá, pedig 1917-ben meghalt. „Én az Ármin öccse vagyok" – mondta és húsz perc múlva már kezében volt vadonatúj párttagsági könyve.

Megbízást is kapott. Akkor a Visegrádi utca 92-ben lakott s ezért felkérték, hogy egyéb párttevékenységén kívül vállalja el a – akkor annyira fontos – házbizalmi teendőket is.

Személyes élményei a márciusi napokról gazdagok. Felvonulások, gyűlések, agitációk és a többi között egy szép nap a Margitszigeten. Nagy dolog volt akkor: belépőjegy nélkül, felszabadultan birtokba venni a szigetet, amelynek smaragd gyepére azelőtt csak legfeljebb labdaszedő gyerekként tehette be a lábát.

KOSA CSABA

VASVÁRI ISTVÁN VERSE

Krónikás ének ezerkilencszáztizenkilencről

Kürtösök, kürtösök, zengjétek világgá:
Tanács-Magyarország,
Tanács-Magyarország,
hajnallik feletted,
ragyog minden házad,
piroslik a kerted.

Elvtársam Dunánál, testvérem Tiszánál,
ott voltam én, ott, e hajnalhasadásnál,
vasat hengereltem sziporkázó fényben,
az én fáim nőttek pirosló reményben,
voltam a hazámnak igaz katonája –,
mikor bealkonyult, szivem lett a fáklya!

Aki valamikor Dobó várát védte
s Rákóczi kuruca, 48 vitéze:
az ő zászlaját most föstöttem vörösbe,
az ő magyar hitét vettem át örökbe.

Kürtösök, kürtösök, zengjétek világgá:
Tanács-Magyarország,
Tanács-Magyarország,
hajnallik feletted,
ragyog minden házad,
piroslik a kerted...

Én, ki tábortűznél ültem a Tiszánál,
világ proletárja, ten-szivedet óttam...
Most is látom lángját Donnál, Visztulánál
s lesz az még magasabb, egyre lobogóbban.

Amit elvetettem, nem tettem hiába,
vérem is hullattam, nem hullott hiába –
dicsőség hitednek Tanács-Magyarország;
minden nemzeteknek eljövendő lángja!

Volt-e olyan szép nap, mint akkor...

Azon a március 20-i délutánon a szociáldemokrata párt vezetősége összeült, hogy megvitassa az antantdiktátumot tartalmazó Vix-jegyzéket. Valamivel később a hadsereg tisztjei – köztük Stromfeld Aurél, a későbbi vezérkari főnök – az ultimátum ellen foglaltak állást. Az volt a véleményük, hogy a szociáldemokrata párt legsürgősebb dolga, egyesülni a kommunista párttal. Azon a március 20-án Csepelen, a Weiss Manfréd lőszergyár egyik segédmunkása már döntött.

Bártfai József azon a március huszadikán elhatározta, hogy a szociáldemokrata pártból átlép a kommunista pártba.

– Sokan voltunk akkoriban, akik így határoztunk – mondja. – Fiatalok voltunk, ifjú fővel sok összefüggést nem értettünk meg, azt azonban éreztük, hogy a kommunista pártban a helyünk. A gyárban szinte mindenki nyíltan és meggyőződéssel beszélte, hogy ebben a helyzetben csak a kommunisták menthetik meg Magyarországot.

A Weiss Manfréd Vasöntöde fiatal munkását is elkapta a forró, lelkesítő áramlat.

– Március huszonegyedikén délelőtt megérkeztek hozzánk a hírek, hogy Csepelen aznap reggel összeültek az üzemi bizalmiak, és a katonatanács képviselői, s elhatározták, hogy kiszabadítják a gyűjtőfogházból Kun Béláékat. Izgatottan vártuk a szerdai fejleményeket. Éreztük: aznap még nagy dolgok történnek. S aznap megszületett a proletárdiktatúra, a proletárállam. Nem emlékszem, volt-e olyan szép napom valaha is, mint akkor. Este kint jártunk a város utcáin, táblákkal, zászlókkal, mindenki örömmámorban úszott. Tőlünk, Csepelről röppentek a világba a proletárállam első szavai is...

– Mi volt a legemlékezetesebb élménye?

– Nehéz választani a sok esemény közül, de egy valamit soha nem felejtek el. Nem sokkal a Tanácsköztársaság megszületése után kint járt nálunk, Csepelen Szamuely Tibor. Ott beszélgetett közöttünk, s amikor eltávozott, velem is kezet fogott...

KÓSA CSABA

Bártfai József

Debreceni március

Juhász András már a kommunista párt tagja volt, amikor Debrecen kormánybiztosa, Handler Gyula 1919. március 21-én bejelentette a szociáldemokrata párt vezetőségének a proletárdiktatúra kikiáltását.

– Kint laktunk a Gerébi-telepen akkor. Szegény része volt az Debrecennek. Onnan jelentkeztem és magammal vittem jó pajtásaimat: Vass Pált, Kapusi Istvánt, meg Bartók Istvánt. Szegény Bartók Pista már meghalt. Lelkesek voltunk, én akkor töltöttem be a huszonegyedik életévemet. Virággal, rezesbandával kísértek bennünket végig a Piac utcán. Az a mostani Vöröshadsereg útja. Feleségem... akkor még csak udvaroltam neki... virágot tűzött a hajtókámra.

A debreceni direktórium toborzó felhívásában többek között ez állt: „Hogy a világ proletárjai egyesülhessenek és hogy ezeréves otthonunkat a kapitalisták rablóhadaitól fölszabadíthassuk, minden magyar proletárnak, fegyverrel a kezében meg kell tennie kötelességét."

– Akkor – mondja Juhász András – már az erdélyi katonai parancsnokság is észbekapott. – Kratochvil, az ezred parancsnoka „kiváló tisztelettel" ajánlotta fel szolgálatait a munkástanácsnak. Március huszonharmadikán a debreceni Munkás- és Katonatanács

végrehajtó bizottsági ülésén a csucsai csapatok helyzetéről számoltak be.

– Csucsán a 3. vörösezred első halottja Nagy Lajos vöröskatona volt. Körösfeketetetőn temették el. Ahogy a Debreceni Népakarat írta a temetésről: „A vörös katona most nem idegen érdekekért harcol, most egy szebb és boldogabb jövő megteremtéséért küzd s ha kell, adja életét."

– Visszavonulás közben tudtuk meg, Kratochvil nem tartotta a szavát – emlékezik vissza. – Olyan is volt az, mint az úri szó: fabatkát sem ért. Átpártolt a románokhoz, védelem, oldalbiztosítás nélkül maradtunk. Biharkeresztesen a fehérek le akartak szerelni bennünket. Fordítva sült el a puska, mert szerencsére idejében figyelmeztettek bennünket az ottaniak. Leszereltük őket és a vagonajtót rájuk zártuk. Nagypéntek napján ellenforradalmi felkelésre értünk haza Debrecenbe. Háztól házig, tűzzel kellett visszaszorítanunk a fehéreket.

SÜTŐ GYULA

Juhász Andras

Bitangok! Ezt akartátok?

A milljomos miatt!

Gigászi kéményekből füst omolt,
ezer s ezer láb fáradva loholt
a berregő transzmissziók alatt –
a milljomos miatt!

Vonatok mentek száguldón, vadul,
kies völgyeken s zöld hegyeken túl,
és mind kéjpaloták felé szaladt
a milljomos miatt!

A nők selyembe pólyálták maguk,
bronzszínűre festették a hajuk;
s alig volt, aki szűzen megmaradt –
a milljomos miatt!

A gépházakban szaladt a kerék
és elkapta a munkás jobbkezét;
s az anyja éjjel vérhírre riadt
a milljomos miatt!

A költő hazug, céda verset írt,
félszájjal evett – s elpirult, ha birt.
Az ihlet fénye lelkéből kihalt
a milljomos miatt!

A virágot megrágta a penész
és udvaronc lett a szabad zenész,
ki nem mert szív szerint dalolni dalt
a milljomos miatt.

A liszt elrejtve nagy falak között,
az ára a felhőkig felszökött
s a szegény ember étlen, szomjan halt
a milljomos miatt!...

...Hogy ezután nem lesz aranyhegye
s hogy senkinek sem kell majd a kegye
nem hinném, hogy lesz szív, mely riad
a milljomos miatt!...

Amikor leállt a diósgyőri vasgyár

A gyáróriásban nincs éjjel és nappal. A munkában nincs szünet. Az öreg kohászok azt tartják, hogy itt a tűz örök. Vagy legalábbis csak akkor hunyhat ki, ha egy nagyobb tűz kényszeríti rá. Ilyen tűz gyújtásához azonban hatalmas erő kell. És ha ilyen erő támad, az ritka esemény. Az már történelem. A diósgyőri kohászat történetében is ritkaságnak számít az ilyen esemény. És ez történt 1919 márciusában...

– Emberek, leállt a gyár! – a miskolci utcákon röpült a hír. Biciklis fiúk, lovaskocsival száguldó emberek hozták a belvárosba a kohászat felőli hosszú úton, ahol ma kettős vágányú villamosvonal mentén bérházak sorjáznak.

– Jönnek a vasgyáriak!

És jöttek. Vagy tizenhatezren. Kormosan, olajosan, égettszagú munkásruhákban és vörös zászlókkal.

– Éljen a Tanácsköztársaság! Átvesszük a hatalmat! A miénk a hatalom! – ilyen kiáltások vegyültek az énekbe. Mert a gyáriak énekeltek. Dalokat, melyeket nem hallott eddig az utca népe, de amelyeket már nagyon jól ismerhettek a vasgyáriak, hiszen lépteik úgy dobbantak a dalok ritmusára, mint a szívhez az ütőéré. A hang is harmonikusan csendült az ezerajkú kórusból. Nem érződött, hogy a

Bubrovszky Károly

menetben mennyi az öreg, mennyi a fiatal. Pedig vegyesen voltak.

A tizennyolc éves Bubrovszky Károly igyekezett túlharsogni az idősebbeket. Az öreg kohászok mosolyogtak. Jól ismerték a fiút. Ő volt a legelső gyerek a hat Bubrovszky közül. Az apja már tizenöt éves korában behozta a gyárba. Hát igen, a kenyér... A fiú meg ügyes volt, jó ideig küldöncként rohangálta be az egész gyárat, aztán megtetszett neki a kovácsműhely és ő is a műhelybelieknek. Ott tartották. Sok barátja lett, s aki nem volt az, attól ilyen sustorgást hallhattak Karcsira:

– Valami ifjúsági mozgalmat szervez... És eljár az apjával a Vörös Rákba, a Makk hetesbe meg a Csizmadia-körbe!... Ahol esténként olyan sok ember összejön és mégis csendben beszélgetnek...

– Jól van Karcsi, csak énekelj! – biztatták az idősek a márciusi menetben. A fiúnak még az arca is kitüzesedett. Valami nagy-nagy melegséget érzett, mint a kohóknál. Vagy mint annál a különös tűznél... Hogy is volt? Amikor megtudták, hogy Budapesten kikiáltották a Tanácsköztársaságot, a diósgyőri vasgyárban soha nem látott élénkség támadt. A fáradtság eltűnt az emberekből. Egy sereg munkás felment az irodaházba és kihordott sok-sok iratot. A munkásokat sújtó intézkedések okmányait. Valahonnan kerítettek egy koporsót, abba pakolták bele. Aztán elindultak. Soha nem volt ilyen a koporsót nagy, jókedvű menet kísérte – a focipályára. Ott pedig tüzet gyújtottak és beletemették szállítmányukat.

RUTTKAI ANNA

A harminckettesek megnyerése

Lehota István

Felesleges fáradság volt napközben otthon keresni Lehota Istvánt. Reggel elment, s csak este került haza. Ideje nagy részét a szolgálat köti le.

Egy régi tavaszról kérdezzük, amely mint mondja, számára a legszebb, legemlékezetesebb tavasz volt.

– Én az úgynevezett „zöld káderek" közé tartoztam. Ezek a háborút megelégelő szökött katonák voltak. Akkoriban agitációs csoportokat alakított a KMP IX. kerületi szervezete. Az volt a feladatuk, hogy a kerület üzemeiben a kommunista párt programjáról, céljairól beszéljenek a munkásokkal. Nekem is ilyen feladatot adtak. Jártam a Soroksári úti malmokat, a Likőrgyár üzemeit, a Kén utcai Vegyészeti gyárat, beszélgettem a Fegyvergyár és a Petróleumfinomító munkásaival is. Megkönnyítette a párt politikájának népszerűsítését, hogy az oroszországi proletárforradalom híre előttünk járt. A munkásoknak tetszett a párt programja, az, hogy azt akarjuk megvalósítani, amit a bolsevikok Oroszországban. Véget vetni a háborúnak, az elnyomásnak, a nyomornak, olyan társadalmi rendet teremteni, amely nem viszi az embereket az értelmetlen háborúba, a vágóhídra, mint a monarchia.

Persze nem folyt összecsapás, incidens

nélkül ez az agitációs munka. Sokszor heves vitákba keveredtem azokkal a szociáldemokratákkal, akik beérték az őszirózsás forradalommal. Más alkalommal a burzsoázia híveivel, volt eset, amikor a katonatisztek próbálták akadályozni a munkát. A pártszervezet tevékenységi körzetéhez tartozott néhány nagy kaszárnya, köztük az akkori Mária Terézia-laktanya is, ahol a 32-esek állomásoztak. A párt céljainak megvalósításához fontos volt a katonák támogatásának megnyerése. 1919. március közepén azzal bíztak meg, hogy tartsunk a 32-eseknek katonagyűlést. Korábbi baráti kapcsolatok alapján sikerült a laktanyában ezt nagyjából előkészíteni. Mikor eljött az ideje, öten indultunk a laktanyába. Az őrszobán elmondtuk: a kommunista párt küldöttei vagyunk, s azért jöttünk, hogy gyűlést tartsunk. Akadály nélkül bemehettünk. Annál nagyobb volt a meglepetésünk, amikor bent a tisztek letartóztattak bennünket.

– A gyűlés azonban mégsem maradt el. Amikor lefogásunk híre eljutott a IX. kerületi pártszervezethez, nyomban akciót indítottak kiszabadításunkért. A „zöld káderek" jóvoltából már volt fegyverük a kommunistáknak. Körülfogták a laktanyát. Ettől azonban még nem ijedtek meg a kommunistákkal szemben álló tisztek. Nem engedtek szabadon bennünket. De reggelre hatásosabb „fegyvert" vetett be a párt. A másutt is fogva tartott kommunisták kiszabadítására tüntetést szervezett, mozgósította az üzemek munkásait. Özönlött a tömeg az Üllői úton. A ferencvárosi, a csepeli, a kispesti, az erzsébetfalvi munkások ott vonultak a laktanya előtt. A hatás nem maradt el. Kinyílt a fogda ajtaja. A katonák barátságosan üdvözöltek bennünket, a tisztek pedig meglógtak. Nem volt már akadálya a katonagyűlés megtartásának, amely mindnyájunk örömére azzal zárult, hogy az 1-es gyalogezred legénysége után csatlakoztak a párthoz a 32-esek is. Később, raktáraikból a fegyvereket kiosztottuk a munkásoknak. Március 20-án már a kerületi rendőrkapitányság és az őrszobák lefegyverezésében sokan a 32-esek raktáraiból szerzett fegyverekkel vettek részt. Azokkal vonultunk másnap végig a VII., a VIII. kerületen a párt Visegrádi utcai központjához. Amerre mentünk, zengett a kiáltás: Éljen a Tanácsköztársaság!

PATUS FERENC

Már nem kettőkor, négykor...

Horváth Lajos

– Számomra 1919 márciusa több szempontból is emlékezetes – mondja Horváth Lajos, a kőbányai Pataki István Munkásőr Zászlóalj tagja. – Akkor szabadultam fel mint kovácsinas, s fegyvert fogtam a proletárdiktatúra védelmében.

Akkor a tizenhetedik évét is alig lépte túl. Mestere nemcsak a kovács szakmára tanította meg. A Pest megyei Mende és Gomba községek határában elterülő 1600 holdas uradalom kommenciós gépészkovácsától azt is megtanulta, mit jelent kommunistának lenni.

– Különböző hírek szállingóztak, de semmi bizonyosat nem tudtunk – mondja. – Azon a márciusi napon tanítómesteremet hívatták a szomszédos községbe, Gombára. Azzal jött vissza, hogy megalakult a direktórium, s gyűlésre hívják a major lakóit. Két kiküldött tart beszámolót – újságolta –, ismertetik a Tanácsköztársaság programját. Nagy izgalom támadt. A munkában meggörnyedt cselédemberek azt sem tudták, mi fán terem a gyűlés, csak a raportot, a parancskiosztást ismerték. Most egész nap a gyűlésről beszéltek. Mi lesz, hogy lesz? Magam is részt vettem az előkészületekben. Vittem, hordtam a híreket egyik cselédlakásból a másikba. A nagy takarmányelőkészítőt, a gyűlés színhelyét rend-

betettük, kitakarítottuk. Mire a kiküldöttek megérkeztek, ott volt a major apraja-nagyja.

– Kik voltak a kiküldöttek?

– Gombai parasztemberek, a direktórium tagjai. Érthetően megmagyarázták, hogy munkáshatalom jött létre, ezután másként lesz. A Tanácsköztársaság kormánya jobb életet akar a munkásembereknek teremteni. Beszéltek arról, hogy az uradalomban is csökkentik a látástól vakulásig tartó munkaidőt, növelik a kommenciót, megadják a vasárnapi pihenőnapot és szigorúan megtiltják a cselédek verését. Eleinte csak itt-ott hangzott el egy-egy bátortalan helyeslő közbeszólás, de amikor a küldöttek bejelentették, hogy termelési biztost neveztek ki, nélküle az ispán semmit sem tehet, s tanítómesterem nevét említették, felcsattant a dörgő éljenzés.

Másnap már nem hajnali kettőkor, hanem két órával később, négy órakor kongattak. Emelték a pénzfizetést, s vasárnap csak a sorosok dolgoztak, etették a jószágot. Ők viszont hétfőn kapták meg a szabadnapot.

GÉM GYORGY

Csihajda

(Legenda 1919-ből)

(részlet)

Ezer kilencszáz és tizenkilenc volt,
Május s májusi hangulat,
Mely tiszta csendes bokrétába fonta
A mély matrózi álmokat.
A mély matrózi álmok ott fakadtak
A kő-kaszárnya gyér füvén,
Hol is Csihajda Pál szavát figyelte
Husz egynéhány vörös matróz-legény.

Csihajda Pál vörös matróz-parancsnok
Meséje halk, miként az este volt,
És bánatos, mint amely fent barangolt
Az éji messzi tengeren – a hold.
– Egyszóval – mondja – titkos kis parancs jött,
Parancs, mely ugy szólt: pont éjfél előtt
A kolostorban gyülekeznek össze
A tisztek, szóval összeesküvők.

Négyen: Szakács, Tóth, én, Kozák, tehát négy
Matróz-gyerek s szintanyi karabély.
Szép csöndes járőr-sétautra keltünk,
S mikor a fákra ráborult az éj,
A klastrom előtt csendesen megállunk
S kopogtatunk a rezes kapufán:
– Ki zörög ott kint? – Mondok én: – A szovjet
A nép zörög kint, nyisd ki, szentatyám!

Szovjet s a nép klastromban ritka vendég,
Főleg éjfélkor s karabélyosan
S riadtan szól a pap-kapus s köhintve:
– Mi jót hozol ily későn, jó fiam?
Azt válaszoltam: – Kérek engedelmet
A zavarásért kulcsár-szentatyám,
De támadt bennünk némi érdek egy-két
Huszáratillás „szerzetes" után.

Pár úri, grófi „szent" után, ki nyilván
Klastromi bús magányban bujdos itt
S mert érző szív a vörös tengerész szív,
Megérti azt, ki árván bujdosik,
De mert a klastrom nappal sem világos,
Hát még éjféli sürű éjszakán:
Megkérem, menjen előttünk s vezessen,
Lámpával persze, portás szentatyám.

Szó, ami szó – fáin tükrös, diszteremben,
Szent társaságban ott szenvedtek ők:
Papok, borok, sültek között a tisztek,
Aranykardbojtos részeg szenvedők.
– Jó estét, – mondok s úgy teszek, miként ha
Forrna bögyömben irtó nagy harag –,
Az áldomásnak, lakomának vége!
Vége bizony! Felállni, tiszturak!

Felállni – szótlan sorba mind felállnak,
Fegyelmezetten, szép egymásután,
Csak egy nem állt fel. Helyben üive mondta:
– Zichy vagyok. Gróf. Honvédkapitány.
Úr is, meg gróf is, tiszt is, meg huszár is,
Vésd hát eszedbe a következőt:
Zichy grófok vigyázz-ba sohse álltak,
Sohse – egy buta vadparaszt előtt!...

Igy, szóról-szóra... Szitkozódni kezdett
Hogy a szovjetrend, proli, igy meg ugy,
Hazudj – gondoltam – vitéz kapitány úr.
Járasd a szádat, gróf úr, csak hazudj.
– Népbiztos – mondta – kukoricacsőszből?
Kanász-fattyúból hadtestmegbizott?
Két hét s a hátad kellős közepéből
Vörös matróz úr, szíjat hasitok!...

Nahát – sötéten s búson szólt Csihajda –
Tudatlan, mondta, vadparaszt, buta...
Hát bizonyos, hogy semmikor nem voltam
S nem vagyok most se – arisztokrata,
Se gróf, se báró, ispán, szolgabíró,
Se más hasonló nyúzó söpredék –
S lassan rátettem tenyerem a grót úr
Vattás vállára s azt mondtam: – Elég!

– Elég, urak, a bizalmaskodásból,
Az idő nem vár, de fut ám szerfölött!
S hogy visszavettem, gyönge tenyeremmel,
A méltóságos gróf is velejött.
Az idő nem, de áll a gróf fehéren,
Fehéren, mint a nullás búzaliszt.
– Manapság, mondom, ne szájjal hősködjön,
Aki huszár s hozzá még, aki tiszt.

Manapság, mondom, csősz népek sorából
Ki is kerül pár ezredmegbizott,
Manapság éhes kocsis ivadékból
Lesznek a vörös generálisok,
Cselédből, holmi vadparaszti sarjból,
Kovácsból, ácsból főminiszterek
S megérjük azt is – huszárkapitány lesz
A legislegárvább kanászgyerek.

Te!

sötétben bujkáló rémhír-terjesztő ellenforradalmár

reszkess!

KÖZOKTATÁSÜGYI NÉPBIZTOSSÁG
KÁDERHELG PROPAGANDA OGYOSZTÁLYA

Én ma gazdag és boldog vagyok

Nem tudom levetni az egyenruhát – mondja Király Béla munkásőr –, igaz, nem is akarom. Akinek az élete munkával, harcokkal telt, az öreg napjaiban sem tud meglenni nélküle. Nekem van munkám! Rám számítanak s én ettől gazdag és boldog vagyok. Nekem sohasem volt semmim, csak a puszta életem, a lelkesedésem, a tenniakarásom. Apám vasutas volt, anyám főzött meg bajlódott velünk. Öten voltunk testvérek. Alig vártam, hogy felnőtt legyek, hogy ne csak pusztítsam a ruhát, az ennivalót, hanem keressek is. Nem sikerült: mihelyt kitanultam a lakatos szakmát, elérkezett az idő és katonának vittek. 1917-ben, tizenhét évesen Bécsbe, a 76. magyar gyalogezredhez kerültem. Pár hetes kiképzés után, irány a front: Románia, Olaszország... Piave, ütközet és a többi. Égig csapott az elkeseredésünk, de nem volt választás. Vagy én lövök, vagy engem lőnek.

Aztán mégiscsak véget ért... Tizennyolc decemberében hazaértem Sopronba. A vasútbiztosító alakulathoz jelentkeztem. Később Entzbruder Dezső katonája lettem. Ő csak olyanokat vett maga mellé, akik a frontról érkeztek, akiknek volt gyakorlatuk, akik az addiginál jobbat, szebbet akartak... Nagyszerű ember volt a parancsnokunk. Még ma sem értem, hogy olyan fiatalon hogy bírta?

Király Béla

Mindenkihez, mindig volt jó szava, mindenütt ott volt velünk. Harcoltunk Kismarton közelében, Nagykanizsán és Kassán, Ligetfalun. Minden akciónk sikeres volt!

Entzbruder Dezsőtől hallottam először Marx, Engels és Lenin nevét. Ő beszélt nekünk nyugalmas órákon a tőkéről, a kizsákmányolásról, a Tanácsköztársaság céljairól. Ő volt Sopronban a munkástanács katonai biztosa... Júliusban volt egy gyűlés. A tőkések is ott voltak. Mindenképpen azt akarták, hogy mondjon le a direktórium. Entzbruder Dezső telefonált nekünk a laktanyába. Mint a szélvész, úgy rohantunk... A puszta jelenlétünk is elegendő volt, hogy elcsituljanak a nagyhangúak és akkor a parancsnokunk meg Kellner Sándor, Sopron megye kormányzótanácsi biztosa kijelentették:

– A direktórium nem mond le!

Tíz napig tartottuk magunkat, de augusztus elsején a terroristák elfogták Entzbruder Dezsőt és Kellner Sándort. Engem harmadnapra virradó éjszaka hurcoltak el. Rendőrség, törvényszék, 48-as katonai fogház, Kőhida. Október 8-án kezdődött a tárgyalás... Négy évre ítéltek... Hogy ez idő alatt hányszor vertek meg? Nem tudnám megmondani, de Soprontól a szegedi Csillagbörtönig ütöttek.

Kegyetlen állomásunk volt Hajmáskéren a „nehéz emberek barakkjában"... Szögesdrót, megerősített őrség... A legkisebb pisszenésre az életével fizethetett bárki. Cegléden megállították a vonatunkat, csak szürkületkor húzott ki a szerelvény a pályaudvarról. Lassan döcögött, mintha nem is akarna menni, aztán megállt. Kiabálásra, dulakodásra figyeltünk fel... Amikor elcsitult a zaj, a rácsos vagonablakon át láttuk, hogy társaink egy csoportját szuronyos csendőrök kísérik. Nem telt bele tíz perc, puskalövéseket hallottunk az erdő felől... Csak a kísérők jöttek vissza...

1923 őszén szabadultam. Amikor elmentem jelentkezni a rendőrségre, nem engedtek haza. Másnap hajnalban tudtam meg, hogy Hajmáskérre internáltak. Bizonytalan időre. Minden kezdődött elölről... Amikor az internálásból is kiszabadultam, hiába ajánlkoztam bárhová, a kommunista sehol sem kellett. Alkalmi munkával tengettem magam. A felszabadulás pillanatáig rendőri felügyelet alatt álltam.

1945 tavaszán a Vasárugyárban dolgoztam. A romeltakarítás után első dolgunk volt a szakszervezet és a pártszervezet megalakítása. Voltam szakszervezeti titkár és gyárigazgató (két hónapig fizetés nélkül). Szegények voltunk akkor, pedig dolgoztunk keményen. A vasárnapokat is a gyárban töltöttük... Az ellenforradalom után a Zárgyár párttitkára és MEO-vezetője lettem, egészen a nyugdíjazásomig...

Hogyan bírta mindezt ez a kicsi, vékony ember? Mi adott neki erőt, hogy a sok megpróbáltatás után is mindig újra kezdje? Az, hogy mindig jobbat, szebbet, igazabbat akart, és tudta, hogy mindezt csak az áldozatos cselekvés tudja megteremteni.

SINDULÁR ANNA

Amikor máig is megőrzött harci lobogónkat kaptuk

Nagykőrösön 1919 áprilisában szerveztük és állítottuk fel a 31-es vörös gyalogezredet. Jelentkeztek fiatalok, öregek egyaránt. Ezredünk parancsnoka dr. Pogány Kálmán, a Művészeti és Múzeumi Direktórium elnöke lett, aki engem – megbízólevéllel és nyíltparanccsal Pestre küldött, hogy az ellátmányt átvegyem.

Négy vöröskatonát jelöltek ki mellém: Ermer Árpád századparancsnok-helyettest, Halászy Istvánt, Kornis Alfrédet és Kocsis Sándort. Pestre utaztunk. Jelentkeztünk a Hadügyi Népbiztosságon, ahol a legnagyobb megiepetésünkre a kért összegnek csak a harmadát akarták kiutalni. Nem fogadtam el. A népbiztosság vezetője és helyettese vidéken tartózkodtak, nem tudtam velük beszélni. Tanácsolták, beszéljek Kun Béla elvtárssal.

Felmentünk a Várba, Kun Béla hivatalába.

– A Parlamentbe ment, ott keressék – mondotta a portás.

A Parlamentben jelentkeztünk Kun Béla titkáránál. Bejelentett. Sokan várakoztak, de a soron következő mégis én lettem. Beléptem és tisztelegtem. Kun Béla kezet nyújtott, hellyel, cigarettával kínált.

– Szóval pénzért jött. Talán nincs pénze? – kérdezte mosolyogva.

Forgacs Béla voros lovas korában

– Nekem sincs, de az ezredemnek sincs – válaszoltam.

– Na, megpróbálunk segíteni a bajon – mondotta. – Nem szeretném, ha pénzgondjuk lenne. De mondja csak, kikből, mifélékből tevődik össze az ezredük? Milyen a hangulat a városban?

Elmondtam, hogy legnagyobbrészt a Viharsarok szegényparasztjaiból, kubikosaiból és munkásaiból, volt katonákból áll az ezred, s létszámunk olyan nagy, hogy akár egy dandárra is telne. Nagy a harci készség, küzdeni akarás. Nagykőrösön pedig csend és nyugalom van.

– Az elvtársnak mi a beosztása? – kérdezte Kun Béla.

– Géppuskás századparancsnok és egyben a géppuskás tanfolyam vezetője vagyok – válaszoltam. – Ezredparancsnokom a jelenleg beteg gazdasági hivatal főnöke helyett küldött engem, s bízott meg az ügy elintézésével.

Kun Béla telefonon utasítást adott a kért összeg kifizetésére.

– Egy megfelelő vaskazettát is adjanak a pénzhez – mondta –, s gondoskodjanak arról is, hogy a MÁV külön lezárható fülkét biztosítson Forgács elvtárs és csoportja részére. De nehogy őt zárják le – mondta nevetve –, hanem ő zárja le magát embereivel, „fehérnép" nélkül!

Ezzel egy szekrényhez lépett, kivett néhány csomag cigarettát.

– Hányan jöttek? – kérdezte.

– Velem együtt öten – mondtam.

– Itt van öt csomag cigaretta. Ossza szét az emberei között. Ezt a két csomagot pedig Pogány elvtársnak küldöm – mondta és hozzátette –: Az ezredparancsnoknak és a beosztott parancsnokoknak, az ezred minden katonájának harcos üdvözletemet küldöm.

Búcsúzóul megjegyezte még:

– Aztán úgy képezze ki a katonákat, hogy a géppuskával jól tudjanak bánni, mert ha forr a hűtő, bedöglik a masina.

Utána kijött velem és a kint várakozó bajtársaimmal váltott néhány szívélyes szót.

Soha el nem felejthető kassai ünnepélyes bevonulásunkat, nagy és nehéz harcok előzték meg. Ezek elismeréseként a Forradalmi Kormányzótanács a 31-es vörös gyalogezredet gyönyörűen hímzett, selyem vörös zászlóval, néhány katonáját pedig előléptetéssel tüntette ki. Zászlóaljparancsnok lettem.

A zászlót nagyon nehéz körülmények között sikerült a fasiszták elől megmenteni. A felszabadulás után hadosztályunk volt politikai biztosának, dr. Münnich Ferenc elvtársnak adtuk át. A zászló a Hadtörténeti Múzeumba került.

A Tanácsköztársaság által kitüntetett 31-es vörös gyalogezred harci lobogóját, győzelmeink dicső hirdetőjét, ünnepi kivonulások alkalmával az élen viszik.

Kevesen vagyunk már 31-es katonák, akik örülhetünk zászlónk ilyen kimagasló megbecsülésének.

FORGÁCS BÉLA

Vörös május

Égzengős szavakkal, hogy mindenki hallja,
Lángoló betűkkel, hogy mindenki lássa,
szívem vérével, hogy szívekbe szálljon,
ezt a nagy, kiharcolt Májust kiáltom:
Eljött a nagy Május,
eljött a nagy Május!

Minden égtájaknak és mindegyik népnek,
a vérző földgolyón minden világrésznek,
minden nemzetnek és minden hadaknak,
kik a szabadságért élnek s ha kell, halnak,
hirdetem, hogy eljött,
eljött a nagy Május!

És a gáncsolóknak és a reszketőknek,
akik tűnt századok emlékén tengődnek
és nem merik hinni, hogy szebb holnap érik,
lángbetük lobogják a földtől az égig:
Eljött a nagy Május!
Eljött a nagy Május!

Eljött a nagy Május, világrengés szülte,
föld megindulása, égnek szakadása,
dübörögve jött el, félelmetes fénnyel,
poklokkal csatázva s győzve dicsőséggel,
jött a szabadító
nagy, igazi Május!

S mind a letiportak s föltámadó népek,
a vérzők, szenvedők, az inséggel vertek,
évszázadok óta most először bátran,
szabad lélekkel a nagy szabad világban
ujjongva kiáltják:
Eljött a nagy Május!

Eljött a nagy Május, vér és könny özöne
nem hullott hiába. Eljött a nagy Május!
Amióta ember tapossa e földet,
soha még meg nem ért nagyobbat és többet,
szabadságunk fénye
ez a vörös Május!

Világrengés szülte; világrengés hajtja,
a vörös Keletről, a sápadt Nyugatra
és nincsen megállás és jaj a hadaknak,
kik a szabadságnak barikádot raknak,
fölperzseli őket
a nagy szabad Május!
A nagy vörös Május!

Árulás Esztergomban

Szőke József munkásőr tűnődve nézte a cigarettafüstöt, majd csendes, nyugodt hangon beszélni kezdett:

– Az áruló Szabó Pistáról ugye még nem hallott? Itt Esztergomban az öregek mind emlékeznek rá. Elmondom a történetét. Tanulságos mindenki számára.

– Hirhedt verekedő volt. Egy báli mulatságon leszúrta az unokaöccsét. Bíróság elé állították, börtönbe került. Közben kitört az első világháború. Akkor Szabó Pista önként jelentkezett a frontra. Menetszázadba osztották és felfüggesztették a büntetését. A legelső alkalommal megadta magát. Szibériába került Hadifogoly lett.

– Az összeomlás után hazajött. A tanácshatalom alatt funkciót szeretett volna. De nem választották meg direktóriumi tagnak, s nem kellett a munkástanácsba sem. Népszerűtlen volt. Fölment Pestre, találkozott valakivel, akivel együtt volt fogságban, s akiből vezető lett. Beprotezsálta. S mire észbe kaptunk, ő lett Esztergomban a városparancsnok.

– Hasonszőrű barátaiból szervezett „gazdasági nyomozó csoportot". Szesztilalom volt. Ők a pincéket „ellenőrizték", részegeskedtek és fosztogattak. Mi, vörösök nem nézhettük ezt tétlenul. Szokob Jánoshoz, a kőművesből lett direktóriumi elnökhöz fordultunk. Szigorú, becsületes, egyenes ember volt. Írt Szamuely Tibornak.

– Május derekán Szamuely elvtárs útnak indította Szentey Sándor politikai megbízottat és egy Csiszár nevű elvtársat, a Vörösőrség Országos Parancsnokságától, hogy Szabó Pista és bandája ügyét kivizsgálják.

– Meg is érkeztek, de Szabó Pista rájuk fogta, hogy ellenséges elemek és letartóztatta őket, majd magához vett egy csomó elrekvirált ékszert, és átment a cseh intervenciósokhoz. Még azon az éjszakán az intervenciósok kezére akarta játszani a várost, de terve nem sikerült. A letartóztatott Szentey Sándor az őrök lelkére beszélt. Kiengedték. Riadóztattak bennünket. Éppen az utolsó percekben érkeztünk a dunai hídhoz. A csehek már átlépték a határt.

– Szívós ellenállásba ütköztek. Voltak közöttünk orosz hadifoglyokból lett vörösőrök is. Borckijra és Zinojekre jól emlékszem. Vörösparancsnokunk és egyben a városparancsnokunk is Feidli Ferenc bádogos lett. Másnap hajnalban megérkezett Győrből a kétszáztizenegy főből álló munkásalakulat s a hátulról lövöldöző ellenforradalmár lesipuskások Esztergomban elhallgattak. Koffler Gyula százados, vörösparancsnok katonai alakulata is megérkezett s az intervenciósok ékét visszanyomtuk.

– Veszedelmes helyzet volt. Ha az árulóknak sikerül a várost puskalövés nélkül az intervenciósok kezére játszani, az Esztergomba özönlő csehek váratlan irányból Budapestet, az ország szívét veszélyeztették volna.

– Május huszadikán megérkezett Esztergomba Chlepkó Ede, a Központi Bizottság

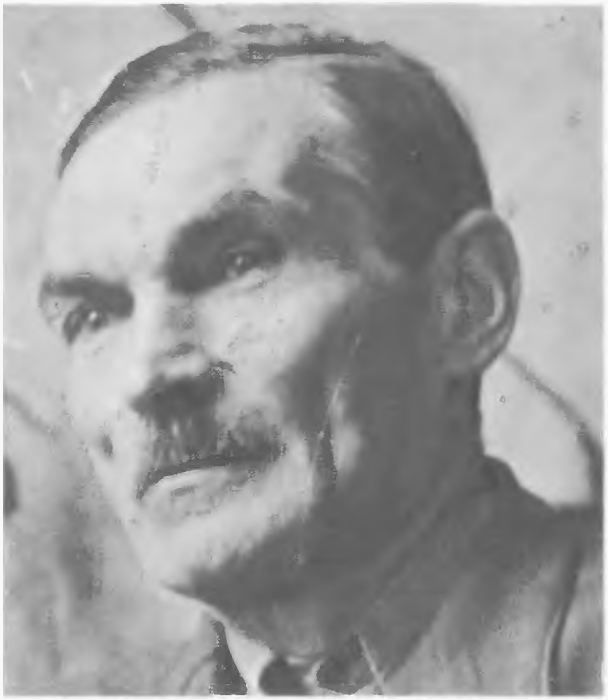

Szőke József

tagja. Rövid beszédet mondott. Gyors intézkedések történtek. Összeült a forradalmi törvényszék, amelynek elnöke egy parasztember volt: Győri János.

– Ítélet született. Az áruló Szabó Pistát és két bűntársát, Varga Jenő Jánost és Bernica Aladárt a Városháza előtt a Széchenyi téren agyonlőttük. Akkor megtanultuk: a lezüllött, eltajult, jellemtelen emberekkel szemben harc közben könyörtelennek kell lenni, mert veszedelmesek számunkra.

Később Szőke József veteránnal a várost jártuk. Megmutatta Rafli kanonok egykori házát, ahol fél évszázaddal ezelőtt az esztergomi vörösök székháza volt. Átmentünk a Sötét Kapun, amelynél golyó horzsolta Feidli Ferenc bádogosból lett vörösparancsnok homlokát, amikor vasderesével átvágtázott rajta. S megnéztük a kőaljai részen a helyet, ahol őrszobává átalakított kunyhóban pihenő vörösőröket mészároltak le az átözönlő intervenciósok. A vén Duna tanúja volt az ellenség visszaszorításának, a harcnak, a bátorságnak, a munkások, parasztok áldozatvállalásának. A hősiességnek és az árulásnak.

HAYPÁL TIBOR

BE A VÖRÖS

HADSEREGBE!

Tábortűz mellett, vörös őrségben

Tábortűz mellett, régen, nem régen,
Szatmármegyében, Sárosmegyében,
Sokszor feküdtem vörös őrségen
Páston elnyúlva.
Fejem a nyergen, kezem a puskán,
Hanem a szemem a csillagos égen.

Fegyvert pucoltunk, sebet kötöztünk,
Üszkös haragon szikkadt a konnyünk.
Sok jó elvtársunk nem ült már köztünk
Vörös őrségen.
Mégis dúdolva, mese és nóta,
Nyájas anekdóta járta közöttünk.

Éltét elszánta. Holnap meghalhat.
Uszítni őt már nem kell szavallat.
Életről szépet örül ha hallhat
Tábortűz mellett.
„Hát miért vérzünk, ha nem a szépért?
Mesélj, Balázs Béla. Hűvös a harmat."

Hej, regő rejtem, el ne felejtsem,
Vérben és szennyben, sírva is sejtsem.
Emberről álmunk el sohse ejtsem
Vörös őrségen.
Igéret kincsét, emberszív báját,
Élet édességét szívemben rejtsem.

Miért harcolnánk, ha ez nem volna?
Bár elrabolva, bár elhantolva?
Hogyha mesém nem igazat szólna
Tábortűz mellett?
Lehetne – szépség bárhol is sejlik:
Énekembe vágyam mágnese vonja.

Regős, mit adsz te holnap csatára?
Tápláló hitet kenyereszsákba,
Robbanó álmot a patrontásba,
Vörös őrségen.
Hogy szerethessed, amért csatázol.
Nem igyen indulunk, pajtás, halálba.

Tábortűz mellett most is mint régen,
Daloljatok még vörös őrségen.
Mi szépet látok, mesélem szépen.
Kobzosnak dolga.
Fejem a nyergen, kezem a puskán,
Hanem a szemem a csillagos égen.

Utóvédek

– Papp Pista! Te, hogy kerülsz ide! Úgy tudtam, északon vagy!

A huszár odament rég nem látott cimborájához, megölelték egymást.

Leültek a töltésre, a széles lombú szomorúfűz alá. Mögöttük csendben hömpölygött a Tisza, mely július utolsó napjaiban erősen megapadt. Előttük a végeláthatatlan rónán a Vörös Hadsereg szétszórt maradványait láthatták. A katonák között sok volt a sebesült. Dühös, rémült, fásult arcok bukkantak föl előttük, fáradt mozdulatú, megtört emberek kapaszkodtak a töltésre, majd leereszkedtek a másik oldalon, hogy kompon, ladikon vagy lóháton átjussanak a túlsó oldalra.

Juhász dóznit vett elő a mentéjéből. Cigarettát sodortak.

Papp a géppuskásokra mutatott.

– Mi leszünk az utóvédek. A századparancsnokom meghalt. Politikai megbízott voltam. Átvettem a parancsnokságot. Északról jöttünk. A fiúk sírtak, amikor harc nélkül kellett kiürítenünk a vérrel szerzett földet. – Legyintett. – Itt meg a bojár hadsereg nem tartotta meg a szavát... Tulajdonképpen mi van itt?

A huszár káromkodott.

– Azt én is szeretném tudni! Árulásról beszélnek. – Föifelé bökött az ujjával. – A vezér-

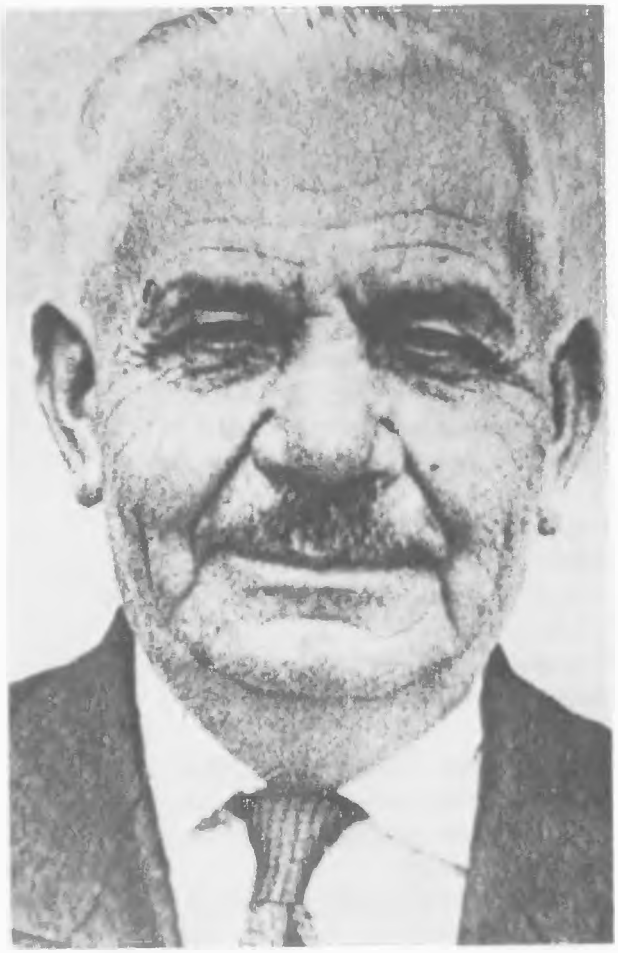

Papp István

kari tisztek átadták a haditervet. Ütegeink rossz lőszert kaptak. Megbénult a tüzérségünk... Pesten a vezetők között is civódások vannak. A jobboldal lepaktált az ellenforradalmárokkal.

A román tüzérek gránátjai a töltéshez már alig pár száz méternyire csapódtak le. A távolról hallatszó szórványos lövöldözés elhalt. A menekülők közül akik bírták, futottak, csak a holttestek között botorkáló sebesültek maradoztak el.

Papp István a szeméhez emelte a távcsövet. Sokáig nézte a messzeséget, aztán a jobb oldali géppuskásnak kiáltott.

– Soós Jani! Figyeld a jegenyesor melletti gabonatáblát! Ott már nem a mieink vannak. Parancs nélkül ne tüzeljetek!

A törökszentmiklósi géppuskás, aki a mellette hasaló Vas Péterrel földije volt Pappnak, ráirányozta a fegyvert a gabonatáblára, bemérte a távolságot.

A huszár elhajította a körömig égett csikket. A hangja rekedt volt:

– Egy héttel ezelőtt még telve voltunk elszántsággal. Mi, a hetedik hadosztály huszárai meg a tengerész ezred keltünk át először Szolnoknál. Szép vasárnap volt. Nekilódultunk... A hátunkba szúrták a kést!

Papp István közelebb hajolt.

– Én ott kint, Oroszországban, Novocserkaszban részt vettem egy ellenforradalmi lázadás leverésében. A csekisták tudták, mit kell csinálni... Nálunk sok helyen kesztyűs kézzel bántak a fehérekkel.

Juhász eloldotta a kantárt, széles tenyerét búcsúzásra nyújtotta:

– Talán még nem veszett el minden, Pesten s a Dunántúlon új erőket gyűjtünk... Sietek. A túlsó parton tán összeverődnek a megmaradt vörösök.

Már nem robbantak a román király ágyúinak gránátjai. Csönd lett. Csigalassúsággal múltak a percek. A töltésen levők feszülten figyeltek.

Papp István, a törökszentmiklósi asztalosból lett parancsnok, a harcálláspontjától balra levő kukoricás szélén váratlanul román tisztet pillantott meg, aki távcsővel a töltést fürkészte. Sokáig célzott. A tiszt a lövés után elejtette a távcsövet. Néhány pillanatig tartotta magát, aztán elvágódott. Kerepelni kezdett Soós Jancsi géppuskája, majd Vas Péter és a többiek is tüzelni kezdtek.

Kis idő múlva a román ágyúk gyilkos gránáttüzet zúdítottak a védelmi vonalra. A sokszoros túlerő egyre közelebb nyomult. A vöröskatonák közül mind kevesebben viszonozták a tüzelést. Papp Istvánnak kiszáradt a torka. Az utolsó tárat dugta karabélyába. Ilyen elhagyottnak, fáradtnak, elárultnak, kiszolgáltatottnak még soha életében nem érezte magát... Ez hát a vég – gondolta. Szemét elöntötték a könnyek.

HAYPÁL TIBOR

Emléktábla

Tizen voltak fiatal legények,
tizen a hatalmas gyár kapuja mögül,
mindegyik más más sarokból,
a hidászok közül,
a kovácsok közül,
és így tovább, de már rég
megtörtént köztük az első kézfogás.
Ismerik egymást,
nagyon is jól ismerik.

S nem arra valók, hogy elfeledjük őket.
Születés és halál közt,
mint két meredek part között
rohan és torlódik életük,
néma esküvel a szívükben
s a kék zubbony alatt töltött fegyverrel.
a májusi éjszaka alagútjaiban,
s törvények rozsdamarta zsilipjein át.

Mikor a kapun kiléptek, a város már égett:
csupa kelepce a tér s a homály csupa rémület,
kegyetlen madarak a pusztulást görgetik maguk előtt,
acél csőrükkel a jóslatot hadarják.
Tíz kékzubbonyos legény
épp most veti máglyára szívét,
győzni vagy meghalni így gondolják
s a magukra hagyatottság, ami körülfogja őket,
olyan hideg, mint a jég, olyan kemény, mint az üveg,
számukra nincs út a menekuléshez.

Győzni vagy meghalni, így gondolják.
S ha kinyithatnák a szájuk,
nem a halálról, hanem az életről szólnának,
a lányról szólnának, aki vár rájuk
messze, messze a szerelem ezüst forrásánál,
a jövőről szólnának, amiről annyit álmodtak
ahol tövisei között vidáman dalol a rózsa,
ahol a gyermek is megtalálja a kulcsot
mivel a zárakat kinyithatja és becsukhatja.

És én most helyettük szólok,
azt a dalt dalolom tovább, ami az ő vérükből fakadt,
a jövőről dalolok és tíz legényről,
akik a jövőért estek el panasz nélkül
szívükben a hűség esküjével,
kezükben kilőtt fegyverrel, mint a hősök,
hősei e gonosz és megalázott kornak,
hősei a népnek, a mi népünknek,
mely kőbe vési bátor homlokuk.

A párt tovább élt

A gépház fölott laktak, szűk, sötét fülkében, emeletes ágyakon hatan. Alattuk dübörgött, zakatolt az ezer lóerős gép, meleget árasztva az amúgy is fülledt augusztusi éjszakában.

Megrázták a vállát:

– Forró... Forró Pista! Te következel.

Zsibbadtan, álmosan indult a keskeny csigalépcsőn a hajó gyomrába. Kinyitotta a kazánajtót. A száraz meleg perzselte az arcát. Megszokott mozdulattal lapátolta a szenet. A tűz mohón falta fekete kenyerét. A hőmérő higanyszála negyven Celsius felett volt. Ajtót nem nyithatott. Fönt az urak kényesek a kiszivárgó széngázra.

Az urak! Nemsokára ők is fölkelnek – gondolta. – Rágyújtanak az illatos szivarra, kortyolnak egy kupica konyakot. Reggeli előtt sétálnak a Zsófia fedélzetén. A táj gyönyörű, a levegő friss, a vízen táncolnak a hajnali napsugarak. Aztán jöhet az édes kakaó, a vékonyra szeletelt sonka, s a társalgás a hátsó szalon kényelmes zöld bársony fotelein, vagy egy kis unaloműző észtorna a sakktábla mellett az első szalon piros bársony ülőalkalmatosságaiba süppedve. Tízórai után kapják a rövid italokat, a jégbehűtött pezsgőt, s a szakácsok lázas ügybuzgalommal készítik a három-, négyfogásos ebédet. A Zsófia csodás hajó, minden luxust biztosít a Duna-bizottság urainak. Megáll néha a nagyvárosoknál. Sütkérezik a kikötőkben. Majd továbbindul. Élete örökös séta a Dunán.

Megállt. Testét csípte a verejték. Köhögött. Kortyolt a sarokba állított vödör áporodott vizéből. S a széles, nagy lapátot újból a szénbe csúsztatta. Nagyra nőttek a lángnyelvek. Nézte a nyugtalan tüzet, s piros zászlók jutottak eszébe.

Korán elhalt édesapja ács volt, s tizenkettőben elvitte a nagy tüntetésre. S a csattogó vörös zászlók különös lázt ébresztettek benne. Később a kommün csupa vörös lobogás volt. A vereség fekete gyász, rémület, reménytelenség, bitófa, börtön és kétségbeesés. Szép, piros kötésű Zola-sorozatát beküldte a menyasszonyával a fiúknak a börtönbe. Még augusztusban öten az újpesti ifik közül Vavrus István műszerész az Izzóból, Radics Árpád, Grünfeld Sándor, a Wolffner Bőrgyárból, Bodó János, a cipőgyárból meg Ő, megalakították a kommunista sejtet. S őrá esett a döntés... A Dunán sétálgató Zsófia összeköttetést biztosított Béccsel... A kommunista emigrációval... A Türken Strassén levő vörös házzal... A forradalmi mozgalom világot átszövő érrendszerével.

A szénpor, a gáz és a hőség egyre elviselhetetlenebb lett. Órája nem volt. A váltás késett. Megint köhögési roham fogta el.

Szabó Jóska vele egyidős volt: tizenkilenc éves. Egy hajnalon véreset köpött, s még azon a napon elbocsátották. Ő egészségesnek érzi magát. Csak ez az ostoba köhögés nyugtalanító. Éhes lett. Tegnapelőtt délben babfőzelék volt, estére a maradékból bablevest csináltak. Tegnap délben tormalevest

Forró István 1919-ben

...és a Munkásorség alakitásakor

kaptak néhány galuskával és krumplifőzeléket. Ahogy meglátta, hogy Néró, a széles pofájú bulldog lejön a sétafedélzetről, melyre nekik tilos volt felmenni, a kutya elé tette levesét. Az megszagolta és tovább loholt. Az emberek káromkodtak. A szakács besúgta Farkasics kapitánynak, s este figyelmeztetést kapott: a hajón nincs helye lázításnak! Az urak úgy látszik mindentől félnek. Még túlságosan frissek a kommün emlékei. De a szipolyozásban nem ismernek határt. Háromszáz koronát keres a fűtő egy hónapban, s ebből kétszázhetvenöt koronát levonnak az ócska kosztra.

Na végre! A szélesre tárt ajtóban megjelent Koleszár Jóska zömök alakja. Arcán mosoly:

– Mire én végzek, Pesten leszünk. Eredj pajtás, addig szundíts egyet!

A hideg zuhany valóságos megváltást jelentett. Csak egy pillantást vetett a part mentén nyújtózó hazai tájra. Lefeküdt, aludt néhány órát.

Közel jártak Budapesthez, amikor megborotválkozott, felöltözött s az ügyeletes tábla és melegítő bordák közötti résből előhúzta a vékony csomagot, melyet Bécsből küldtek az elvtársak és gondosan a ruhájába rejtette.

Partra lépése után sokat csellengett az utcákon, s amikor meggyőződött arról, hogy nem követik, a Körúton becsengetett a házmesterhez, akinek Lakatos Miklós géplakatos, az illegális párt összekötője mutatta be, amikor a hajóra szerződött. A törődött arcú, magas, sovány, álmos házmester sokára nyitott ajtót.

– A bécsi rokonoktól hoztam egy kis csomagot! – mondta s indult is tovább nővéréhez Ujpestre.

Az Erzsébet utca és az Őz utca sarkán a kerítésen frissen mázolt felírást pillantott meg:

A munkásosztály nem felejt! A gyilkosok felelni fognak!

HAYPÁL TIBOR

1919

Apám, te nehézéletű
lovak vonszoltak tested
lovak közt futtatott Prónay
kövek lesték elested.

Apám, te nehézéletű
vörös vágyad: a rendet
megölték darutollasok
meggyalázták szerelmed.

Apám, te nehézéletű
bilincsbe vertek téged
hátadba sütötték csillagod
megtiporták herédet.

Apám, te nehézéletű
tüzes trónokra ültél
s felfaltak a vérebek
mikor vörösre sültél.

Ezer év gyilkosa
pusztította a tested
s ezermillió éven át
világit csillag-tetted.

Világolj naprendszer-szemű
apám, te nehézéletű.

A tábornok tanácsot ad

Harangozó József

A százhetvenöt főnyi egység legyező alakban fogta körül a híd északi részét. Május vége volt. Szünet nélkül esett az eső. Már egy hete nem száradt meg a harcosokon a ruha. A zsombékos talajon nem tanácsos lefeküdni. Leginkább ülve vagy fához dőlve aludtak egy keveset.

Szerdára virradó reggel a párás szürkületből egy középmagas tányérsapkás férfi alakja rajzolódott ki. Amikor közelebb ért, Harangozó József látta, magas rangú tiszt.

Megigazította a ruháját. Eléje ment. Jelentett.

A tábornok közbeszólt.

– Beszélj csak magyarul!

A kezét nyújtotta.

– Lukács Pál vagyok!

A szemei nevettek. Az arca mozdulatlan volt.

Odamentek a homokzsákokhoz, ahová a gépfegyvert helyezték A tábornok az egyik zsákra ült. Póz nélküli, természetes, közvetlen volt. Erő, határozottság áradt mozdulataiból, beszédéből, viselkedéséből. Acélszürke zubbonyán nem viselt kitüntetést.

– A felderítők jelentették, hogy a híd ellen erős mór lovasroham várható – mondta. – Hogy álltok? Vissza tudjátok vetni őket?

– Lőszerünk alig van – felelte Harangozó

József –, az emberek éheznek, ha nem jön muníció, üres kézzel nem tudjuk megállítani a túlerőt.

A tábornok nyugodtan végighallgatta.

– Honnan jöttél? – kérdezte.

– Franciaországból. Bányász vagyok.

– És előtte?

– A Tiszánál harcoltam. A Vörös Hadseregben – válaszolta.

Lukács tábornok előredőlt a homokzsákon, szemébe húzta tányérsapkáját, szemei összeszűkültek, s a hangja halkabb lett, beszéde lassúbb.

– Nekünk, kommunistáknak a lehetetlen helyzetekben is föl kell találni magunkat. Érted? Nálunk sosem lehet pánik! Gondolkodni kell! Töprengeni. Megtalálni a megoldást. Itt van például a ti esetetek. A híd védelme! Jön majd a fergeteges mór lovasroham. Ha kevés lőszeretekkel a mórokra tüzeltek, az ember nélküli lovak tovább vágtatnak felétek, s a többszörös túlerő átnyomul a hídon és lekaszabol benneteket. Mert a mórok nem ejtenek foglyot. Ezt mondd el a többieknek is. Jó, ha tudjátok. De ha ti ráengeditek őket a hídra, s még mielőtt erre a partra lépnének, össztüzet adtok, nem a lovasokra, hanem a lovakra, akkor húsz-harminc lótetemből egy olyan dugó keletkezik a híd szájánál, ami lehetetlenné teszi, hogy átjussanak. A mór ló nélkül nem katona. Érted? Gyalogrohamtól nem kell tartanotok.

Órájára pillantott. Kezet fogott. Búcsúzott. Elsietett. Magányosan és gyalogosan ment. A gépkocsija ötszáz méterre egy bokorban rejtőzött.

Harangozó József hosszasan nézett utána. Micsoda ötletei vannak! Ragyogóak – gondolta. – És nem azt mondta, hogy: Megparancsolom! De ki lenne az a bolond, aki nem venné szívesen az effajta javaslatokat. Végigjárta az álmos, éhes harcosokat, s elmondta nekik a tábornok ötletét.

Négy órával később fehér arab telivéreken, négyes sorokban vágtában éktelen csatakiáltással megindult a hídon dübörögve a mórok rohama. Amikor az innenső parthoz értek, össztűz dördült. Az arab telivérek összerogytak, eltorlaszolták a hidat, a hatalmas lendülettel utánuk jövők riadtan visszahőköltek, aztán lovasaikat levetve, a vaskorláton át a meredek partú folyamba ugrottak. A roham megtorpant.

Másnap spanyol milicisták váltották fel Harangozó József osztagát. Néhány napos pihenő után újabb feladat várt rájuk.

HAYPÁL TIBOR

Ismeretlen művész / No pasaran 1936

Fiúk

Lukács Pál tábornok – Zalka Máté emlékére

Siklik a Duna habja,
hajók gyors füstje száll,
arany nap fénye csillog,
a parton kis lak áll.
Az ablaknál anyóka
ül busan, egyedül
nézi a füstöt, fáradt
szemében könnye ül.
Úgy élt kínlódva, küzdve
sok hosszú éven át,
míg felnevelte három
szép szöghajú fiát.
De szélvész járt a földön...
Mivé lettek? Hová?
Olcsó kis képkeretből
néznek csupán reá.
A Duna tükrén felhők
árnya suhan tova.
A három közül kettő
nem tér vissza soha.
Egyik a Tiszán pusztult,
a golyó ölte meg,
mikor rohamra mentek
a munkásezredek.
A magyar földért halt meg,
a vörös Csepelért,
a grófi szérűn síró
bús koldusseregért.

A másik idegenben
hullott a fronton el,
de az orosz nép most is
még arról énekel,
hogy látott az Uralban,
mit jég és hó takart,
a partizánok élén
egy fiatal magyart...
És valahol Tagilnál,
hol erdőt vált a rét,
egy sírra most két tölgyfa
hullatja levelét.

Körül sötét az erdő,
évszázados a fa,
hogy tudná az anyóka,
hol nyugszik a fia?
Hősként így halt a gyermek,
kit karja ringatott...
a harmadik is elment;
csak emléket hagyott.
Hallgat a Duna, hallgat.
ha róla kérdezi,
a déli szél, ha jajgat,
csak az felel neki.
Toledo mellett, messze,
hol fényben ég az ég,
ő most is vérben, szennyben
hordozza fegyverét.

Forró a nap. És nincsen
a földnek oly helye,
mit fel ne dúlna fegyver,
mit por ne lepne be.

Capronik zúgnak. Tankok
törnek a völgyön át.
A por deresre festi
a tábornok haját.
Gránátok füstje árad
s felhőz a föld felett,
vad robbanásuk rázza
a spanyol kerteket.
Halál portyázza végig
a küzdők árkait.
Angol, francia, német
vállvetve harcol itt.
Lángol a fáklya, napként
lobbantja sugarát,
a szöghajú magyarnak
kell vívnia tovább,
vívnia vérben, szennyben,
poklok tüzén is át,
hogy bús anyát ne lásson
többé e nagy világ.

MILICE PATRIOTIQUE

FORMEZ

VOS BATAILLONS

CHASSEZ

L'ENVAHISSEUR DE LA FRANCE

Avenue de Chatillon: 36

A málló vakolatú tágas műterem padlózatát elborították a száradó plakátok.

Kopogtattak.

Három hosszút, két rövidet. Szünet következett. Aztán újból felhangzott a megbeszélt „morze".

Váli Zoltán otthagyta a félkész plakátot, ajtót nyitott.

A küszöbön Pór Bertalan állt a feleségével. Pórné, aki orvos volt, odasietett a háziasszony betegágyához. Állapota felől érdeklődött. Váliné már hosszabb ideje betegeskedett. Sápadtan, mozdulatlanul feküdt. Hangja halk volt, erőtlen.

Pór Bertalan a plakátokat nézte:

– Hajnalban – mondta – a Saint Honore-on egy hirdetőoszlopon láttam belőlük egyet. Az emberek összecsődültek, aztán a fasiszták szétkergették őket. Láttad volna az arcokat! A mieink örültek, a fasisztákban forrt a düh. Ezt a jelenetet külön érdemes lesz egyszer megfesteni. Ez a munka kell neked, nem a robbanószer-cipelés...

Zoltán szerényen mosolygott. Eszébe jutott a harc kezdeti időszaka. Kószált az Ardennek erdeiben és bőröndbe gyűjtötte a háború maradványait: kézigránátokat, aknákat. Aztán mindig feladott két bőröndöt poggyászként a párizsi vonatra. Külön elküldte a cédulát is,

Váli Zoltán

hogy kiválthassák. És ez így ment hónapokig. Egyszer gyanússá váltak a nehéz bőröndök. Felbontották őket. Fegyverrel várták a két partizánt, akik értük mentek. Tűzharc kezdődött. A fiúk meghaltak, de nem adták olcsón az életüket.

– A márkiné hogy viselkedik? – érdeklődött Pór Bertalan.

– Jól, nincs semmi baj – válaszolta Zoltán, s bedugta az üveg száját, amelyben a tus volt.

A márkiné özvegy volt. Mindig fekete ruhát viselt. Övé volt a bérház, az Avenue de Chatillon: 36. Havonta megjelent a lakbérért. A műterem Olcsai Kis Zoltán névre volt bejelentve. Az asszony tudta, hogy ő nem Olcsai, hanem valamiféle illegális ember. De nem szólt. Gyűlölte a nácikat.

– A papírt a régi helyről szerzitek? – faggatta tovább a vendég.

– Van új forrásunk – mondta Váli –, egy fehér orosz emigráns papírkereskedő, akiben amióta a fasiszták oroszországi rémtetteiről hallott, feltámadt a hazafias érzés. Tőle hozok kétnaponként egy bőrönd papírt. A fasiszták megbízható antibolsevistának tartják. Persze sosem említem neki, hogy kommunista vagyok. Azt sem, hogy harcoltam Spanyolországban... Az ellenállásban sokféle ember van.

Megint kopogtattak.

Feszülten figyeltek. A megbeszélt „morzét" hallották.

Fiatal, fekete hajú lány jött a kész plakátokért, fényes, sárga bőrönddel a kezében.

Pórné felismerte a lányt.

– Ugye, te jártál hozzám egészségügyi tanfolyamra? – kérdezte, amikor kezet fogtak. – Miért nem egészségügyi vagy?

– Nehezebb beosztást kértem – felelte a lány.

Amikor elment, Pórné bosszankodott:

– Új tanfolyamot kell szerveznünk a partizán egészségügyiek részére. Akiket kiképeztünk, „veszélyesebb" beosztásokba mennek. Meg kell értetnünk velük, hogy egészségügyiekre is nagy szükség van.

Amikor elmentek, Zoltán megint a félbehagyott plakát fölé hajolt. Nem létezem semmiféle nyilvántartásban – gondolta –, de azért ott vagyok az utcán. Érzéseim érzéseket keltenek százakban, ezrekben, gondolataim megsokszorozódnak. Lehet-e nagyobb öröme kommunista művésznek? Ilyenkor, munka közben mindig feloldódtak benne a nyomor, a betegség, az üldöztetés okozta szorongások s megfeledkezett önmagáról, akárcsak az Ebrónál, amikor a golyószórót kezelte.

HAYPÁL TIBOR

»Szépnagyapám az első hajdúkapitány«

Sillye András

Megfakult fényképek a falon, megsárgult, régi iratok az asztalon. Friss, egészen friss az az ember, aki meginvitált bennünket otthonába: Sillye András Hajdúböszörmény első hajdúkapitányának, Sillye Gábornak kései leszármazottja.

Beszélgetünk a régi időkről, amikor a hajdúk, a híres, becsületes, kissé érdes, ám kitartó hazafiak a szabadság oldalára állva harcoltak az elnyomás, a kiszolgáltatottság ellen.

– A szabadságért – teszi hozzá a tizenkilences veterán. – Amiért engem is megtalpaltak néhány évszázaddal később. Kibírtam én is. S ha ők nem is érhették el, én már tudom, mi a szabadság.

– Sokat szenvedett érte?

– Feketelistás voltam – mondja. – Sokszor vágták a szemembe: hát kell ez, hát nem tér észhez soha? Nem, nem „tértem meg" hozzájuk. Negyvennégyben is elvittek. Nagykanizsán raboskodtam.

Széles mosoly terül az arcára:

– Azt mondták, soha nem látom már a böszörményi határt. Nem szóltam erre semmit.

Sillye András lett Hajdúböszörmény város demokratikus rendőrségének első kapitánya. A hajdani első Sillye kapitányról szóló iratokat a múzeum őrzi. Becses értéke az a Hajdú-

ság történetének. Sillye bácsi pedig maga az élő történelem a harmincezres településen.

– Illő tisztelettel emlékezett meg a város lakossága szépnagyapám, Sillye Gábor születésének másfélévszázados évfordulójáról is – mondja. – A címere ott van a külső körúton, emléktáblát állíttattak neki.

Sillye András harcos életének elismeréseként megkapta a Szocialista Hazáért Érdemrendet, a Magyar Tanácsköztársasági Emlékérmet és a Munka Érdemérmet.

– Dolgozik még Sillye bácsi?

– Hát, van egy kis kukoricásom, kikarikázok olykor.

Amikor a Munkásőrségben azt javasolták, pihennie kellene, megsértődött.

Tartalékállományban tovább szolgált.

A városi parancsnok, kissé meghatódva azt mondta:

– A mi jó öregeink lelke örök lánggal ég.

Így igaz.

SUTŐ GYULA

Csillag a homlokukon

Jöttek csak lefelé,
jöttek, völgynek le, csomókban,
mint munkába-menet
egy-egy banda legény, olyan
békésen, lomha-nyugodtan,
igazuk tudatában –

jöttek, mintha a föld
dermedt rögei
indultak volna meg együtt
formátlan tömegekben,
szikkadtan-feketén,
igaz-osztó néma haragban,
jöttek-ereszkedtek,
mint földreszakadt
felhődarabok,
viharárnyu-sötéten,
villámtól tüzesen –

jöttek ezer
mérföldeken át,
széditőn-távoli rónák
mélyeiről, csupa-rejtély
földről, lángokon át,
holttesteken át,
ellenség-letiporta
vádló tájakon át,
gázolva kietlen
pörnyét, iszapos vért,
jól-ismert, egykori, kedves
nyirfákkal-ezüstlő
otthonok üszkei közt
bukdostak, – a tar romokon
füst csapzott, kisgyerekek
elnémult csipogása, öreg
nagyapók megtört panasza,
bosszúra-hívó
hosszan-úszó lobogóként –

jöttek, mint akik azóta
nyugvást és pihenést
nem lelnek, – puszta göröngyön
háltak, havon és sáron, ahol éppen
szemüket meglepte az álom,

jöttek, jöttek csak,
törtek konok arccal előre,
hajtották a gyűlölt
idegent, földjük taposóját,
a lángot, a vért felidézőt –

jöttek, – vasfeketén
a decemberi éj hidegétől,
alvatlan; jöttek az út
közepén, jöttek le a dombon,
csillag a homlokukon –

Hajnal remegett fol
a mogorva égre mögöttük,
új korszak titka derengett – –

МИРАТ

Felderítők

Soós László

Hason fekve dideregtek a meredek hegyoldalban. Vattaruhájuk átázott a fehér hólepel alatt. A levegő nyirkos volt és sűrű, szemerkélt a havas eső.

Alattuk a Palota-szálló épületének tornyai meredtek. Az elsötétített ablakok mögül cigányzene, női kacagás, s férfihangok hallatszottak.

A szálló előtt álló terepjárók, oldalkocsis motorok és Mercedesek körül sofőrök és őrök toporogtak.

Másfél órás nesztelen, mozdulatlan figye-

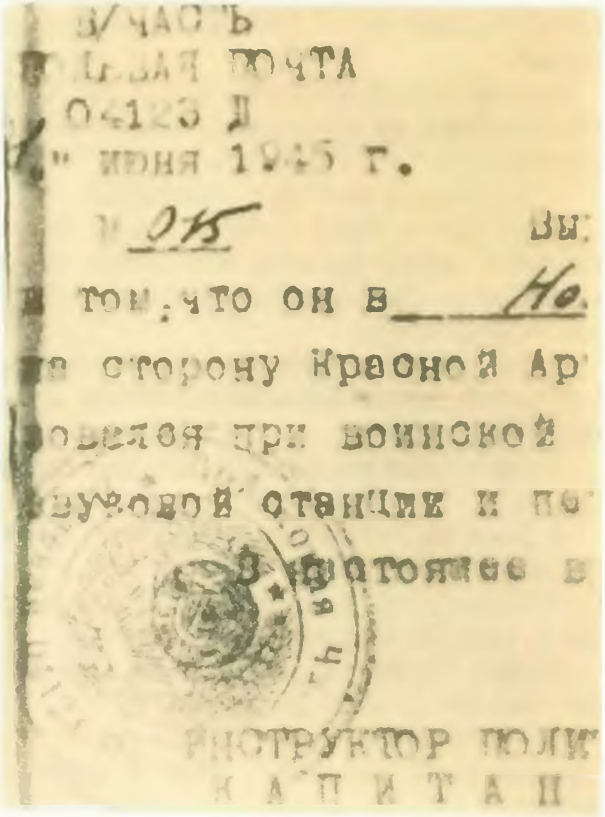

lés után végül felcsillant a remény a három felderítőben, akiket „nyelvet" fogni küldtek az ellenség hátába.

Nyurga német tiszt lépett ki a Palota-szálló ajtaján egy hölggyel. Elindultak a jobboldalt sötétlő, kihaltnak látszó épület felé.

A nő félúton megtorpant, s izgatottan suttogta:

– Visszamegyek. Schmidt megöl, ha megtudja. Majd máskor...

A tiszt kigombolta az asszony bundáját, s hevesen magához szorította.

– Tudod, hogy tökrészeg az ezredes. Drágám! Ne tedd ezt... Délután befűttettem a szobát...

Tovább nem folytathatta. Géppisztolycsövet nyomtak az oldalához. Grisa suttogva mondta:

– Egy hangot sem, mert meghaltok.

A nő magas sarkú cipőben volt, s Fegya segítsége nélkül tapodtat sem tudott volna előrejutni az ösvény nélküli bozontos, meredek domboldalon.

Soós László, a felderítő csoport magyar származású szovjet katonája vigasztalta a vacogó fiatal tisztet:

– Haditogolyként kezeljük. Örüljön, hogy megúszta.

A Bükk fái között nagy csend volt. Néha, ha erdei állatok zörgették a bokrokat, a felderítők megálltak, a fához lapultak, s foglyaikat is mozdulatlanságra kényszerítették.

Néhány kilométernyi lassú menet után Fegya megállt. Oroszul megszólalt.

– Mit csináljunk ezzel az asszonnyal? Ha így haladunk, megvirrad, mire a frontho: érünk.

Az asszony, mintha megérezte volna, hogy róla beszélnek. Zokogni kezdett. Zsebkendője finom francia parfőmillatot árasztott.

Már nem esett. A hófelhők oszladozni kezdtek. Előbukkant a hold, s ez idegesítette a katonákat.

Tanakodni kezdtek. Végül is Grisa, a parancsnok lezárta a vitát.

– Elengedjük! Mire visszabotorkál, mi a másik oldalon leszünk. – Az asszonynak németül csak annyit mondott – ne csináljon lármát. Próbáljon visszatérni a Palota-szállóhoz.

A szőke hajú nő vastag aranygyűrűt húzott le az ujjáról és Grisának nyújtotta.

– Én komszomolista vagyok! – mondta a felderítő parancsnok s dühösen nézett az asszonyra.

Továbbindultak négyen. A csúcson északkeleti szél mart beléjük, s átázott ruhájuk merevedni kezdett a fagytól.

Három óra körül elérték a vonalat. Soós László, mivel legjobban ismerte a vidéket, előrement. Amikor kiértek az erdőből, kúszni kezdtek. A németet is betakarták hólepellel.

Végtelen hosszúnak tűnt az út, kimerítő volt a laposkúszás. Csak a magányos jegenyénél nyugodtak meg, mert tudták, hogy az már szabad földet jelent.

A fogoly tiszt a parancsnokságon készségesen válaszolt a kérdésekre. Elmondta az ütegek felállítási helyét, a csapattestek elosztását, a raktárak telepítését. Ezredtörzsben dolgozott, sokat tudott.

Grisa, az ukrán egyetemi hallgató, Fegya, az óriás növésű szibériai parasztfiú és László, a pesti rádióműszerész, akiket a közös sors

szoros baráti érzelmekkel fűzött össze, szálláshelyére indult. A sikeres akció öröme, s az izgalmak utáni kellemes elernyedés, az álmatlanság és fáradtság nyomon követte őket.

A faluban a szalmatetős házban Annuska néni szalonnás tojásrántottával és forralt borral kínálta őket. Elárulta, hogy imádkozott értük. A falu lakói a felszabadítók megérkezése előtt civil ruhát adtak a szökni akaró magyar katonáknak. A parasztok megunták az értelmetlen háborút, s miután a front átvonult a falun, legfőbb vágyuk volt: többé ne kelljen pincébe bújni a lövedékek elől.

Reggelizés közben értesültek arról, hogy a rádiósok két üzenetet megfejtettek éjszaka. Szálasi vezérkari főnöksége a körülkerített Budapestre már régebben a következő parancsot küldte a nyilas parancsnokságnak: „Terjesszék fel kitüntetésre a legjobban helytálló testvérek névsorát!" És most sikerült a felterjesztettek teljes névsorát lehallgatni. A másik üzenet Gruber „testvérnek" szólt Veszprémbe: „Zászlóaljával vegyen részt a tisztogatási munkálatokban!" Az ellenintézkedés azonnal megtörtént. A tisztogatásra kiszemelt területen az elvtársakat rádión értesítették a veszélyről.

A jóllakottság, a meleg szoba és a forralt bor megtette hatását, a friss hírekről szóló beszámoló utolsó szavait már alig hallották. Mély álomba merültek. Kint nagy, sűrű hópelyhek szálltak ismét a levegőben, távolban ágyúk dörögtek, nehéz tankoktól reszketett a parányi ablakban az üveg, zajlott a háborús élet.

HAYPÁL TIBOR

Munkások

Forgolódnak a tőkés birodalmak,
csattog világot szaggató foguk.
Lágy Ázsiát, borzolt Afrikát falnak,
s mint fészket ütik le a kis falut.
Egy nyál a tenger! Termelő zabálás, –
kis, búvó országokra rálehel
a tátott tőke sárga szája. Párás
büdösség-felhő lep bennünket el.

S hol zápfog rág, a város érdes része,
hol a vasbányák fuvallata ing,
gép rugdal, lánc zúg, jajong ládák léce,
lendkerék szíja csetten és nyalint,
hol a fémkeblű dinamókat szopják
a sivalkodó transzformátorok,
itt élünk mi. És sorsunk összefogják
a nők, gyermekek, agitátorok.

Itt élünk mi! Idegünk rángó háló,
vergődik benn' a múlt sikos hala.
A munkabér, a munkaerő ára
cincog zsebünkben, úgy megyünk haza.
Újságpapír az asztalon kenyérrel
s az újságban, hogy szabadok vagyunk –
poloskát űzünk lámpával s a kéjjel
s két deci fröccsel becsüljük magunk'.

Elvtárs és spicli jár a csöndben erre,
részeg botlik, legény bordélyba lóg,
mert hasal az éj s pörsenéses melle,
mint szennyes ingből, füst alól kilóg.
Így élünk mi. Horkolva alszunk s törten,
egymás hátán, mint odvas farakás
s hazánk határát penész jelzi körben
a málló falon: nedves a lakás.

De – elvtársaim! – ez az a munkásság,
mely osztályharcban vasba öltözött.
Kiállunk érte, mint a kémény: lássák!
És búvunk érte, mint az üldözött.
A történelem futószallagára
szerelve igyen készül a világ,
hol a munkásság majd a sötét gyárra
szegzi az Ember vörös csillagát!

Harctéri emlékek

Mátyás László

Spanyolországban harcolt, majd Moszkvába került Mátyás László elvtárs. 1943-ban katonai szolgálatra jelentkezett. Főhadnagyként Ék Sándor festőművésszel együtt a II. Ukrán Front politikai osztályára osztották be. Feladatuk volt a felszabadított területeken megszervezni a közigazgatást, megvédeni a kulturális és tudományos értékeket a pusztulástól. Mátyás elvtárs 1944 őszén Szegeden lépett először magyar város földjére. Attól kezdve a frontvonalban volt.

Debrecen környékén ádáz tankcsata zajlott le 1944 végén. Az egyik éjjel megszólalt a telefon:

– Mátyás elvtárs, sürgősen jöjjön át az ezred harcállláspontjára, mert az egyik fogoly azt állítja, tagja a kommunista pártnak és Spanyolországban is harcolt.

Amikor belépett a terembe, néhány tiszt fogta körül a menekültet. Amint közelebb lépett, ismerős hang szólította meg:

– Szervusz Mátyás elvtárs!

Semmi kétség, ez Fábry Pista, szlovákiai magyar kommunista bányász, 1939-ben váltak el a madridi harcok után. A háború végén büntetőszázadba osztották be. Megszökött, és most jelentkezett a szovjet csapatoknál.

ПОД ЗНАМЕНЕМ ЛЕНИНА-ВПЕРЕД ЗА РОДИНУ,

– Pesten azt a feladatot kaptuk, hogy segítsük mielőbb megindítani a normális életet. Ék Sándorral a Városházára hívtuk azokat a közéleti személyiségeket, akik korábban a kommunistákkal együtt részt vettek a Történelmi Emlékbizottság munkájában. Az ő közreműködésükkel alakult meg a Nemzeti Bizottság, amelynek első feladata az volt, hogy megszerkesszen egy felhívást a Duna túlsó oldalán harcoló magyar csapatokhoz.

– Az alosztály egyik munkatársa, a huszonnégy éves Lwov Kvin litván tiszt parancsot kapott, hogy sürgősen tárgyaljon az egyik harcoló budai egység parancsnokával. Hajnaltájt került elő kimerülten, karikás szemekkel.

– Mi történt veled? – kérdezték tőle.

– Eljutottam a németek mögé az egységhez. A harcálláspont egy villában volt az Ördögároknál. Teljesítettem feladatom hivatalos részét, beszélgettünk a törzs munkatársaival. Úgy fél tizenegy táján zaj, lárma hallatszott. Körülöttünk mindenütt németül beszéltek. A parancsnok elrendelte a fegyveres ellenállást. Az ablakokhoz húzódtunk s láttuk: az egyik utcai csatornából csak úgy zúdulnak ki a fritzek. Nem bocsátkoztak harcba, a hegyek felé húzódtak.

Értesítettük a többi csapatrészeket. A budai hegyekben már felkészülten várták a mieink a Várból a csatornán át menekülő nácikat.

– Keszthelyről értesítést kaptunk, hogy dézsmálják a Festetich-kastély kincseit. Azonnal a Balaton partjára kellett utaznom.

Kimentünk a kastélyhoz. Összeszorult a szívem azon a barbár pusztításon, amelyet a dézsmálók végeztek. A parancsnok látta rajtam a keserűséget.

– Ne szomorkodj, főhadnagy – mondta –, reggelre mindent előkerítünk.

Általános razzia kezdődött a környéken a széthurcolt kincsek után. Reggelre a kastély udvarán tornyosultak a régi bútorok, könyvek, antik porcelánok, a különféle művészi értéktárgyak, a Festetich-család birtokában levő nemzeti kincsek.

MOLÁT FERENC

Krupiczer Ferenc

A kép jobb oldalán Krupiczer Ferenc

Az első vonalban

Kátya, a rádióslány az első vonalból érkezett jelentést telefonon továbbította Morozov alezredesnek, a 37. hadtest felderítő osztályára: „Foglyokat ejtettek, s van közöttük egy magas rangú tiszt is."

A lány a tanya koordinátáit, ahol a foglyokat őrzik, kétszer ismételte.

Morozov a zsákmányolt tábori Skodán perceken belül útnak indult, magával vitte német tolmácsát Schelmann főhadnagyot, s Krupiczer Ferencet, aki Szabadkánál lett a Szovjet Hadsereg katonája.

Mozdulatlanul állt a front. Szívós ellenállásba ütköztek. Fogoly már napok óta nem volt, s hír alig szűrődött át a túlsó oldalról.

Az alezredes nézte az ölébe terített cirillbetűs térképet, de nem tudta elolvasni a magyar útjelző táblákat. Időnként megálltak, s Krupiczer segített a tájékozódásban.

Leértek a műútról. Az őszi latyakban nehezen haladt a terepjáró. Időnként egy-egy gránát robbant, s szórványos lövöldözés hallatszott. Az Alföld végtelen síkságán ember nem mozgott sehol. Hirtelen leállították őket. A katona arca dühös volt, a hangja rekedt: „Forduljanak vissza! Előttünk a senki foldje! Aztán a fasiszták!"

Megint a térképet nézegették sokáig az árokparton. A tájoló délkeleti irányban mutatta a tanyát. Az út még rosszabb lett. Egy kátyúnál kiszálltak, s nekigyűrkőztek, hogy segítsenek a motornak. A hátsó kerekek vastagon beverték őket sárral.

A dűlőút útirányukkal ellentétesen elgörbült, s ők nekivágtak a vetésnek. Már szürkült a délután, végre rábukkantak a tanyára.

Negyven lépésnyire közelítették meg, amikor a bokrok közül váratlan géppisztolytűz fogadta őket. Kiugráltak a kocsiból. Morozov a lábához kapott, káromkodott s elvágódott a sárban. Krupiczer vállára vette, átkúszott vele a gépkocsi védettebb oldalára, s elsősegélyben részesítette. Szergej, az ogyesszai fiú, aki a gépkocsit vezette, dobtáras géppisztolyából rövid sorozatokkal válaszolt. Schelmann főhadnagy sokáig célzott pisztolyával. Takarékoskodott a lőszerrel.

Az ellenfél vérszemet kapott. Két raj kimozdult a tanya körüli facsoportból. A rövid szökelléssel előre mozgó katonák be akarták keríteni a gépkocsit. A felderítők válságos perceket éltek át. Szerencséjük volt. A közelben levő szovjet előőrsök, amikor észrevették, hogy a senki foldjére tévedt gépkocsi veszélyben van, elhagyták állásaikat s fergeteges rohammal visszafoglalták a tanyát és a két szakasznyi német és magyar katonát lefegyverezték.

A tanya ezen a napon harmadszor cserélt gazdát. Reggel, amikor Kátya a jelentést továbbította a felderítőknek, szovjet előőrsök foglalták el, foglyokat ejtettek, s a cifra paszományú hadapródőrmestert magas rangú tisztnek nézték. Mire Morozovék a tanyához értek, visszafoglalták a tanyát, s a fogolyőrzőkből foglyok lettek. Harmadszor végre a

tanya végérvényesen felszabadult, s a felderítők a vártnál fontosabb adatok birtokába jutottak.

Az első adandó alkalommal Krupiczer Ferenc meglátogatta a kórházban parancsnokát. Morozov alezredes, amikor bemutatta a körülötte fekvő betegeknek, azt mondta:

– Ő a mi németül, oroszul, románul beszélő magyarunk, akiről beszéltem már nektek. Olyan magyar munkás, aki tudja, hogy itt a Tisza mentén szebb életet készít elő harcával.

HAYPÁL TIBOR

Őrségben

Tyukodi János

Tyukodi Jánost a széles, nagy pajtában levő lőszerraktár északi pontjára állították. Őrhelyéről bozontos kertaljára látott. A németek aknával lőtték a falut. Nádtetős házak távoli tüzei lobogtak, s a lövöldözés egyre közelebbről hallatszott.

Hirtelen úgy tűnt, mintha a balszárny hátra húzódott volna, s oldalsó irányból hallatszana a gépfegyver ropogása. Egy akna a raktárhoz veszedelmesen közel csapódott be, kettéhasította a széles lombú öreg diófát.

Talán megfeledkeztek rólam, gondolta, s a tenyerétől nedves lett a fegyver markolata. A lövöldözés már három irányból hallatszott. Életösztöne menekülésre ösztökélte, de nem mozdult.

A Petőfi-brigádban vasfegyelem volt. Amikor Drávaszabolcsról december tizenkettedikén barátaival, Nagy Jóskával, aki gazdag parasztoknál szolgált, Csókás Bandival, a szuszterinassal, Varga Lalival, a kendergyári fiúval elindult, hogy jelentkezzen a brigádba, még nem tudta, mire vállalkozik. A palkonyai utcában, a parancsnokságon a politikai tiszt röviden elmondta nekik a tennivalókat. Többször ismételgette: jól gondoljátok meg. Senki sem lépett vissza. A lányok sem. Juronics Ibi és Kádár Erzsi kendergyári munkáslányok voltak. Vállalták a veszélyt, a nélkülözést, a bizonytalanságot... Közvetlen közelében megzörrent a bozót. Az oszlop mögé ugrott, hangja rekedt volt.

– Állj, ki vagy! Jelszót!

– Almavirág! – mondta a jövevény és furcsán nevetett. – Eredj a csordakúthoz, ott a rajod. Felrobbantom a raktárt!

Az utat a kútig futva tette meg. Csordás Bandi kulacsából néhány csepp maradék rumot kortyolt, amikor hatalmas detonáció rázta meg a környező fákat. A raktár melletti szérű boglyáit lángok nyaldosták.

– Visszajövünk még – mondta Varga Lali és káromkodott.

A Petőfi-brigád maga mögött hagyta a falut, az éjszaka leple alatt sietve megindult a Dráva partján hosszan húzódó erdő felé.

HAYPÁL TIBOR

Tömegsír

(részlet)

Égés szagát hozza egy hirtelen szél.
Falum üszkeiről felém sodorja
E szagot, melyből feltör minden emlék:
Szüret, mennyegző, kóló és fonóka,
Halottas ének, holtak siratása –
Élet vetése, halál aratása.

Van-e hely, ahol visong még gyerekhad,
S fiúnak anyja, lánya van apának?
Ahol zokog a húgod, és ha meghalt,
Virágcsokrot tesz keblére a bátyja?

Van-e hely, ahol örömet s ahol kint
Ablak világa fon körül derűvel?
Van-e vagyon és boldogság nagyobb, mint
A láda s a padka s a házi tűzhely?

Az erdőn, hegyek közt gurulva, tompa
Robbanás dördül. Kísérik csapatban
– Mint gyermekei – a golyók ,visongva.
Fölöttem sír egy elveszett, magas hang.
Eljött a bosszúlló! Harcban áll még.
Beragyogott az öröm, mintha látnék.

A házi tűzhely fellobbant szívemben,
A kiontott vér bosszúszomja lángolt
Eremben, s déli napnál fényesebben,
Szabadság Napja tört fel a homályból.
A füstölgő üszök felé, ahonnan
Lövéseitek hangzottak, futottam.

Itt leltetek rám oldalamra dőlve,
Testvéreim, éneklők, ismeretlen
Hősök, ti! S mintha napfény tündökölne,
Hatalmas fénysugár ölelt meg engem,
Mint égi jel. És szóltam: – Látomás volt?
Ki énekelt? Sebeimben ki ápolt?

A homlokom lágy női kezet érzett,
Szelíd hang mondta: – Elvtárs, partizánok!
Pihenj! Megbosszultuk már szenvedésed!
Kezem némán a hangra tétovázott,
Megérintettem testét és ruháját;
Ez arc – ez haj – ez puska – kézigránát!

Sírtam, és sírok most is, csak torokkal
Sírok, mert nincs szemem, csak a szívemmel,
Mert utoljára a késen csorogtak
Könnyeim. Nem láthatlak titeket, mert
– Boldogtalannak – nincs szemem, hatalmam,
S mennék bár én is! – nincs helyem a harcban.

Kik vagytok? Honnan? Nem tudom, de már csak
A ti világosságotok melenget.
Daloljatok! Fényt adtok éjszakámnak,
Ki élni csak most, tán halódva, kezdek.
Szabadság, Bosszú – mind e dalban ég,
Mert mint a nap süt, s erős, mint a nép.

Két találkozás

1945. január 29-én, délután négy órakor Sidló László századparancsnok a romok közül hosszasan vizsgálta távcsövével a Gellérthegy lábánál lapuló japán követség melletti villát.

Emberei már mindent felderítettek. Éjszaka gyakran baráti beszélgetés folyt a szembenálló őrszemek között, s a túloldalon levők megígérték: ha lőni kénytelenek, akkor csak fölfelé, a levegőbe tüzelnek.

A villában két szakasznyi magyar tüzér tanyázott. Lövegeiket elhagyták visszavonulás közben. Szívesen megadták volna magukat, amikor megtudták, hogy a Budai Önkéntes Ezred egyik századával állnak szemben, de féltek a főhadnagyuktól. Fegyvert emelni nem mertek rá. Parancsát a század fennállása óta senki sem szegte meg. A főhadnagynak tekintélye volt a katonák előtt. Lehetetlennek látszó helyzetekben többször is megmentette a század állományát.

Sidló távcsövön keresztül végre meglátta a villa kéménye mellett a katonát, aki a megbeszélt jel szerint háromszor intett fehér zsebkendőjével.

A századparancsnok maga mellé vett két harcost.

Elindultak.

A villa kerítésének vastag kőoszlopa mögül előlépett a puskás őr, és mosolygott. Utat engedett nekik. Lementek a tágas szuterénba. Szalmán heverő borostás katonák és áporodott szag fogadta őket.

Az emberek szótlanok voltak, szemükben kíváncsisággal. Széles, tagbaszakadt katona emelkedett fel a szalmáról, odament Sidlóhoz, feszes vigyázzban állt.

– Horváth József honvéd alázatosan jelentkezem... Kérek engedélyt a hadnagy úrtól, hogy megmutassam, hol vannak!

Végigmentek a kazánház melletti keskeny folyosón, mely egy széles vasajtóba torkollt.

Horváth József elmaradt tőlük.

Ők hárman felhúzták a súlyzárat. Sidló László kopogtatás nélkül benyitott.

A kormos falú szobában tárgyaló főhadnagy, a zászlós és a hadapródőrmester dermedten nézték a magyar katonaruhában érkező jövevényeket, akik vörös karszalagot viseltek, s dobtáras géppisztolyt fogtak rájuk. A főhadnagy tehetetlenségében ocsmány szidalmakat szórt rájuk.

A két tüzérszakasz embereitől megkérdezték a gyűjtőhelyen, ahová a foglyokat kisérték, hogy mit választanak: hadifoglyok akarnak-e lenni, vagy fegyvert kérnek a fasiszták elleni harchoz.

A katonák valamennyien jelentkeztek a Budai Önkéntes Ezredbe. A főhadnagy, amikor látta, hogy magára maradt, végül is döntött: ő is jelentkezett.

Amikor Budapest felszabadult, február 14-én ünnepi vacsorát rendezett a szovjet parancsnokság a vár alatti kazamaták egyik épen maradt helyiségében.

Sidló László

Sidló László orosz nyelvű igazolványa

Sidló Lászlót vacsora után váratlanul ismerős szólította meg.

– Emlékszel rám?

A tüzérfőhadnagy volt, egy szovjet tiszt társaságában. A szovjet parancsnok dicsérte a főhadnagyot. Elmondta: kitűnt személyes vakmerőségével, a Citadelláért vívott ütközetben.

– Nem jártunk mi együtt a Ludovikába? – kérdezte Sidlótól a főhadnagy.

Sidló nevetett.

– Engem tiszti iskola nélkül, soron kívül léptettek elő hadnaggyá.

E második találkozás során, egy pohár vodka mellett elmondott újdonsült barátjának egyet s mást életéről, édesapjáról, aki vörös katonaként halt meg tizenkilencben, a varsói emigráns kommunistáról, Jozef Piatkovszkyról, akitől megtanulta, hogy a nemzetközi méretű nagy forradalmi osztályharc katonájának lenni dicsőség, s akivel együtt jelentkezett a Szovjet Hadseregbe Székelyudvarhelyen, amikor átjöttek a hargitai havason. A kenyéradás örömét is megemlítette. Ez akkor ébredt benne, amikor a legelső kiéhezett, sápadt arcú pesti kisgyermeknek kenyeret törhetett a magáéból.

HAYPÁL TIBOR

Megérkeznek a partizánok

Mikor az egek kapui becsukódnak,
megérkeznek a partizánok,
mikor az álmok tétován csatangolnak,
megérkeznek a partizánok,
mikor az újszülöttek halált hoznak magukkal kenyér helyett,
megérkeznek a partizánok,
mikor tőzsdéken adják-veszik a szabadságot,
megérkeznek a partizánok,
mikor a kiontott vér, akár a szakadékba rúgott kő, belehull
a fekete feledésbe,
megérkeznek a partizánok,
mikor az emberre azt mondják, törpének született
s nem éri el az egek csillagát,
megérkeznek a partizánok,
mikor lereteszelt, nagy lőszerkocsikba
zárják az ember örömét,
mikor remegve ült egy sarokban az ember,
mikor a reggel üvege behomályylik és félelemtől csukódnak
le a szemek,
mikor nem osztják szét a sót, a mosolyt, a reményt, se
a kenyeret,
megérkeznek a partizánok,
mikor a nagy elődök szelleme szomorúan, s magányosan
bolyong,
s a történelem ködéből számonkérően kiüvölt,
megérkeznek a partizánok,
megérkeznek a partizánok
keshedt csizmákban, öreg puskákkal vállukon,
és ahova megérkeznek a partizánok,
reggel van ott.

Ostrom után

Kaposvári Ádám eltávozást kapott. Kelenvölgyből indult gyalog. Hosszú út állt már mögötte, amikor a Széna téren élelmiszerért sort álló asszonyokhoz ért. Az egyik észrevette és összecsapta a kezét:

– Szent Isten! Hát maga? Hogy mer így mutatkozni? Gyorsan lépjen be a kapu alá. Itt a kulcs. Menjen az első emelet háromba. Szegény, megboldogult férjem ruhájába átöltözhet.

Mosolyogva nézte a hadaró asszonyt, s a nőkből álló gyűrűt, amely hirtelen körbefogta, s a sapkájára bökött, amelyen átlósan vörös szalagot viselt:

– Az új magyar hadsereg tagja vagyok. Nem kell bujkálnom senki elől. A családomhoz megyek.

Egyszerre többen is kérdezték. Nevek röpködtek. Hozzátartozóik felől érdeklődtek. De ő senkinek nem tudott megnyugtató választ adni. Mielőtt továbbindult, egy idős asszony félkilós csomagot nyújtott felé.

– Fogadja el. Vigye haza. A fiam egykorú magával. Nem tudok róla semmit. Neki is jól esik, ha valahol adnak neki valamit.

Zavartan mentegetőzött.

– Nekem már könnyű. A néninek is szüksége van a lisztre. Nem fogadhatom el.

Kaposvári Ádám

A sarokról még visszaintett az asszonyoknak, s ment tovább.

Aznap harmadszor ütközött patrulba.

– Sztoj! Dokument jeszt?

– Jeszt.

Megmutatta az orosz nyelvű papírt, amely igazolta, hogy a kétszázhatos szovjet tengerész zászlóaljhoz osztott magyar egység harcosa, s ment tovább. Füstölgő romok, megbénult tankok, lótetemek, emberi hullák szegélyezték útját. Ahogy közeledett céljához, egyre izgatottabb lett. Balsejtelmek gyötörték. Vajon élnek-e? Mi van velük?

A Szász Károly utcát alig érte sérülés. A ház ahová igyekezett, ép volt. Belépett a kapun. Nagybajuszos, öreg ukrán szakaszvezetőbe botlott. Igazoltatta. Elolvasta a papírját és átölelte. Megtudta tőle, hogy parancsnokság székel a házban.

Amikor édesapja, s a nővére meglátta, nem tudtak egy szót sem kiejteni, örömkönnyek csillogtak a szemükben, s egymás nyakába borultak.

Ölébe vette nővére egyéves kislányát, miután géppisztolyát a fogasra akasztotta, ült a konyhában a hokedlin, s hallgatta, mi minden történt hozzátartozóival, mióta nem látta őket. Édesanyja születésnapja volt ezen a napon, de anyja távol volt a családtól, Szabadszálláson. A repülőtértől nem messze lakott rokonoknál, s csak annyit tudtak, hogy a repülőteret többször súlyos légitámadás érte.

Amikor apja és nővére kifogyott a szóból, ő is beszélni kezdett. Elmondta, hogy a testnevelési főiskolásokból alakult század parancsnoka, Kőszeghy Albert hogyan fogadta be, amikor megtudta, hogy tizenhét éves segédmunkás a Keleti pályaudvarról, és nem akar Nyugatra menni. Katonaruhát adott neki és felvette az állományba. Beszélt Németh Dezső vezérkari századosról, aki szokött szovjet hadifoglyokat rejtegetett. S ecsetelte a nagy elhatározásból lett cselekvést, amikor a század átállt a szovjetek oldalára. Szólt az első tűzkeresztségről, a kelenföldi vasútvonalnál, s a dühről, amely a Feneketlen-tónál fogta el, amikor legjobb barátját szitává lőtték mellette a kéttornyú templomból a náci géppuskások. Utoljára hagyta február tizennegyedikének emlékét. Amikor színes rakétákat roppentettek az ég felé, fényszórók pásztázták a sötétséget, s a győzelem érzése szinte megrészegített mindenkit.

Sötétedés előtt ismét útnak indult. Vissza kellett térnie Kelenvölgybe, az alakulatához. A Dunánál csinos fiatalasszony tolt kézikocsin törött bútorokat. Mellette négy év körüli nagyszemű fiúcska tipegett, s amikor Kaposvári Ádámot meglátta, felkiáltott:

– Anyu! Ha megnövök, én is ilyen katona leszek?

Az asszony megállt egy pillanatra, megigazította kendőjét, s elmosolyodott.

– Te is ilyen katona leszel. Csak viselkedj rendesen. Ne maradozzál el.

A szélesen hömpölygő folyam jégtábláin délutáni napsugarak csillogtak, s valaki Beethovent játszott zongorán az üres étteremben, melynek üvegfalát pozdorjává zúzták a becsapódások.

HAYPÁL TIBOR

Petyka három évtizede

Távolról, a mintegy negyven kilométerre kanyargó Elba felől még szórványos ágyúzás moraját hozta a szél. 1945. május első napjait írtuk. Brandenburg és Magdeburg térségében állomásozott a Szovjet Hadsereg egyik ellátó alakulata. A század 3. szakaszának sokat próbált legénysége között figyelte a háború utolsó eseményeit egy akkor huszonhárom éves magyar fiatalember, Petyka, vagyis Major Péter csongrádi származású kubikos. Alekszandr Petrov segítségével már annyira beleilleszkedett az alegység életébe, hogy amíg tört oroszsággal meg nem szólalt, szuletett szovjet katonának hitte mindenki.

A környéken valamelyest már enyhült a kétfelől szorongatott, teljesen demoralizálódott fasiszta csapatok ellenállása, az ellátó egység mégsem volt munka nélkül. Szüntelenül küldték a frontra a lőszerrel, élelmiszerrel és kötszerrel megrakott tehergépkocsikat. Petyka is dolgozott. A megafon hirtelen felharsanó hangjára a többiekkel együtt kapta fel a fejét. Nem akart hinni a fülének; érzékcsalódásnak vélte amit hallott.

„Vojna kaput" – harsogott az örömittas hang, majd egy kicsit lehiggadva részletesen beszámolt arról, hogy az Elba ezüst csíkja környékén végleg megtört a hitleri csapatok maradványainak ellenállása, s Berlinben aláírták a feltétel nélküli megadásról szóló okmányokat.

– A gyorsan érkező hírvivők által is megerősített bejelentés ellenére hitetlenkedtünk – emlékszik vissza most, csaknem harminc évvel később Major Péter, a MEDOSZ Pest megyei bizottságának titkára. – A hír valódisága akkor ért el a tudatunkig, amikor Maroza főhadnagy, a század politikai tisztje a sebtében összehívott egységgyűlésen csillogó szemmel, de mégis a tőle megszokott, kimért higgadtsággal elemezte a győzelem jelentőségét. Amikor befejezte, a feszes, katonás rend felbomlott közöttünk. Öleltük, csókoltuk egymást és sírtunk. Mivel Alekszandr Petrov közelében álltam, az ő nyakába borultam.

– Megyünk haza, Petyka – hajtogatta a parancsnok meg-megcsukló hangon. Majd később, az első örömmámor csillapulása után kissé toprengve kérdezte: – Jössz velünk tovább is? Otthon iskolára kuldunk, tiszt lesz belőled. Rászolgáltál.

Mivel szolgált rá Major Péter a megtisztelő ajánlatra és egyáltalán: hogyan került a Közép-Európa több országát felszabadító, a Hitler-fasizmus elleni gigászi harc oroszlánrészét vívó Szovjet Hadsereg soraiba?

– Ezerkilencszáznegyvennégyben már másodszorra hívott be az a kerékpáros alakulat, amelynél szakaszvezető voltam. Az alakulat Enying határában tartózkodott. A front állandóan mozgott, teljes zűrzavar uralkodott köztünk. Már a tisztjeink se tudták, mi is van velünk, míg egyszerre csak – 1944. december 2-án – arra figyeltünk fel hogy bekerítettek bennünket. Negyvenen lehettünk, akiket egy tanyacsoportba kísértek, ahol egy szovjet

Major Péter (Petyka) a képen balról a második

Major Péter

tiszt fogadott bennünket. Tolmács segítségével szólt hozzánk. Érzékletesen ecsetelte a háború részünkről történő folytatásának kilátástalanságát, majd váratlanul, felemelte a hangját: Miért harcoltok még mindig ellenünk, magyar katonák? Mi csak lesütöttük a fejünket, s hallgattunk. A tiszt közelebb lépett a csoportunkhoz: Az ország nagyobb részéből már kivertük a fasisztákat. A harc folytatása Hitler oldalán értelmetlen öngyilkosság! – mondta.

Major Péter töprengve kutat az emlékei között.

– Igen – mosolygott a tiszt. s hangot váltva kérdezte tőlünk: Mikor ettetek utoljára, éhesek vagytok-e? Őszintén szólva meghökkentem. Én ugyanis azt vártam, ami az elfogott ellenségnek dukál, a fogolysorsot, a fogolyét, akinek az egyéni sorsával a magyar vagy a német hadseregben egyáltalán nem törődtek. Jó, ha agyon nem lőtték. Ez a tiszt meg itt a hodály előtt két szelet kenyeret és konzervet

osztatott ki mindenkinek. Ettünk, faltunk, de gyanakvó félelmünk csak akkor oszlott el, amikor cigarettát is kaptunk.

– A régen áhított első szippantások után itt-ott meg is szólalt egyik-másik társam. A hodályba már a tiszttel és a tolmáccsal együtt mentünk be, őrség nélkül. Ott ért engem az igazi meglepetés, amikor a tiszt – kár, hogy a nevét nem tudom – közöttünk állva ismét megszólalt: Fronton harcoló egységeinknek segítségre van szükségük. Hajlandók lennétek-e hadianyag, kötszer és lőszer rakodására? Tétovázás fogadta a felszólítást, majd végül – a másikat figyelve – egyenként indultunk a teherautókhoz, nekifogtunk a rakodásnak. Az éjszakát aztán a hodályban töltöttük; hosszú idő után először aludtam takaró alatt...

S most álljunk meg egy kis időre. Hogyan is kezdődött Petyka tulajdonképpeni nagy élménye, miként szövődött személyes barátság közte és Alekszandr Petrovk özött? Talán a harmadik napon került a tanyacsoportba valahonnan a frontról a tréfára, mókára mindig kész, ravaszkás mosolyú szakaszparancsnok. Előbb figyelgette, méregette a szorgalmasan dolgozó fiatalembert, aztán eléje állt. Magyar és német szavakat is kevert az orosz közé, s Major Péter legnagyobb meglepetésére így szólt: Petyka, gyere velem. Szívesen látunk köztünk a szakaszban.

– Három nap alatt összeszedegettem már némi tapasztalatot a szovjet emberek közvetlenségéről, Alekszandr szavai mégis meglepetésszerűen értek. Meglepődtem és meghatódtam. Fogalmam se volt akkor még arról, mi az az internacionalizmus; emberséget meg éppen keveset láttam, kaptam. Talán ezt az utóbbit sejtette meg finom érzékkel, s ezért választott ki éppen engem. Bevallom: könnyekkel küszködtem. Másnap, amikor Alekszandr kezembe nyomott egy dobtáras géppisztolyt, s közölte velem, hogy az az enyém és nagyon vigyázzak rá, világosan tudtam: ez az ember nem ellenséget, hanem barátot, harcostársat lát bennem. Barátságunk nem is tört meg soha. Ő tanítgatott az orosz szavakra, ő mutatott be Maroza főhadnagynak, s mindig úgy kezelt, mintha földije, testvére lettem volna.

Amikor az egység a harcoló alakulatokat követve Németországba települt át, teljes lett a Petyka iránti bizalom. Olyannyira, hogy fogolykíséréssel és őrszolgálattal is megbízták. Soha senki, egy szó erejéig se vetette a szemére, hogy a másik oldalról jött, hű bajtársakra, úgy is mondhatnánk, otthonra talált a szovjet katonák között.

– A győzelem után – folytatja az emlékezést Major Péter munkásőr, több kitüntetés birtokosa –, Frankfurtban vagonírozunk. Alekszandr Petrov egyre hívott, tartsak veluk, de az sem kerülte el a figyelmét, mennyire vágyódtam haza, Csongrádra. Végül könnyes szemmel bocsátott el: Menjél Petyka, keresd meg a családodat meg a helyedet is abban az új rendben, ami születőben van nálatok.

1945 októberében értem haza, s mondanom is felesleges talán, hogy nagy élményemet kitalált históriának tartották az ismerőseim.

Hiányos lenne Major Péter története, ha nem ejtenénk szót életének itthoni alakulásáról. Csak úgy, szinte távirati rövidséggel: az igazoló bizottság elnökének biztató szavait

követve belépett a Magyar Kommunista Pártba. Sokféle munkát végzett, amíg végül a MEDOSZ országos központjába került. 1953 októberében alaptalan vádak érik, beosztásából eltávolítják. Hite azonban nem törik meg: másfél évi harc után bebizonyosodik, hogy rosszindulatúan megrágalmazták.

Elkövetkezik 1956 októbere, a proletárdiktatúra megdöntésére irányuló ellenforradalmi kísérlet. Major Pétert a között a hét bátor kommunista között találjuk, akik életüket kockáztatva visszafoglalták a „nemzetőröktől" a rendőrség csongrádi székházát. 1957 januárjában a fővárosban, a VI. kerületi pártbizottság „R-gárdájának" alakulásánál, szervezésénél munkálkodik. Innen már csak egy lépés a Munkásőrség, amelynek ma is, 53 évesen tagja, s amelyről ezeket mondja:

– A pártnak és a munkásosztálynak szüksége van ránk. Ezerkilencszáztizenkilenc, a Magyar Tanácsköztársaság leverése és az ezerkilencszázötvenhatos ellenforradalmi kísérlet örök tanulság számomra. Ezért vagyok munkásőr, és leszek, amíg csak erőmből futja.

Elszántságához, hitéhez Major Péter – ahogy ő emlegette – azokban az időkben szerzett sorsdöntő szilárd alapot, amelyeket Alekszandr Petrov, Maroza főhadnagy és a többi szovjet harcos között töltött.

SZOLNOKI ISTVÁN

A szökés

Novák szakaszvezető reggelenként ilyen szónoklatokat tartott: „Asziszik magok emberek, hogy eccer még hazamenetnek? Aztmá nem. Magokat azé hozták ide, hogy megdögöljenek. Ha én agyonlövök egy kumenistát, megdicsérnek, ha ötöt, szabadságra küldenek, ha tízet, akkor medált is kapok."

Hulltak is az emberek, mint ősszel a legyek. Sokan az éhségtől, sokan felrobbantak aknaszedés közben –, mert erre senki sem képezte ki őket. Ha nem volt elég az elhullás, másképpen segítettek szaporítani.

Így történt egyszer, hogy az összegyűjtött aknákat egy nagy főépületben hatástalanították. Negyven embert válogattak össze erre a munkára. Nem tudni kik, s hányan lövöldöztek be az ablakon, de a sok száz akna felrobbant. Csupán egyetlen ember maradt életben, mert véletlenül éppen akkor kellett kimennie. Úgy emlékszem, Balányi István miskolci mérnök, vagy technikus volt az illető. Szörnyű roncsolódásokat szenvedett, megvakult, sose tudtam meg, hogy később mi lett vele.

Néhány szerencsés bajtárssal egy élelmiszer ellátó oszlophoz kerültünk. Részben mint mesteremberek (szabó, cipész, villanyszerelő), részben mint írnokok, akiknek az adminisztrációt kellett intézniük. A parancsnok egy lévai tanító volt, aki titokban mindig hangoztatta a liberalizmusát és azt, hogy: „minket a csehek nem úgy neveltek, mint az anyaországbelieket". Megmagyarázta, hogy itt mindenki a „jövőért dolgozik." Magyarán: azért lop, hogy élelmiszerért aranyat, pénzt harácsoljon az éhező lakosságtól.

Itt ismerkedtünk meg Pávellal, a „segédmunkással", aki már néhány magyar szót is tudott. Pável afféle mindenes volt, ügyes, talpraesett. Pontosan tudta rólunk, kik vagyunk, és olykor nagy titokban megsúgta, hogy ő kommunista. Először féltünk, hogy ugyanolyan áruló, provokátor, mint amilyen sok akadt a megszállt területeken. Később kiderült, hogy tisztességes ember. Hosszú hónapokba tellett, míg teljes és kölcsönös bizalom alakult ki közöttünk, s az is nyilvánvaló lett, hogy sokkal jobban beszél magyarul, mint hiszik róla. Akkoriban már időről-időre valódi pecsétes „vételező könyvet" állítottunk ki, magyar egyenruhás katonák jártak hozzánk vételezni, több száz ember számára. Az élelmiszer Alexej Fjodorov partizánjaihoz került.

Amikor Gorskov vezérőrnagy néhány éve hazánkban járt, s a Munkásőr szerkesztőségében beszélgettünk vele erről az akcióról, elmondta, hogy milyen sokat jelentett ez a kevés élelem is az éhező partizánoknak, akik olykor már az „éhtífusz "küszöbén álltak.

A vételezés megszervezése Pávelnak volt köszönhető, aki nyilván egyike lehetett a kiváló szovjet felderítőknek, de ha nem, az bizonyos, hogy igazi, becsületes szovjet hazafi volt.

Hosszú ideig tartottuk a kapcsolatot „az erdei emberekkel". A hórihorgas törzsőrmes-

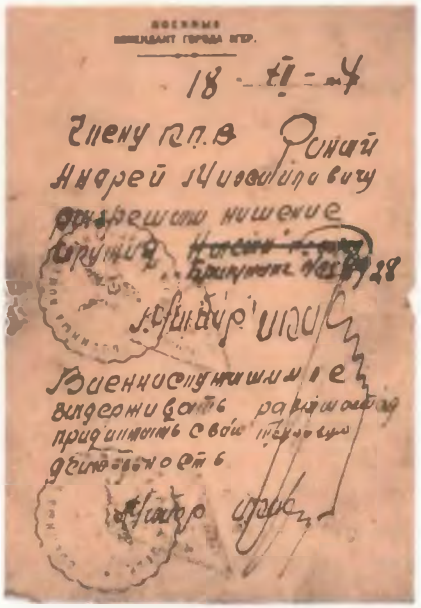

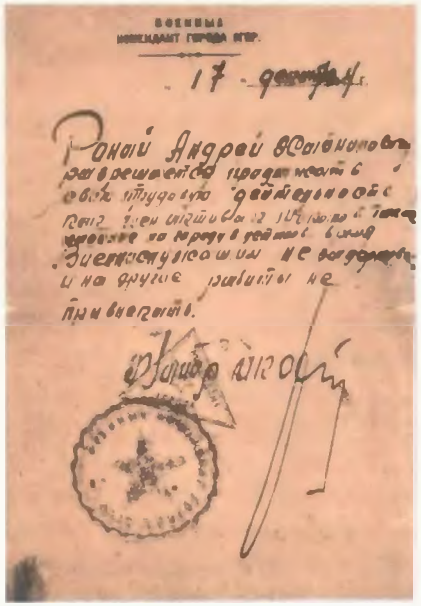

Rónai András

ter, aki a „vételezést" vezette, szintén jó barátunk lett. Olyan szép, irodalmi magyarsággal beszélt, hogy öröm volt hallgatni. Néha egy-egy Ady-versből idézett. Később megtudtuk, hogy Kárpátukrajnában volt tanító, Kolinszki Henriknek hívják.

Olyan zavartalanul, simán mentek a dolgok, hogy öröm volt nézni. Szerencsénkre a raktár deszkafala a kórházi raktárral volt szomszédos, s néhány deszka kiemelése árán némi gyógyszert is tudtunk küldeni a partizánoknak.

Már csaknem elbíztuk magunkat, amikor beütött a mennykő. Magasrangú „repülő bizottság" érkezett, „bizonyos dolgok" felülvizsgálatára. Pável időben „drótot" kapott, s kiadta az ukázt: lógás!

Általában Nyezsinból Vertejevkába jártunk krumpliért, mert ott hatalmas vermeket találtak. Tehát krumpliért kell mennünk, szólt a megállapodás, de rakodás után nem szabad visszatérni, hanem mintha eltévedtünk volna, Olisevka felé kell indulnunk. Vagy az úton, vagy a faluban találkozni fogunk a „mieinkkel".

– Az út jóformán veszélytelen – mondta Pável. – Papírjaitok tökéletesek, és Olisevkában most nincs sem magyar, sem német helyőrség. Partizánfalu, ahol csak nappal mennek át különböző alakulatok.

Elindultunk hatan, Földes Imre, Fehér György, Hőgyész Imre, Simonyi László, Kovács tizedessel krumpliért. A tizedes minden ital kedvelője volt, kivéve a vizet. Hozott is magával egy jókora butykos rumot. Ami biztos, biztos, – mi is vittünk neki egy-két üveggel, hátha kevés lesz.

Vertejevkában zavartalanul megraktuk a kocsit, és elindultunk Olisevka felé. Kovács tizedes se eleven, se holt nem volt már, s vitézül lövöldözni kezdett. Valamit csinálni kellett vele. Itattuk, amíg mély álomba merült a krumpli tetején.

A szembejövőktől éktelen orosz nyelven kérdeztük: Szkolko kilometre estye Olisevka? Ó, szicsász, dvá – tri kilometró – volt mindig a válasz.

A sokadik szicsasz után, az elázott Kovács tizedest szépen lefektettük az úttól nem messze egy nyaláb szénára, mellé tettünk egy tele üveg rumot, helyette elvittük a puskáját és a pisztolyát. Alkonyattájt értünk Olisevkába. Szép nyugodtan, magabiztosan vártuk, hogy akinek kellünk, az majd ránk talál.

Hát ránk is talált! Éppen egy német raj szállásolta be magát abba a faluba, ahol tudomásunk szerint nem szoktak éjjelre németek meghálni. Már jócskán kapatosak voltak, lehet, hogy éppen ezért szállásolták be magukat.

Első dolguk az volt, hogy minket elővegyenek. Hiába magyaráztunk, mutogattuk a papírjainkat, elkaptak és becsuktak bennünket egy faházba. A hadnagyuk kijelentette: vagy dezertőrök vagyunk, vagy partizánok. Hajnali 5 óra 00 perckor, távozásuk előtt ki fognak végezni bennünket, Addig kiveri belőlünk mindazt, amit tudni akar.

Földes Imre volt az első, akit bevittek hozzá. Mikor visszahozták, mint egy nyöszörgő rongycsomót dobták a földre.

Hőgyész volt a második. Közben sikerült egy kis kalapácsszerű csákányt elrejtenem, amivel megpróbáltuk a ház gerendáit meglazítani. Nehéz, keserves munka volt, mert zaj

nélkül kellett faragni a gerendákat. A szerszám éles volt, de alig nyolc-tíz centis, a nyele sem volt több tizenötnél.

Már Fehér Gyuri volt a kinzókamrában, és éppencsak a második gerendát sikerült kilazítanunk, amikor hirtelen lárma, lövöldözés verte fel az éjszakát.

Támadást kapott a falu. A harmadik gerenda kiemelése szinte percek alatt sikerült. Kimásztunk. Az egyetlen őr erősen figyelt a támadás irányába. Egy kis ütés a kis szerszámmal, és hangtalanul elterült. Lefegyvereztük, Fehér Gyurit kihoztuk, befogtunk gyorsan a szekerünkbe, s ráfektettük tehetetlen társainkat.

– Most merre, hova induljunk?

Egyszerre elhallgattak a fegyverek, és elemlámpák vakító fénye világította meg nyomorult kis társaságunkat. Mindennek vége, gondoltuk, s zsákmányolt fegyverünket igyekeztünk tűzkész állapotba helyezni. Ekkor egy ismerős hang szólalt meg: „Na, végre megérkeztetek!"

Kolinszki Henrik volt, a mi vételező „törzsőrmesterünk".

Így végződött a szökésünk, ami csak kezdete volt az újabb nehéz, de szabad emberekként már boldogan vállalt erőpróbáknak.

RÓNAI ANDRÁS

Partizánlányok

Legyen ez az ének a lányoké
akiket szeretnek a fiúk
lágy kalácsból és szerelemből
fonjunk köréjük időtlen láncot.

Tudjuk, szenvedtek ők is eleget
milyen félelmeket éltek át
milyen magányt, hol vér volt, csak vér
hol rózsa nélkül nőtt a kék tövis.

Házuk ablaka sötét volt nappal
s az erdőbe jártak aludni
a fiúk nevét elfeledték
ha tőrbe esett közülük egy is.

Ó, ezek a lányok mások voltak
mint a búbánat virágai
fegyvert rejtegettek keblükben
szemükben jövőnk tüze lobogott.

Legyen most övék a hű szerelem
részegítő aranyszín bora
galambszemük pillantson ránk is
akik szépségüket énekeljük.

A Magyar Újság nyomdásza voltam

Jász Pál

Az 1944-es esztendő nyara már végét járta, mind erőteljesebben kopogtatott az ősz, a Kárpátok északi lejtőinek erdői tarka ruhába öltöztek. Ebben a festő palettájára való környezetben nem tudtam élvezni, értékelni a természet csodálatos színeit, szépségét. Háború volt, az emberi történelem legnagyobb, legpusztítóbb háborúja. Hadműveleti területen éltem, ahol nagy erők álltak egymással szemben. Ott voltam a 4. Ukrán Frontnál, egy kis magyar csoport szerény tagjaként, egy „ugrásnyira" az akkor nagyon szerencsétlen hazától.

Társaim egy része évtizedeket töltött távol a szülőföldjétől, emigrációban, másik része otthon állt helyt az ellenforradalmi reakció gyűlölettengerében. Ez utóbbiak közé tartoztam magam is.

Most, amikor a felszabadulás harmincadik évfordulójának közeledtével ismét kezembe veszem a Magyar Újságnak, a hadrakelt Vörös Hadsereg magyar nyelvű frontlapjának sárguló példányait, az emlékek tömege rohan meg. Mindenekelőtt az elvtársak tűnnek fel a múlt ködéből, azok, akikkel együtt küzdöttem és dolgoztam a lapnál. Szerkesztők, és nyomdászok. Elevenen él emlékezetemben Illés Béla, a parancsnok-főszerkesztő, amint kiosztja a feladatokat, Kassai Géza történész, a

vezércikkíró, a két felejthetetlen elvtársnő, Fazekas Erzsébet és Wagner Anna, akik bátran és energikusan végezték dolgukat, Oldner Vladimir, a fiatal főhadnagy, aki ritka szabad perceimet segített kitölteni a moszkvai Idegennyelvű Kiadónál megjelent magyar nyelvű marxista irodalommal. Nagyszerű elvtársak, kiváló emberek, már akkor két-három éves háborús tapasztalattal. Tanultam és edződtem közöttük. Sajnos már csak az emlékeimben élnek, eltávoztak az élők sorából.

Béres Tibor és Lévai Béla velem együtt kerültek a 4. Ukrán Fronthoz, majd a partizániskoláról a Magyar Újsághoz. A nap bármely órájában, éjjel és nappal, megoldottunk minden feladatot, amellyel megbíztak bennünket.

Ezen nincs mit csodálkozni. Mindannyian a haladásnak, a szocializmusnak életre-halálra elkötelezett emberei voltunk.

Emlékeim között felbukkannak az egykori különös „lapterjesztők", fiatal szovjet harcosok, a felderítők, akik a „senki földjére" továbbították a lapok egy részét, olyan pontokon helyezték el azokat, amelyeken a magyar honvédek bizonyosan megtalálták, olvashatták a számukra odakészített Magyar Újságot.

Mit olvashattak a lapban? Az igazságot a háborúról, az igazságot a Szovjetunióról, a Szovjet Hadseregről.

A Magyar Újság október elsejei száma közölte a magyar hadifogoly tisztek egy csoportjának Miklós Béla vezérezredeshez, az 1. honvéd hadsereg parancsnokához írt és egy tiszti küldöttség útján eljuttatott levelét. „A német hadsereg minden hadszíntéren döntő vereséget szenvedett, a teljes bomlás jeleit mutatja, fejvesztetten menekül – írták –, Németország politikailag is döntő vereséget szenvedett. Magyarország kivételével összes európai szövetségesei nemcsak szakítottak vele, hanem fegyveresen is ellene fordultak. A háború legutolsó szakaszába jutott. Németország közvetlenül az összeomlás előtt áll... Fáj kimondani, hogy Magyarország a sír szélén áll, de ezt ki kell mondani, ha nem akarjuk, hogy hazánk és népünk elpusztuljon... Hazánk történelme fordulóponthoz ért. Ha Nagyméltóságod és katonái a sorsdöntő órában megértik az idők parancsoló szavát, akkor az 1. magyar hadsereg azonnal beszünteti a harcot az oroszok ellen, hazamegy és fegyverét a megszálló németek ellen fordítja. Ezzel megmenti hazánkat a végromlástól. Ezt várja Nagyméltóságodtól a haza és a nemzet."

A hadseregparancsnok akkor még nem vállalta a döntést. A front tovább haladt. A Magyar Újság is megmozdult és egy erdőövezte szerzetesi épület nyomdájára települtünk. Nem állt rendelkezésünkre szedőgép, így a lap szedése kézzel történt, betűszekrényekből. Ez sok nehézséggel járt. Miután évekig egy kis, vidéki nyomdában dolgoztam, ebben nekem volt a legnagyobb gyakorlatom. Nem ismertem fáradtságot, dolgoztam a többiekkel együtt, mint a megszállott. A nehézségeket tetézte, hogy a betűszekrényekben alig vagy egyáltalán nem voltak a magyar nyelvben használatos betűk. Társaimmal együtt egy éjszaka különféle szerszámokkal letörtük úgy az ékezeteket, hogy a magyar nyelvű szedésnél is használhatókká váltak.

A feladat nagyon sürgető volt 1944. október 15-ét írtunk. Rendkívüli kiadásra készültünk. Hallgattuk a rádiót, valóban leírhatatlan

Magyar Ujság

Magyarország fegyverszünetet kért

Halál a német megszállókra és nyilas bérenceikre!

Nácipuccs Budapesten

A Vörös Hadsereg folytatja előnyomulását

Budapestért és Kelet-Pozsonyért folyik a harc

örömmel fogadtuk a hírt, hogy Magyarország kilép a háborúból. Már készültek a cikkek, felkészültünk társaimmal együtt, hogy boldogan sorba szedjük a betűket, amikor megérkeztek a reményeinket széttépő, gyalázatos hírek. Így történt, hogy a lap élén levő főcím alatt (Magyarország fegyverszünetet kért) a lap egyik cikke már tudtul adta a rossz fordulatot is: Nácipuccs Budapesten.

A vezércikk címe kiáltotta: Halál a német megszállókra és nyilas bérenceikre! A Vörös Hadsereg 75 kilométernyire van Budapesttől – írtuk.

Teljes erővel folyt a rendkívüli kiadás szedése, amikor súlyos repülőtámadás érte a területet. Megszűnt az áramszolgáltatás. Úrrá kellett lennünk a nehézségeken, mert a parancs szerint hajnalban indultak a „lapterjesztők", indultak lapcsomagjaikkal a repülőgépek. A szedőszekrények mellett a szerkesztőség világított gyertyákkal, a nyomógépet kézzel forgattuk, váltva egymást egész éjszaka.

December elején jelent meg a 4. Ukrán Front hadműveleti területén a Magyar Újság utolsó száma. Az 1. magyar hadsereg felmorzsolódott. Rengeteg magyar katona várta hadifogolyként sorsa jobbra fordulását. Külsőleg lerongyolódtak, de szellemük már alakult, formálódott.

Soha el nem múló emlékek... Az egyik fogolytáborban a magyar csoport vezetője, a gyűlés végén felszólította honfitársainkat a Himnusz eléneklésére. Az öröm könnyei között szárnyaltak Kölcsey szavai: „Megbűnhődte már e nép..."

Feladatunkat a 4. Ukrán Frontnál befejeztük, az egész csoportot áthelyezték a Magyar-

ország területén harcoló 2. Ukrán Fronthoz. Örömöm és társaim öröme leírhatatlan volt. Az egykori „hazátlan bitangok" felemelt fővel jelentkezhettek újabb és újabb feladatok megoldására.

1945. május elején véget ért a háború. Május 31-én leszereltem a Szovjet Hadseregből. Örök büszkeségem: a felszabadító hadsereg egyenruháját viselhettem.

– Most pedig – mondotta kezét nyújtva Illés Béla – fogadjuk meg, hogy mindenütt találkozni fogunk, ahol népünknek, pártunknak szüksége lesz ránk.

– Megfogadom – mondottam és lezárult egy korszak életemben, amely nagyon nehéz, de mégis gyönyörű volt.

JÁSZ PÁL

A fegyvert máig sem adta ki a kezéből

Radányi Ernő

A minden oldalról körülzárt Budapesten viszonylag csendes volt az a januári éjszaka. A koromtól, szeméttől szürke hókupacok, mint elszórt sírdombok, belevesztek a dermedt, elsötétített város homályába.

Éjféltájt gyors egymásutánban két pisztolylövés hallatszott. Az SS-katona, s nyilas járőrtársa összerogytak. A Sajó és a Cserhát utca sarkán álló romos épületből rongyos férfi lépett ki. Körülnézett, hallgatózott, aztán az Aréna út, a Sajó utca felé vette útját.

– Bosszús voltam – emlékezik most harminc év múltán –, mert nem tudtam megszerezni a járőr fegyvereit. Negyvenhárom ősze óta bujkáltam, egy szál pisztollyal, s néhány tölténnyel.

Jól jött volna a fegyver és a lőszer a Murányi utcában várakozó társainak. Radányi Ernő tizenkét éves volt, amikor először megjárta a monarchia rendőrségének fogdáját. Négy évvel később, 1906-ban tagja lett a szakszervezetnek. A Nagy Októberi Szocialista Forradalom idején vörösgárdista, harcol a moszkvai Kreml ostrománál, majd Pétervárott, a Judenics-bandák ellen. Rengeteg megpróbáltatás és hányattatás után érkezett haza. 1918 tavaszán egyik szervezője volt a pécsi katonai felkelésnek. A Tanácsköztársaság katonájaként részt vett az északi hadjáratban. A proletárforrada-

lom után tíz évig élt emigrációban: 1930-ban lépett ismét hazai földre, a harcot az illegalitás körülményei között folytatta. A második világháború kitörésekor bevonultatták, 1943 őszén megszökött.

– A félig sikerült akció után néhány nappal a szovjet katonák súlyos harcok árán felszabadították a környékünket – mondja Radányi Ernő nyolcvannégy éves munkásőr.

– Ezerkilencszáznegyvenöt márciusában – folytatja – a hatodik kerületi pártbizottságról a Mária Terézia laktanyába küldtek, ahol azokban a napokban kezdődött az első őrzászlóalj szervezése. Mintegy nyolcszázan sorakoztunk fel a laktanyaudvaron: csepeliek, angyalföldiek, többen a Ganz-MÁVAG-ból és más gyárakból. Indultunk Jászberénybe, a szervezés alatt álló első demokratikus hadosztály állomáshelyére. Az első gyalogezred harmadik zászlóaljaként Szalvay Mihály elvtárs parancsnoksága alatt indultunk a frontra. A szovjet csapatok ekkor már mélyen bennjártak Ausztriában, s egységeik egy része Németország területén harcolt. Az osztrák Alpokban folytatott tisztogató harcainkhoz minden támogatást megkaptunk. Felderítőik pontos adatokkal szolgáltak az ellenség elhelyezkedéséről, hadtápjuk kifogástalan hadianyag-utánpótlásban, és ellátásban részesített bennünket.

Az Alpok még hóborította hegyei között harcolva, Wiener-Neustadton keresztül Mayersdorf–Chweisdorf vonaláig nyomult előre a zászlóalj. Ebbe a térségbe hozták a győzelem hírét a szovjet hírvivők.

– Elmondhatatlan és leírhatatlan az érzés, ami ekkor hatalmába kerítette az embereket – mondja Radányi elvtárs. – A szovjet parancsnokok, komisszárok és politikai munkások elemezték a helyzetet. A háború ugyan befejeződött – figyelmeztettek bennünket –, de a harc még nem ért véget. Sopronon keresztül vezető fárasztó gyalogmenet után érkeztünk haza. A parancsnokság Vasváron rendezkedett be: Győr, Veszprém, Vas és Zala megyékben láttunk el belbiztonsági feladatokat. Emellett segítettük az újgazdákat a frissen kiosztott földek megművelésében, utakat, hidakat, vasútszakaszokat állítottunk helyre.

– Keszthely és Balatonszentgyörgy között abban az időben még egy nagy nádas terült el. Dél- és Nyugat-Dunántúl reakciósai úgy tekintették ezt, mint a rendszer elleni fegyveres tevékenység bázisát. A nehezen járható nádtengerben volksbundisták, fegyveres nyilasok és egyéb banditák ütöttek tanyát. Rémületben tartották a környéket: ha kicsaptak, fosztogattak, gyilkoltak. A szovjet felderítés és a mi általunk gyűjtött adatok alapján akcióba léptünk: átfésültük a nádrengeteget, és fegyveres harcban felszámoltuk a bandákat.

Radányi Ernő sokáig a hadseregben maradt. Hamarosan betölti nyolcvanötödik életévét, de a fegyvert máig sem adta ki a kezéből. Aktív munkásőr és tevékeny pártmunkás. Úgy múlt felette a felszabadulást követő három évtized, hogy mindig az első vonalakban küzdött.

SZOLNOKI ISTVÁN

Радани
(фамилия)

Эрнё
(имя)

(отчество)

Награжден медалью:

"За боевые заслуги"

Секретарь Президиума
Верховного Совета

Бегларов

Ж № 490665

30 октября 67 г.

ИЗВЛЕЧЕНИЯ

из „Положения о медали „За отвагу"

(Утверждено Указом Президиума Верховного Совета СССР от 17 октября 1938 г.)

1. Медалью „За отвагу" награждаются военнослужащие рядового, младшего и начальствующего состава Рабоче-Крестьянской Красной Армии, Военно-Морского Флота и Войск пограничной охраны за личное мужество и отвагу в боях с врагами Советского Союза на театре военных действий, при защите неприкосновенности государственных границ или при борьбе с диверсантами, шпионами и прочими врагами Советского государства.

2. Награждение медалью производится Президиумом Верховного Совета СССР.

3. Награжденные медалью должны подавать личный пример храбрости, мужества и отваги в борьбе с врагами Советского государства и служить образцом для других граждан при исполнении государственных обязанностей.

Radányi Ernő szovjet kitüntetésének igazolványa

Márianosztrától Bécsújhelyig

Márianosztra határában meglepődött a fiatal szovjet telefonista. Ledobta a gombolyítót, fedezéket keresett: nem tudhatta mi a szándéka a magyar katonának, aki a horhospart bokrai közül integet. Végül rájött: szó sincs csapdáról, nem „nyelvet" akar fogni a katona, hanem megadja magát. Fegyverét akkor is lövésre készen tartotta, amikor szemközt állt a magyarral. A telefonista gyanakodva figyelt a hajnali szürkületben. A ködlepte bokrok között még öt ember feküdt és egy géppuska. A fegyver závárzata két méterre hevert, a puskák gúlában álltak, egyikben sem volt zárdugattyú.

Néhány perc alatt Eper Ferenc tizedes, géppuskás rajparancsnok és öt társa felpakolták felszerelésüket, s a telefonistával a falu irányába indultak.

– A nosztrai parancsnokságon magyarul beszélő szovjet tiszt fogadott – emlékszik vissza a harminc évvel ezelőtti eseményre Eper Ferenc kiváló munkásőr, aki tizenhárom kitüntetése között viseli a Magyar Szabadság Érdemrendet is. – Milyen katonai erők vannak a környéken? – kérdezte a tiszt. – Hol és hogyan helyezkednek el a csapatok? Milyen a fegyverzetük, honnan kapnak utánpótlást?

– Csapatok? – kérdezett vissza Eper Ferenc. – Ha a nyilasokat meg a németeket nem számolom, mások már nem nagyon találhatók. A magyarok egy része megunta má a háborút, a többi levente, akit sebtiben hajtottak az első vonalba. Fegyverük alig van, utánpótlás már napok óta nincs. Élelemhez is csak úgy jutnak, ha szereznek...

A szovjet tiszt elgondolkodott. Mintha azt latolgatta volna, igazat mond-e a tizedes.

– Ismeri a környéket? – kérdezte. – Meg tudja mutatni merre visz az út Esztergomba?

Eper Ferenc bólintott. Akkor is alig szólt, amikor már a szerpentinen kanyargott Esztergom irányába a gépkocsi. Csak kézzel jelezte az irányt, s kozben próbált néhány szót elkapni a tiszt és a sofőr beszélgetéséből. Mentek már vagy húsz kilométert, amikor a tiszt megálljt intett. Kiszállt, hívta Eper Ferencet is. Kis ideig méregette, majd ezt mondta:

– Jól van, káplár, hiszek neked. Csak az fér nehezen a fejembe, miért adtad meg magad, amikor nyugodtan haza mehettél volna?

– Sok oka van – felelte és elkezdte magyarázni, hogy tizenkét éves korától dolgozott, hogy lázítónak tartották a budapesti Rex-bőrgyárban, s már rég készült az átállásra.

– Jó, jó, ilyet már mástól is hallottam – szakította félbe a tiszt.

Eper Ferenc tovább beszélt. Elmondta, egy-két fájó emlékét, élményeket, melyeket sose lehet elfelejteni. Megismerte a fasiszták embertelenségét.

A tiszt megenyhült, újra barátságos lett.

– Útnak indultunk Vácra. Ott keveset időztünk: Gödöllőn, Aszódon, Hatvanon keresztül Jászberénybe, a barakklaktanyába vezetett a közben több száz főre duzzadt magyar csoport útja –, folytatja emlékezését Eper Ferenc. – Vá-

Eper Ferenc

Igazolvány.

Eper Ferenc kétnyelvű igazolványa

rakoztunk, találgattuk, elvisznek-e bennünket Szibériába? Volt, aki azt mondta: a szovjeteknek más szándékaik vannak velünk, de bizony sokakban ott lapult a félsz...

Negyvenöt márciusában egy szovjet és egy magyar tiszt érkezett Debrecenből. Táborgyűlést hívtak össze, amelyen a magyar tiszt beszélt.

– Az Ideiglenes Nemzeti Kormány teljesíti a fegyverszüneti megállapodásban vállalt kötelezettségét – mondta –, csapatokat szervez, s harcba veti őket a hitleristák ellen. Aki úgy érzi, jó hazafi, harcolni akar a fasizmus ellen, az most jelentkezhet.

– Én megyek – fordult Dobozy Lajoshoz, régi bajtársához Eper Ferenc. – Jössz-e?

Dobozy sem tétovázott. Így aztán az elsők között voltak, akik 1945. március 23-án Jánossy alhadnagy parancsnoksága alatt megalakították az I. századot. A márianosztrai „átállóból" ismét katona lett.

– Bécsújhelyre futott be a szerelvényünk.

A romokban heverő vasútállomáson szovjet tisztek fogadták egységünket. Felújították a felszerelésünket, kiegészítették, a lőszerkészletet, s aprólékossággal vizsgálgatták fegyvereinket, alkalmasak-e harcra. A hegyek felől hallottuk a fegyverropogást. Gyakran csaptak ki a sűrűből bújkáló nyilasok, hitleristák, vlaszovisták. Raboltak, gyilkoltak, rémületben tartották a lakosságot.

Nem sok idő jutott az utazás fáradalmainak kipihenésére, az első századot szinte menetből vetették akcióba.

– Ma is látom magam előtt azt a kidőlt faóriást – réved a harminc év előtti múltba Eper Ferenc. – Mint utóbb megtudtuk, három orvlövész lapult mögötte: két civil meg egy SS-egyenruhás. Amikor odaértünk a közelükbe, csak a szapora géppisztolyropogást hallottuk. Csatárláncba fejlődtünk, úgy próbáltuk megközelíteni a tűzfészket. Az akciónál sebesültünk is volt.

Miközben Eperék tűz alatt tartották a fa mögül lövöldözőket, az orvlövészek mögött magyar és szovjet harccsoportok tűntek fel. Csakhamar csend lett.

– Egy hajnalban éktelen lövöldözésre riadtunk – mondja befejezésül Eper Ferenc, az Ujpesti Bőrgyár nyugdíjas munkása. – Gyorsan összekaptuk magunkat, s fegyverrel a kézben rohantunk sorakozóra. Kiderült, hogy a fegyverropogás már a győzelmet, a békét köszöntötte. Bécsújhely utcáit szovjet katonák árasztották el. Nekem így ért véget a háború.

S mintha e percben ismét Bécsújhelyen lenne: Eper Ferenc munkásőr szeme elhomályosul a meghatottságtól.

Piros fejfák

Nyírfa leng sírjuk fölött,
Lágy szélütem.
Aludjatok
Csendesen.
Aludjatok –
A nagy élet ellobog.

Hol a Don robog,
Onnan jöttek ők,
Hol a Volga ragyog –
A halálba menők.
Adj nekik, magyar rög,
Lágy pihenőt.

Hisz kart érted emeltek
E seregek.
Érted aludt ki szívük
A hős, meleg.
Édes, furcsa daluk ajkukon
Többé nem remeg.

Onnan jöttek messziről
S amerre a had haladt,
Futott előlük az éj –
S elhulltak a harc alatt,
Elhulltak: s hosszú halál,
És az élet egy pillanat.

Szergej, Iván, Nikoláj,
Ott pihennek csendesen,
A földért meghaltak ők.
Amely nekik idegen.
Légy hozzájuk jó anya, föld,
És jó apjuk, Istenem!

Méla, furcsa daluk nem remeg
Többé ajkukon.
És nem mennek, ha megy a sereg,
Hazafelé az úton,
Hiába várja honi meleg,
A Dnyeszter, a Volga, a Don.

Hiába várja honi meleg,
Mert elnyerte a halál –
De áldott emlékű sereg,
Mely a szabadságért kiáll.
Kik meghaltak a rögökért
Onts értük könnyeket, mint ők a vért!

Itt alusznak, íme sorba lent,
A hű parancsteljesítők.
Mint a néma, hű jóakarat,
Úgy jöttek, menteni, ők.
Sírjukat őrizze kegyelet,
Emléküket az idő.

1945

Ellopták a frontszakaszt

– Snájdig hadnagyocska lettél – ugratták társai, amikor beöltözött a tiszti egyenruhába. Órájára nézett – huszonhárom óra harminc perc –, ösztönösen hozzágondolta a dátumot is: ezerkilencszáznegyvennégy. október 15. – lőtáras német géppisztolyt kanyarintott a nyakába, s kilépett a fedezékből a sötét erdőbe.

Egyszerre megszűnt a gyomoridegessége. Úgy érezte magát, mint az ejtőernyős, amikor kilép a gépből. A kocka el van vetve. Minden idegszálával a feladatra összpontosított.

Egyelőre semmi nesz. Az őt követő felderítők, a biztosítók sem adnak magukról életjelt. Az elöl tartózkodók pedig, akik már egy fél órája elindultak az ellenség frontvonalába, szintén hangtalanok.

Itt kell lenniük nem messze, tán csak száz, vagy kétszáz lépésnyire. Feladatukat bizonyára elvégezték már, s őt őrzik árgus szemekkel, hogy ne történjék baja.

Zaj ütötte meg a fülét. Hirtelen megállt. Néhány lépésnyire, egy bunkernál megpillantotta az egyik szovjet felderítőt. Mutatta; itt a bejárat. Két másik felderítő is kilépett a sötétből. Tuzelésre készen helyezkedtek el. Az ajtó két oldalán. Odabentről horkolás hallatszott. Felkattintotta elemlámpáját, és belépett a fedezékbe. Öt katona aludt a szalmán.

– Keljenek fel, bajtársak – szólította meg a mocorgókat. A rangidős szakaszvezető álmosan kérdezte:

– Na, mi van?

– Gyújtson világosságot!

A szakaszvezető gyorsan teljesítette a határozott parancsot. Amint a lámpafényben megpillantotta a tiszti uniformist, vigyázzba vágta magát.

– Hadnagy úr! Tóth Péter szakaszvezető alázatosan jelentkezem, a hegyivadász...

– Hagyja csak – szakította félbe. Az elgyötört katonák magukhoz tértek. Felugrottak, kapkodva igazították öltözéküket. Gyanakodva szemlélték az égből pottyant, jól vasalt tisztet. – Vajon mit akarhat?

– Foglaljanak helyet bajtársak, beszélgessünk!

A szokatlanul udvarias megszólítás ellenére is feszült maradt a légkör. Ez idő tájt nagy zavar uralkodott a katonafejekben. Senkiben és semmiben nem bíztak. Egyesek a proklamáció óta magát Horthyt is árulónak tartják, mások meg a szovjetekhez szökés gondolatával foglalkoznak.

A hadnagy körülnézett. Fegyver nincs az emberek keze ügyében, a szalmára ültetés is jó ötlet, váratlan támadást így nem kezdhetnek. Nehéz volna startolniuk. Neki keze ügyében van a géppisztoly. Az elkövetkező másodpercekben maximális éberségre van szükség.

A bunkerban tanúsítandó magatartást a felderítők és a propagandisták parancsnoka Kozsenyikov főhadnagy, társaságban többször gyakorolta.

– Mindenekelőtt, illő bemutatkoznom – mondta. – Torma László vagyok, a szovjet

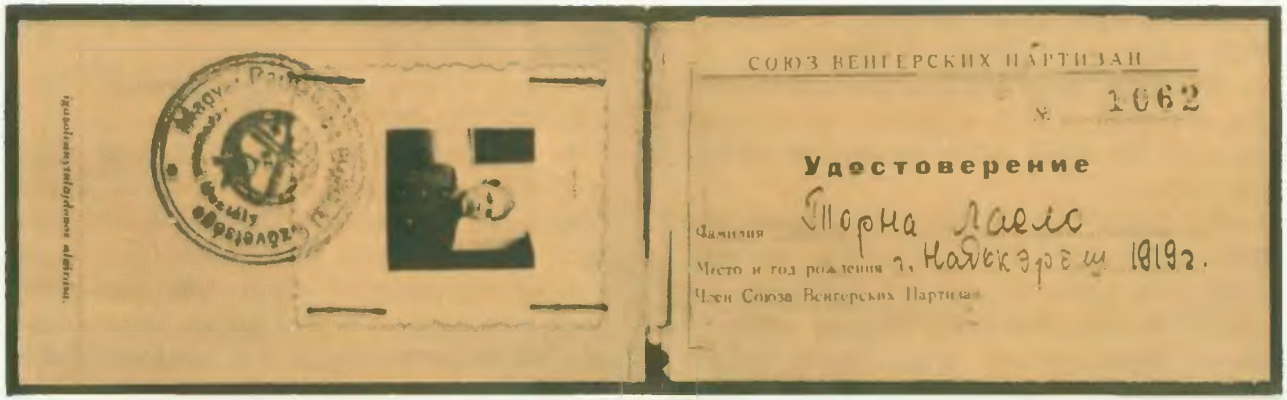
СОЮЗ ВЕНГЕРСКИХ ПАРТИЗАН

№ 1062

Удостоверение

Фамилия Торна Ласло

Место и год рождения г. Надьэрдёш 1919 г.

Член Союза Венгерских Партизан

Torma László partizánigazolványa

Torma László

hadsereg katonája. A szovjet szót erősen hangsúlyozta. Ez volt a jeladás a kint várakozó felderítők számára. Abban a pillanatban beléptek. Az őszi erdőhöz alkalmazkodó sárgabarna foltos terepruhát viselték. Dobtáras géppisztolyukat látszólag hanyagul a markolatánál fogva tartották. A katonaember jól tudja, e helyzetből bármely pillanatban tüzelni lehet.

Riadt döbbenet ült a magyar katonák arcára. Számoltak ezzel a lehetőséggel, sokan remélték is, hogy bekövetkezik, de ilyen váratlan, meglepetésszerű fogságba esésre álmukban sem gondoltak. Mire felocsúdtak, fegyvereik kiürítve, gúlában álltak.

– Nyugodjanak meg bajtársak – szólt hozzájuk Torma László néptanító és frontpropagandista, aki hivatásának gyakorlását nem a gyermekek között, hanem a hadifogolytáborban és a senki földjén gyakorolta – semmi okuk sincs félelemre. Meg akarjuk menteni életüket szeretteik, s a hazájuk számára.

Röviden tájékoztatta hallgatóit a hadihelyzetről, a fasizmus céljáról, rémtetteiről.

– Bocsánat, hogy közbeszólok – szakította félbe a szakaszvezető. – Nem ön az a Torma hadapród-őrmester, aki a hangszórón át beszélt hozzánk?

– De bizony én, és hiába beszéltem, alig jöttek néhányan. Ezért gondoltuk, ha nem jönnek szép szóra, elszöktetjük magukat.

A tréfás beszédre felderültek az arcok. A katonák bizonykodtak, hogy eszük ágában sincs megnehezíteni elfogóik dolgát. Készséggel teljesítik utasításaikat. Tóth szakaszvezető különösen nagy buzgalmat tanúsított. Vállalkozott arra, hogy először ő megy át az összekötő lövészárkokon a szomszédos bunkerokba. Jól ismeri a katonákat, tudja, hogy kiben mi lakozik, kivel és hogyan lehet szót érteni. Előkészíti a talajt a találkozáshoz.

Torma megbízott a szakaszvezetőben, s az jól is teljesítette küldetését. Bunkerból bunkerba járva a legkisebb ellenállás nélkül meggyőzték az embereket. Tulajdonképpen nem is volt szó elfogásról. A katonák megtarthatták fegyvereiket, a felderítőkkel is megbarátkoztak. A „félelmetes" ellenség csak a fegyverek ürítését ellenőrizte. Mert jó dolog a bizalom, de a fegyver azért üres legyen.

Tisztet nem találtak a századnál, egy törzsőrmester volt a parancsnok, ő sem tett ellenvetést, csupán abban kételkedett, hogy az átállás szabályszerű-e, és Torma László illetékes-e egy ilyen akció lebonyolítására.

– Hogyne volnék illetékes – nyugtatta meg Torma a tiszthelyettest. – A kormányzó úr őfőméltóságának nemrég írtam levelet, amelyben az átállásról való elképzeléseimet mondtam el.

– Igen, a hangszóróba is beolvasták – emlékezett Tóth szakaszvezető.

A levél az Igaz Szóban jelent meg „Nyílt levél a lovas tengerészhez" – címmel. Ebben Torma László a kormányzó hintapolitikájáról írt, s kimutatta ennek súlyos következményeit. A frontpropagandista akkor még nem tudta, hogy a kormányzó éppen aznap német védelem alá helyezte magát, s a hatalmat átadta Szálasinak.

Az utolsó transzport még pirkadat előtt átért a szovjetekhez. A marcona őrök derűsen, nagy ovációval fogadták az érkezőket.

Kozsenyikov főhadnagy megölelte Torma Lászlót.

– Ki ő? – kérdezte Tóth szakaszvezető, miközben a magyar katonák kijelölt szálláshelye, az iskola felé mentek. – Parancsnokom – felelte Torma László. – Egy kicsit álmodozó, moszkvai egyetemista. Ő az akció értelmi szerzője, ő adott át a felderítőknek, s azt tervezi, hogy segítségünkkel átlopja az egész magyar frontszakaszt. Az álom lassan kezd már valósággá válni.

Torma László, a Magyar Szabadságért Érdemrend tulajdonosa ma a lajosmizsei tanyasi iskolák igazgatója. Pártpropagandista és munkásőr szakaszparancsnok.

BÉRES GYULA

MAGYAROK! A VÖRÖS HADSEREG
FELSZABADITJA HAZÁTOKAT
A FASISZTA IGA ALÓL!

A mayersdorfi tűzkeresztség óta...

Kívánni se lehetett volna szebbet annál a májusi napnál. Az I. magyar honvéd gyalogezred 3. zászlóalja ragyogó napsütésben menetelt Ausztria földjén, s kifejezetten jólesett a több száz kilométeres vonatozástól fáradt katonáknak, hogy maguk mögött hagyhatták Bécsújhely romokban heverő pályaudvarát.

– De hiszen itt már béke van, őrmester bajtárs! – fordult közvetlen parancsnokához egy tizenkilenc éves fiatalember: Bojtár Rezső géppuskás, akit a pestszentimrei MADISZ-szervezet elnöksége delegált az I. magyar hadosztályba.

– Várjál csak, várjál – csitította a negyven felé járó Földi őrmester. – Látod azt a sötétlő hegyet? Az az Alpok. Ki tudja, milyen világ vár ránk annak a sűrűjében...

– Nem lesz itt már semmi – legyintett a fiatal katona. Visszagondolt Pestszentimrére. Látta maga előtt a híres BBB-plakátokat, s mormolta a feliratot: Bosszút Budapestért Berlinben. Hallotta apjának, a Tanácsköztársaság katonájának szavait, aki betegen így búcsúztatta:

– Ha már én nem mehetek, legalább te legyél ott, fiam.

Még akkor is az emlékeivel bíbelődött, amikor a zászlóalj elérte a szovjet gárdaezred körletét. A géppuskásokat szólították: menjenek lőszert vételezni. Amikor meglátta, milyen mennyiségben adagolják a hevedereket a makszimokhoz, arra gondolt: igaza lehet Földi őrmesternek, a csend még nem jelenti, hogy a harc véget ért.

Az esti parancshirdetésnél meggyőződött a helyzet komolyságáról. Hallotta, hogy a környező hegyekben, Mayersdorf és Chweyersdorf térségében SS-ek, vlaszovisták, nyilasok és olasz légionisták rejtőzködnek, s csak az alkalmat lesik, hogy kitörjenek valamerre. A parancs szerinti cél, hogy a magyar egységek számolják fel a rablásokat, gyilkosságokat és emberrablásokat elkövető bandákat, és egyesüljenek azokkal a csapatokkal, amelyek hasonló harci feladattal Graz felől vonulnak Bécsújhely irányába.

– Mayersdorfból indultunk először a hegyek közé – emlékszik vissza az első akcióra Bojtár Rezső, a Munkásőrség Budapesti Törzsének hadműveleti munkatársa. – A harcok során korábban letarolt területeken gyorsan átjutottunk, s hamarosan áthatolhatatlannak tetsző sűrűbe kerültünk. Korulbelül másfélkét órányi utat tettünk meg az alkonyi szürkületben, amikor géppisztolyok ropogása verte fel az erdő csendjét. A terroristáknak erről a fészkéről a felderítésnek nem volt tudomása.

Az oszlop elején többen megsebesultek.

– Fedezékbe! – hangzott a parancs, majd nyomban a másik: – Kúszás előre, egyesével harminc métert!

Miközben a jobbszárny óvatosan nyomult előre, a balszárny harcosai tűzzel fedezték mozgását. S bár a katonák egy része csak most esett át a tűzkeresztségen, az egység si-

Bojtár Rezső

Bojtár (Bandexler) Rezső kétnyelvű igazolványa

keresen körülzárta azt a sötét, sziklás részt, ahol a terroristák felütötték a tanyájukat.

– Mire felértünk a sziklákhoz, elnémult a lövöldözés. A tűzfészekben valóságos fegyverarzenált és négy halott vlaszovistát találtunk.

Harcot próbált katonának számított már, amikor ugyancsak Mayersdorf környékére vezényelték ellenőrző járőrözésre. A városkától mintegy hat kilométerre lehettek, amikor egy erdészházból tüzet nyitottak rájuk.

– Harcba bocsátkoztunk az orvtámadókkal és kifüstöltük őket.

Az erdészháznál lezajlott összecsapásnál megsebesült. Nem súlyosan. Bekötözték, s ment tovább.

– Változatos volt ausztriai életünk – mondja. – Olyan bujkáló nyilasokat és más terroristákat fogtunk el, akik civilbe öltözve lövöldöztek a katonákra és a polgári lakosságra. Barlangokban, alagutakban valóságos fegyverraktárakat rendeztek be a fasiszták. Amikor az ausztriai küldetés véget ért, Bojtár elvtárs Vasvárra, majd Rábamolnáriba került. Őrszolgálatot látott el, kiképzésre, gyakorlatra járt.

A civil életben is katona maradt: kötelességét mindenütt hűséggel teljesítő kommunista. Az utóbbi tizenhét évben: munkásőr.

SZOLNOKI ISTVÁN

Minden nap védeni

Mi tudtuk azt: a nép adott parancsot,
S bár kezünk ezernyi munkához simult,
fegyvert ragadtunk estente, éjjel,
munka után, hisz kísértett a múlt.

Sunyin osont – mert pénzért ölt megint
késsel, fegyverrel, gyáván – aljasul,
gyújtogatva idézte vissza a múltat,
de szoritásunk a torkán nem lazult.

Mi tudtuk azt, a nép adott parancsot:
Húszévesek és túl a hatvanon,
Elvtárs, előre! A választott út nehéz,
de békét koppan léptünk a hajnalon.

A béke kísér esőben, hóban, sárban,
Elvtárs! ne sajnáld most az álmokat!
A megtervezett jövővel fogsz kezet,
mikor a kezed a súlyzáron matat.

Mi tudtuk azt is, elvtárs, hogy nehéz,
s ha nem jön váltás, állni kell tovább!
De nézd, fiad már fel-felteszi a sapkád,
s csizmáidba is belenő a láb...

A láb, mely holnap már őrségbe lép ki,
s viszi tovább nagyszerű életünket,
a Munkásőrség szép belső fegyelmét,
és csillag-színű, néphez hű szívünket!

Mindennap védeni, mindazt, mi drága!
A nép adott parancsot, elvtárs, ne feledd!
S míg őrségbe szólít munka, béke, holnap,
a munkásőrre számíthat a Rend!

Barna foltok a térképtáskán

A súlyosan sebesült fiatal határőr halkan suttogott:

– Vigyázzatok, a géppisztolyom töltve van...

Néhány másodperce emelték le a lövedéknyomoktól tarka páncélkocsiról, s most köré gyűlt mindenki.

Szirénázva kanyarodott a mentőautó. A fulladozva lélegző, sok vért vesztett sebesültet hordágyra fektették. Hamarosan a Korvin Ottó kórház műtőjébe került, ahol az orvosok – miközben Budapest több pontján ropogtak a fegyverek – gyors műtétet végeztek.

– Amikor Eötvös utcai lakásomról elindultam, a Szófia utca sarkán, a Horizont könyvesbolt előtt lobogott a máglya. Az ellenforradalmárok könyveket égettek. Ekkor győződtem meg arról: mennyire nincs igaza annak, aki egy nappal korábban azt mondta nekem, múló epizódról van szó csupán, s azok, akik most az utcákon tüntetnek, reggelre kialuszszák a mámort –, emlékezik vissza Kovács Dénes elvtárs, a Munkásőrség Budapesti Törzsének tagja.

Az ő felszólítására a pártközpont védelmezői közül huszonheten jelentkeztek a rádiónál harcolók megsegítésére, köztük egy fiatal szovjet hadnagy négy harcosával. Két páncélozott jármű percek alatt útra készen állott,

Kovács Dénes

s a maroknyi elszánt csoport nekivágott a feladat végrehajtásának.

– Beszédes elvtárs parancsának megfelelően úgy döntöttünk, hogy az úton csak akkor nyitunk tüzet, ha lőnek ránk. Ez első ízben a Múzeum körúton, az egyetem épületének környékén fordult elő. Menetből, rövid sorozatokkal válaszoltunk a lövésekre.

Amikor a maroknyi egység a Szentkirályi utcába ért, elképesztő helyzet tanúja lehetett. Mintha előre kidolgozott terv szerint történt volna minden. A rádiót körülvevő épületekből ontotta a tüzet az ellenforradalmárok bandája.

– Hirtelenében nem is tudtuk hány tűz közé kerültünk. Lőttek ránk a bejárat felől, és a környező épületek kapualjaiból, felső szintjeiről záporoztak felénk a sorozatok. Éppen tárat akartam cserélni, amikor ütést éreztem. Nem tudtam mire vélni, elsötétült előttem a világ, s éreztem, hogy bal arcomat elönti a vér. Az egyik emeleti ablakból benzinnel átitatott tüzes kanócot dobtak rám. Életemet és a kocsiban tartózkodó elvtársak életét egy karhatalmista lélekjelenléte mentette meg, aki köpenyével elfojtotta rajtam a lángot.

A rádió védőinek segítésére érkezett egység létszáma a túlerővel vívott harc közben a sebesülések miatt alaposan meggyérült. Már csak tizenketten voltak, akik még nem kaptak sebet. A lőszer is fogytán volt, utánpótlást nem kaptak, vissza kellett tehát vonulni. Az ellenforradalmárok azonban nem elégedtek meg ezzel: nyomukba szegődtek, s egészen a Kinizsi utcáig üldözték a járműveket.

A súlyosan sebesült Kovács Dénes a Korvin Ottó Kórházba került. Az életveszély azonban ott lebegett felette, mert az intézményt hamarosan az ellenforradalmárok szállták meg. Érthető tehát, hogy társaival azt tervezték, hogyan szöknek át a szovjet alakulatokhoz. Erre azonban már nem került sor. November 4-én megkezdődött az ellenforradalom fegyveres erejének szétzúzása. Kovács Dénes ebből sem akart kimaradni. Hatodikán – némi ravaszkodással – elhagyta a kórházat, s bár a sebe még csak alig hegedt be, egy szovjet harckocsizó alakulathoz csatlakozott. Eötvös utcai lakása közelében, a Hunyadi téren harcolt a még szórványosan lövöldöző ellenforradalmárok ellen.

Három nap múlva visszament a kórházba, de csak egy hétig tudták ágyban tartani: 16-án már ismét egy szovjet alakulatnál tűnt fel, a budai hegyekben segédkezett a lőszer- és fegyvergyűjtésben. Sebesüléséből voltaképpen csak 1957 tavaszán gyógyult fel. S miközben életét kockáztatta, állandóan az oldalán volt az a régi, még tisztté avatásakor kapott térképtáska, amelyikre 1956. október 24-én a vére hullott, s amelyiken még most, 18 év múltán is ott árulkodnak a megbarnult foltok és tanúsítják Kovács Dénes kommunista munkásőr helytállását.

SZOLNOKI ISTVÁN

Az első szóra ment

Vadaszi Jozsef

A Láng Gépgyár nagytermében izgatott embercsoport tárgyalta a mindenfelől összeszedegetett híreket. Akik azon az októberi délutánon az első hívó szóra jöttek ide, lehettek vagy harmincan-negyvenen.

– Amikor tegnapelőtt vidékről jöttem, jártam a rádió környékén – szívott nagyot ki tudja hanyadik cigarettáján Vadászi József. – Szinte leírni se tudom, amit arrafelé láttam. Az Anker köz sarkán benzines palackot dobtak egy szovjet páncélkocsira. A katonák mind meghaltak. Szörnyű látvány volt.

Aztán megjelent a kerületi titkár, Biszku Béla elvtárs:

– Elvtársak! – mondta. – Veszélyben a proletárhatalom. Munkászászlóaljat szervezünk. Csepelen is van hasonló kezdeményezés. Mivel azonban még kevesen vagyunk, arra kérem az elvtársakat, menjenek az angyalföldiek közé, s hívják sorainkba azokat, akiket jó kommunistának, becsületes embernek tartanak, s az első hívó szóra jönnek. Ha végeztek, ismét itt találkozunk.

Vadászi József és társai nem vártak további biztatást. Örömmel teljesítették a kapott megbízatást, reményt ébresztett bennük a tudat, hogy a felfegyverzett munkások képesek lesznek megállítani a belvárosban egyre véresebbé váló folyamatot.

– Talán nem is gondoltuk ezt így végig, amikor a Lángból kiléptünk – emlékezik vissza töprengve Vadászi József munkásőr. – Nekem például az előző napi párbeszéd járt a fejemben, amit Kruzslák Béla elvtárssal folytattam Vőlegény utcai lakásunk előtt. Kutató szemmel vizsgált, amikor nekem szegezte a kérdést: „Az elvtárs hajlandó részt venni fegyveres akcióban?" Attól függ, melyik oldalon – válaszoltam kissé kihívóan. Kruzslák elvtársnak feltehetően tetszett a feleletem, mert azonnal magyarázattal szolgált: „A XIII. kerületi pártbizottság hív minden elvtársat a Láng Gyárba. Felfegyverkezünk, fenntartjuk a rendet, s ha úgy alakul a helyzet, fegyveres harcba kezdünk." Senkinek se volt a homlokára írva, kivel tart, mi azonban megtaláltuk egymást. Mire bealkonyodott, már körülbelül százan gyülekeztünk a Lángban.

Vadászi Józsefet jelölték ki a pártházhoz parancsnoknak, neki kellett megszerveznie az épület védelmét, s olyan fegyelmet tartani, hogy az emberek felindultságuk ellenére csak akkor használják a fegyverüket, ha kívülről fegyveresek akarnak behatolni.

– Szerencsére erre nem került sor, bár mi a harctól se ijedtünk volna meg. Szívesebben hallottuk volna a harcra szólító parancsot, mint azt, hogy mivel közben kiürítették az épületet, adjuk le a puskákat és menjünk haza.

Az elvonulás után mindössze négy napot töltött otthon Vadászi József. November negyedikén azzal az elhatározással indult többedmagával a kerületi pártszékházba, hogy bár a szovjet egységek megkezdték az ellenforradalom fegyveres erejének szétzúzását, az angyalföldieknek is tenniök kell valamit a törvényes rend helyreállításáért.

– Jó érzés volt, amikor újra fegyvert kaptunk – mondja mosolyogva Vadászi elvtárs. – Őrséget álltunk a pártháznál, posztunk fontos volt. Ezt abból is láttuk, hogy a kerület üzemeiből egyre többen jöttek hozzánk. Ki fegyvert hozott, ki pedig csak kíváncsiskodott, de mindannyian tisztelettel beszéltek velünk.

A munkáscsapat biztonsága azonban csak akkor lett teljes, amikor megkezdték a szovjet egységekkel való együttműködést.

– Kerületünk gyáraiban voltak fegyverek. Több helyen tartották is magukat az elvtársak. Volt azonban fegyver illetéktelen kezekben is, azt kaptuk tehát feladatként, hogy a szovjet elvtársakkal karöltve mielőbb gyűjtsük össze ezeket.

Néhány nap alatt nagyjából helyreállt a rend a XIII. kerületben. Vadászi József és társai ekkor azt a megbízatást kapták, hogy menjenek a munkahelyükre, segítsenek a munka, a termelés beindításában.

SZOLNOKI ISTVÁN

Angyalföld lakosságához!

Az Angyalföldön megalakult fegyveres munkászászlóalj együttműködve a karhatalmi alakulatokkal az új kormány utasításai alapján a következő feladatokat látja el:

1. A kerület üzemeinek, középületeinek, kórházainak védelme minden esetleges támadással szemben.
2. A lakosság ellátására szolgáló szállítmányok biztosítása.
3. A lakosság életét és biztonságát veszélyeztető fegyveres támadók, fosztogatók ártalmatlanná tétele.
4. Kórházak, klinikák és segélyhelyekre véradás megszervezésének segítése.

Rendet! Nyugalmat!

Minél hamarabb békés alkotómunkát!
Segítsd, támogasd a munkás zászlóaljat!

A XIII. KER. MUNKÁSZÁSZLÓALJ PARANCSNOKSÁGA.

1956-os felhívás az angyalföldiekhez

SOÓS ZOLTÁN VERSE

Kazi bátyám

Az öregek itthagynak minket,
vörös idők konok tanúi;
töretett Cseka-igazolvány,
pár okmány, félbemaradt ulti,
szép mozdulat a munkapadnál,
sárgult fénykép, érdemrend – s végül
harcukból mi marad: szemérmes
hitük – csak ez marad emlékül.
S kalandjuk, mely mesévé érett:
„...s aszongya Dzerzsinszkij továris:
vörös magyart az élre!...” – így volt,
de harcuk ki vívja tovább is?
– A halált tőlük messze űzném,
akár ha fél életem árán,
bölcs tanácsuk igen hiányzik
– ugye, testvérem, Kazi bátyám?! –

s puritánságuk, mely legendás,
karakánságuk, s az a hősi
belevalóság, mi a régi
nagy igazak hatalmát őrzi.
Örökségük már rátok szállott,
hiszen sok itt még a gazember,
sunyi kibic, nadály-rokonság,
hajtókájukon hamis rendjel;
pusztítanák és kihasználnák,
mit az öregek – csendőr-kardlap
és fehér bitók árnyékában –
akartak, és újra akartak!
A mételyezőt én a vének
parancsára kardélre hánynám...
De néked higgadtabb hatalmat
kell képviselned, Kazi bátyám.

A forradalom egyszeregyét
immáron logarléccel mérik,
s a jövőt: (sajna?) nem rohamban
vívjuk, hajrát hajtva égig;
minket a számotvető elme
radar-ernyőjén felsugárzó
okos jelek parancsa nyugtat.
Szunnyad a tokba-csavart zászló...
A fegyvert súlyba téve nézzük:
igaz út egy, vagy végül hány van?
S hiszünk megint – megújulásban.
Hogy hitünk végre ne csorbuljon,
igaz lelkemre így kívánnám,
ahogy – tudom – te is kívánod,
kövér testvérem, Kazi bátyám!

A harcod te is megharcoltad...
Látlak vidám kovács-legénynek
nagy-hírű erőd, kényes mének
patáján lett gyönyörű bélyeg.
Majd hívott a munkás-közösség
mozdony-csapágyak, hajtó-rudak
izzó reve-zuhatagában
az eszmét, bizony, úgy tanultad:
gőz-pörölyök dübörgésében...
(Kazi, figyelj, most egy-két finom
fickó nyafkán elhúzza szájját;
példád nem vájt-fülüknek irom...)
– Ha volna pöröly-nyűvő isten
– ki hited adta – azt imádnám;
lennék én ékes szavu papja,
s te a püspököm, Kazi bátyám!

Aztán feszülő hajó-bordák
mestere lettél, aki óvja,
hogy hullám-bikák öklelése
ne tehessen kárt a hajóba' –
átváltoztál hajókováccsá.
A domborodó hajó-borda
– acél-köpenyt feszitve – álmod,
akaratod világgá hordta...
– Parancsnok lettél, majd pufajkás,
sorozatot lőttél az égbe,
a géppisztollyal kezedben, vártad:
a szentségit! legyen már béke!
Hős Bojti őrnagy szakaszában
Gólem voltál. – Én, mintha látnám:
őrzöd, mit már sokan eladtak –
a néphatalmat, Kazi bátyám!

Köztünk élsz. Egyszerü maradtál.
A jó kaját, a jó piákat
nem veted meg – tudjuk mi, testvér,
ezért rád rossz szót nem kiálthat
senki – – – hisz' gyilkos izotópok
idomárja vagy: velük vallat
szemed hegesztést: jól simuljon
hajók acél-bőrén a varrat!
– Üdv neked, öreg diagnoszta,
nagy-szívű munkásőr-parancsnok!
Tudod, hogy rólam leperegnek
álszentektől kapott parancsok;
de ha te szólitanál egyszer,
teljesítem életem árán;
az öregek szép igazáért
rohamra vihetsz, Kazi bátyám!

Hűséggel és önzetlenül

Csényi János

Szolnokon a kommunisták 1956. október 23-án délután pártőrséget alakítottak, védték a városi és a megyei pártházat. Aztán itt alakult meg a forradalmi munkás-paraszt kormány.

Az események időpontjában Csényi János elvtárs már közel járt a hatodik X-hez. Tettrekészségét, bátorságát, fiatalos hevét azonban okkal irigyelhették a legfiatalabbak is.

– Nem voltam bátrabb társaimnál – tiltakozik –, talán tudatosabb sem. Csak azt éreztem, tenni kell valamit, különben az ellenforradalmárok szétzúzzák a pártot, rendszerünket, mi pedig áldozatként kerülünk a kezükbe.

Azt a körülbelül két századnyi erőt, amelyik a szolnoki városi pártbizottság székházában október 23-án fegyverbe állt, s amelyiknek Csényi elvtárs is tagja volt, pártőrségnek nevezték el, s emlékét máig is így őrzi a szájhagyomány.

– Ami azt illeti, fegyverekben nem dúskáltunk túlságosan. Amikor átvonultunk a megyei pártbizottság épületébe, csak a „dióverőket", a hosszú csövű, második világháborús ismétlő puskákat mutathattuk meg a fő utcai járókelőknek. Az ellenforradalmárok ekkorra már golyószórókat is szereztek.

Az őrség tagjaiban volt azonban valami, ami a fegyvernél is többet ért: az eltökéltség a

proletárhatalom megvédésére. Elbújhattak volna, de nem tették.

– Ugyan már, hogy tettük volna! – tiltakozik hevesen még a feltételezés ellen is a hajlott korú munkásőr. – Tudtunk arról, hogy a városi pártbizottság titkárát, amikor újabb fegyverekért akart menni a szovjet parancsnokságra, őrizetbe vették. Arról is voltak információink, hogy összeállították a letartóztatandók listáját, és azon sok más mellett a mi nevünk is szerepelt. Pesten már tombolt a terror. Tudtuk, hogy a fővárosi ellenforradalmi központ igyekszik kiterjeszteni csápjait a fontos ipari központra, Szolnokra is.

A pártőrség egyik feladata volt annak megakadályozása, hogy a városba újabb fegyvereket csempésszenek. Ezért több járőr indult a fővárosból Szolnokra vezető utakra. Csényi János Balajti Jánossal és Dikó Balázzsal járőrözött, amikor a Gólya vendéglő előtt feltartóztattak két gyanús személygépkocsit. Gyanújuk nem volt alaptalan, a két autóban ugyanis – különböző helyekre elrejtve – több szétszedett géppisztolyt és lőszert találtak, amit természetesen – vállalva az ezzel járó nem csekély kockázatot – elkoboztak.

Az ellenforradalmárok segítséget kértek Pestről.

Csényi Jánosék azt a feladatot kapták, hogy hiúsítsák meg a behatolási kísérletet.

– A pályaudvarra mentünk. Az ügyeletes forgalmista elfehéredett a meglepetéstől, amikor közöltük vele, hogy a Budapest–Nyíregyháza között közlekedő vonat Szolnokon nem állhat meg. Hangoskodott, de amikor látta a mi következetességünket, ha vonakodva is, de intézkedett. Az ellenforradalmárokkal zsúfolt szerelvény szinte lassítás nélkül robogott át a szolnoki állomáson. Ellenfeleink tehát ismét hoppon maradtak.

Miközben azonban a pártőrség a közbiztonságra ügyelt, és a legsürgősebb egyéb tennivalókat végezte, az ellenforradalmárok rászabadították Szolnokra a megyei börtönben raboskodó köztörvényes bűnözőket. A fegyencek szétszéledtek, s a kapott utasításnak megfelelően lázítottak, bujtogattak.

Szinte forrt a levegő, az idegek pattanásig feszültek. Csényi János megfigyelőként volt jelen egy gyűlésen, a sanda pillantások, a fékevesztett hangoskodók lázongása azonban óvatosságra intette. Visszament a megyei pártbizottságra, és ott teljesített szolgálatot október 27-ig, amikor néhány vezető kétkulacsossága miatt a pártőrséget, ezt a mindenre elszánt, bátor fegyveres csoportot feloszlatták.

– Illegalitásba mentünk, jóformán fegyvertelenül – kesereg az akkori kiszolgáltatottság felett Csényi János. – Titokban Dikó Balázsnál jöttünk össze megbeszélésre. Hogy kerestünk-e valamilyen kiutat? Legszívesebben nekimentünk volna a világnak. Váczi Mihály veterán tartott vissza bennünket attól, hogy meggondolatlanul, önvédelmi fegyverrel a kezünkben kiálljunk a most már állig felfegyverkezett ellenforradalmárokkal szemben.

Csényi elvtárs tehát nem adta fel a harcot akkor sem, amikor az ellenállás szinte teljesen kilátástalannak tűnt. Ökölbe szorított kézzel várta az alkalmas pillanatot. Ez akkor jött el, amikor 1956. november 4-e után felkereste – jóformán még titokban – az MSZMP megyei intézőbizottságának összekötője, s hívta:

álljon azok közé, akik fegyvert fognak a proletárdiktatúra védelmére.

– A városi rendőrkapitányság épületében jöttünk össze vagy negyvenen. Azt a feladatot kaptuk, hogy szervezzük be a legmegbízhatóbb elvtársakat. Sorra látogattunk mindenkit, akire számithattunk, s néhány nappal később a Koltói úti iskola pincéjében megalakult a szolnoki munkásszázad. Ez volt tulajdonképpen a később szerveződött, igen erős városi és megyei karhatalom magva.

A szórványosan még mindig ágáló, uszító ellenforradalmárok szemében nagy szálka volt a munkásszázad. Röplapokat gyártottak ellenük, gyalázták őket, s azt terjesztették róluk, hogy amikor beléptek a századba, egy nyilatkozatot irtak alá, s ezért mindjárt ötezer forintot kaptak.

– Ezt ordibálta az is, aki az egyik ledöntött szovjet hősi emlékmű előtt várakozó harckocsira kapaszkodott fel, s onnan próbált lázítani – idéz egy epizódot Csényi János. – Sokra azonban nem jutott. Nem csak azért, mert egyre kevesebben hallgattak rá, hanem azért is, mert egyik csoportunk akcióba lépett, s elhallgattatta.

Tizennyolc év nagy idő. Ez alatt még a legjobb memória is megfakul. A szolnoki pártőrség és munkásszázad emléke azonban semmit sem szürkült. Hogy szürkült volna, amikor a munkásszázad harcosai voltak azok, akik a városban és a megyében elsőként léptek fel a renitenskedők ellen, a konszolidációért. Az ő nevükhöz fűződik a legveszélyesebb bűnözők őrizetbe vétele, a Jászság megtisztítása, ahol – főként Jászberényben és Jászapátin – sok sok fegyver volt illetéktelenek kezében, és számos ellenforradalmár bujkált.

Csényi János végig hűséges tagja volt a munkásszázadnak. Ebben az egységben teljesített szolgálatot 1957. tavaszáig. Amikor pedig leszerelt, szinte egy napig sem pihent. 1957. május 7-én már a Munkásőrségnél találjuk, és azóta is hűséggel és önzetlenül látja el fegyveres pártmegbízatását.

SZOLNOKI ISTVÁN

A próbatétel napjai

Bertalan Miklós

Megdörzsölte a homlokát. Megállt, fülelt...
– Mi lehet a fiatal karhatalmista tiszttel, aki helyett belöktek a zárkába? Újra véresen hozzák vissza...? Nem emberek ezek...!

Már ott, a Parlament előtt nem hitt a szemének. „Oltsátok el a csillagot! Verjétek le a csillagot!" – ordítozott a csürhe. Eltorzult arcok, fröcskölő ellenségesség. Másnap a villamoson hallotta, hogy vörös zászlókat téptek le. A Gheorghiu Dej Hajógyár előtt beszélgető munkások. Fenn a tanácsteremben a pártmunkások a teendőkről vitatkoztak. Október 24-ét mutatott a naptár.

– A gyárat meg kell védeni! – kiabált egy munkaruhás, idősebb elvtárs. Ebben mindenki egyetértett. Robogtak kint az úton a lobogós teherautók. Kettő megállt a gyárral szemben. Az épület homlokzatára mutogatva kiabáltak. A tanácstermiek a zajra lerohantak a tágas előcsarnokba. Azok a munkások, akik az éjszaka már megakadályozták az ellenforradalmárok behatolását, ott állítak vasbotokkal, csődarabokkal a kezükben...

– Vegyétek le a vörös csillagot, vagy mi verjük le! – ordították kintről. Elöl Balogh állt, a párttitkár. Látta, hogy elsápad, beharapja a szája szélét... Senki sem készült a védelemre, nem hangzott el utasítás, parancs... Kőzápor zúdult a főépületre... – Ki kellene rohanni, közelharcban szétverni a támadókat. – Három helyről tervezték a kirohanást. A gyárvédők várták a megbeszélt jelt. Valakinek eszébe jutott: a tűzoltó fecskendő is segítene. Elszaladt a fecskendőért. A félig nyitott kapu előtt állt. Ügyelni kellett, hisz záporoztak a kövek... „Roham!" – hangzott a kiáltás, és a munkások kizúdultak... A támadók visszahúzódtak.

Azután óráról órára újabb támadások, provokációk. A gyáriak állták az ostromot. Majd jöttek fegyverrel, támadva – megadást követelve... Dönteni kellett! Körülbelül háromszáz ember maradt a gyárban. A művelődési terem előtt gyülekeztek. Balogh Lajos ismertette a helyzetet, és így fejezte be: – Aki hajlandó az életét is kockára tenni a gyárért, a munkáshatalomért, álljon balra!

Valaki kilépett az egyik oldalon – balra. A másik oldalon is mozdultak... még kettő, még öt... Mindenki balra állt.

Megszervezték az őrséget. Kiosztották a fegyvereket, megbeszélték a járőr útvonalát...

Haláláig nem felejti az éjszakákat. A szolgálatokat Kissel együtt. A bizonytalan zörejeket, a fegyver hideg csövét, a bátorságot adó puskatöltényeket. Emlékszik a fogadalomra is: egyik sem hagyja cserben a másikat... Egyszerre ígérték valamennyien... Együtt vitatkoztak, mi igaz a hírekből, lövik-e a rádiót, összeszedik-e a kommunistákat? Nyolc napig bírták. A helyzet áttekinthetetlenné vált... Az ellenforradalom felülkerekedett.

A többi olyan volt, mint egy lidérces álom. A bordák közé nyomott pisztoly csöve, az újpesti tanácsház irodája... A vád...: Gyilkosság! Tetszett nekik, hogy most ők a bírák! A kérdések: Párttag? Párttitkár? Megmondta, hogy szervező titkár volt. Eldöntötték – az még rosszabb! Újra fegyveresek között... Aztán újabb kihallgatás. Próbálta elképzelni, milyen lesz, ha verik. Sokan voltak. Fegyveresek: „Meséld el, hogyan gyilkoltál?" Újra ezt a kérdést tették fel. Unták a sok nemet. – A fal mellé! Kezeket fel! Le. Fel... S közben vonalzóval mutatták a tempót... Gyorsabban... Gyorsabban... Na, beszélsz? Nem oltem meg senkit...! Zsibbadt a lába, szédült...

– Hol lakik Balogh...?

– Nem tudom...

– Kit öltél meg...?

– Nem öltem!

Ismét a falhoz állították. Leguggoltatták, az egyik csavarhúzót támasztott nyelével a falhoz. – Tartsd! És a fejét nekinyomta az élének... Újabb komédia... Menj előre! Hallotta, hogy felhúzzák a pisztolyt... Várta a lövést... Behozzuk a párttitkárod. Te lövöd agyon...! Aztán a többieket, a végén magadat! Végül közölték: négyszeres gyilkosságért halálra ítélik...

Már nem félt. Becsapódott az ajtó mögötte. Most már az idő az emlékeké...

Újra nyílt az ajtó.

– Jöjjön ki, itt a felesége!

Meglepődött. Ez az utolsó találkozás? Vele szemben állt a felesége. Csendesen sírt.

– Elintéztem... Kivizsgálják az ügyed... Átadnak az ügyészségnek...

A gyerekekről kérdezte... Vége lett a beszélőnek... Visszakísérték... Várt...

Aztán minden megváltozott. Feldübörögtek a testvéri tankok: „Bertalan Miklós elvtárs, szabad vagy. Most már végleg szabad!" – kiáltotta az első, régi ismerős gyári elvtárs, s ő a fegyverekre gondolt, amelyeket megbízható kezekben kell tartani.

SZABÓ ZSUZSA

SZILÁGYI GYÖRGY VERSE

Munkásőrökhöz

Bár vannak nálam hivatottabb költők,
akiknek tolla csapágyon forog,
az időt nálam hasznosabban töltők,
kikből peregnek gyöngyként verssorok...
De míg szétszórják a gyöngyöket garmadával,
mint házmester, ki hamut kőre hint...
Én lépést tartok helyettük a mával
és felköszöntöm munkásőreink.
Lelkiismeretem, állj hát vigyázzba!
Verj vad indulót, zakatolj, te szív!
Toll, a papíron haladj vigyázva!
Az ihlet becses, szép munkára hív.
Kívánok nektek drága jó elvtársak:
Jó egészséget, duzzadó erőt!
Legyetek szilárd bástyái a pártnak,
mindent kiálló, harcedzett erőd!
Népünk szívéhez ezer szállal kötve,
legyetek híven vigyázó sereg,
s ha kell: legyetek majd az osztály ökle,
mitől az ordas szűköl, s megremeg!
Kívánok szuronyt puskátok csövére,
hogyha harapni vágyna még az eb:
utcák kövére húlljon hát a vére,
hogy megtanulja: már nem babra megy!
S kívánok békét, víg alkotó munkát,
gondoktól mentes sok hétköznapot,
ügyünk győzelmét az egész világon,
s harcokban fogant arany holnapot!

Csak ezt akartam mondani, elvtársak.
(Egy őr valahol épp őrségbe lép,
s elszántan tartja, szorítja kezében
– mint költő a tollát – hű fegyverét...)

Acsádi Lajos

Bíró János

A Vörös Csillag katonái

Hideg szelek zúdultak már le a Mátra hasából. Őszutó járta. A két egyenruhás fázott a lóháton. Esteledett. Második napja egyvégtében nyeregben ülnek. A zömök, fekete legény hátra-hátra néz társára. Amaz félreérti.

– Visszaforduljunk? – kérdezi, de úgy is hangzik, mintha erre is biztatná a tehenészt.

A fekete hajú legény rögtön válaszol:

– Vissza hát, csak előbb beugrunk a kuncsorbai kománkhoz.

Tulajdonképpen már reggel óta oda készültek, de meg kellett várni, míg besötétedik. Négy lovat vezettek el a túrkevei Vörös Csillagból a kuncsorbaiak. Nem azért vitték, hogy csak megjártassák őket, hogy az első köszönésre visszaadják. Az ország még tele van fegyveres banditákkal. Bíró János is azt mondta:

– Gyerekek, csak csendben. Most még az ő hangjuk a nagyobb.

Bíró János eszelte ki ezt a katonaságot is. A tehenész pontosan emlékszik rá, hogyan fogadta Bíró János.

Azon a zűrzavaros reggelen, amikor Acsádi Lajos, a Vörös Csillag Tsz tehenésze, a karhatalom sorkatonája hazaért Túrkevére, már tudták a szomorú hírt. A mindig jókedvű Tóth Ferenc tsz-tag fiát, ifj. Tóth Ferenc karhatalmi tisztet meglincselte Pesten, a Nagykörúton, a csőcselék. Feri is innen indult közülük, az Árgyellán-birtokon volt lovászgyerek. A tehenész ismerte a parancsnokot. A pártház védelmére indult az alakulatuk, mikor beszélték, hogy Tóth, a parancsnok nem veszi le a sapkájáról a vörös csillagot.

A tehenésznek akkor jutott ez eszébe, ahogy belépett a szövetkezet kapuján. Rögtön látta, levették a vörös csillagot az épületről. Akkor hát itt is... – keseredett el. Az elnököt kereste.

– Nincsen elnök. Egy reggelre csak azt hallottuk, hogy az éjjel még Túrkevéről is elpakolt – mondták neki.

– Hát a párttitkár? – érdeklődött tovább.

– Az is elment fát vágni Balára. Bíró Jánoshoz menj.

Bíró Jánost benn találta a pártirodán. Rögtön azt kérdezte:

– No, Lajcsi, hoztál-e fegyvert? Mert tőlem még a vadászpuskát is elvették.

Beszélgettek. A máskor is lassú beszédű, csendes Bíró János most még halkabbnak, megfontoltabbnak tűnt.

– Na, fegyvert azt majd szerzünk. Fizesd be a párttagdíjat Bucsi Erzsikénél. Vagy már nem vagy párttag? Mert mi felvettünk, emlékszem.

Acsádi Lajos meglepődött.

– Hát van pártszervezet?

– Van. Csak kisebb. Voltunk háromszázan, vagyunk ötvenkilencen. Bélyeg most nincs, de a tagdíjat fizetjük. Nem kell megijedni, ha félünk, akkor végünk.

A tehenész érezte, hogy ennek a kijelentésnek története van. Várakozóan Bíróra nézett. Az már mondta is:

– Beérek valamelyik reggel. Mi, itt az ország első szövetkezeti városában ahhoz szoktunk, hogy az első út a pártirodára vezet. Senki. Csak a borzasztó hideg falak. Kérdezem a fűtőt, miért nincs itt begyújtva? Azért, mert a könyvelő, a cséplőgépes fia megtiltotta: „Nincs már párt, oda nincs tüzelő." Bemegyek a könyvelőhöz: „Mit mondtál te a fűtő bácsinak?" „Jaj, dehogy, kérlek, félreértetted, persze, hogy ott is tüzelünk" – tördeli a kezetejét.

Bíró János kék szemében harag villant, ahogy mesélt:

– Nem szabad félni. Ide figyelj: a városi munkástanács megtiltotta, hogy Vörös Csillag legyen a szövetkezet. Felvettük a Szabad Föld nevet. Kérdezik az emberek, de mi lesz, ha a munkástanács ezt se fogadja el? Mondom nekik: „Akkor én megyek elöl, ti meg mind jöttök utánam. Megyünk a városházára. De fel az emeletre, onnan dobáljuk le őket, de a tsz marad." Ez mindenkit megnyugtatott.

Jó meleg volt a pártirodán. A tehenész felállt.

– Jani bácsi most micsoda? Maga lett az elnök?

– Nem választott meg engem senki. De valakinek intézkedni kell. Azt mondják az emberek, csináljam.

Nevetett:

– Meg is védtek. Jövök be a kapun, nekem ugrik két csirkefogó. „Ide hallgass Bíró, mérjétek szét a földet, osszátok a téeszt, ezt a kártyavárat." Mondom: „Egy marék föld nem sok, annyit se adok. Nem akarunk még egyszer gazduramék krumplilevesén élni." Elkapták a nyakam. De erre aztán jöttek a tagjaink, szerszámokkal: „Eltakarodjatok, mert rögtön földhöz juttatunk benneteket. De úgy, hogy felettetek lesz."

Estébe haladt az idő, a lovasok a kuncsorbai dűlőúton jártak. Nehéz PPS géppisztoly húzta a nyakukat. Egymáshoz is alig szóltak a nagy csendben. A szótlanságban jobban körülveszik az embert az emlékek. Acsádi Lajosnak az jutott az eszébe, mikor a fegyverért mentek. Előző este Katona Lajos félrehívta az utcán a fiatal tehenészt.

– Ha vállalod, korán reggel indultok. Radics elvisz benneteket teherautóval. Negyedmagaddal mégy, Bíró Jani majd tudja, hogy hová.

Hajnalban szinte úgy szöktek ki a városból. De csak ketten voltak.

– Hát a többieket nem várjuk? – nézett Acsádi Bíró Jánosra.

– Nincs kit várni. Begazoltak. Nem mernek jönni.

Száguldott velük a gépkocsi. Nagy volt a felfordulás mindenfelé, az út mentén tömegek álltak sort az üzletek előtt. Szolnokon a honvédtiszt négy öltözet katonaruhát, géppisztolyokat, töltényeket adott. Berakták a ponyva alá.

– Csak óvatosan, elvtársak – mondta a katonatiszt, mikor útnak engedte őket.

Este lopták be magukat Túrkevére. Másnap reggel mundérba öltöztetett négy embert Bíró János. Az első őrjáratra Acsádi Lajos indult mostani társával, Vasas Lajossal a túrkeddi határra. Hatalmas birtok a Vörös Csillag Tsz, 12 ezer hold. De egy nap alatt szétszaladt a híre: katonák vannak a Csillagban.

– A mi katonáink – magyarázta a többiek-

nek Tóth Imre. – Mert nem is lehet az, hogy mi összegürcöljük a közöst, mások meg széjjelhúzzák. Ugy ne járjunk, mint a nagy vályúval, emberek. Akárki akármilyen kicsit vesz ki belőle, az egész kárára megy.

Tele volt a határ gépekkel, emberekkel. Vetettek, szántottak, cukorrépát szedtek. Azt senki sem tudta, hogyan lehetnek egy szövetkezetnek fegyveres katonái. Biztosan fent intézték így – nyugodtak bele.

Kuncsorba alatt jártak a lovasok. Óvatosabban, lassabban léptettek. Acsádi a súlyzárra tette a kezét. Biztatóan szólt társának.

– Kismiska ügy ez a balaihoz.

– Az nagy szám volt, hallod – nevetett csendben a másik.

Akkoriban történt ez még, mikor felszereltek. Üzentek a Balai Állami Gazdaságból: segítsenek a Vörös Csillag katonái, ellenforradalmárok garázdálkodnak a majorban.

Fáztak tőle.

– Gyertek – mondta Acsádi. – Kimegyünk. Katonaruha van rajtunk, nem tudják, kik vagyunk. A leghangosabbat kiemeljük, aztán a többi csendben lesz.

Kimentek. Azt az embert keresték, aki elkötött egy lovat a gazdaságból.

– Maga velünk jön, megértette!?

Bevitték Túrkevére, ott megkapta az útbaigazítást. Tobb panasz nem jott Baláról.

Kutya rohant elő a kuncsorbai tanyából, ahová beértek. A csaholásra előjött a tanya lakója is. Mérges tekintetű, nagy darab ember. Vasas biztosított, Acsádi leugrott a nyeregből.

– A Csillag lovaiért jöttünk.

A mérges ember nem volt ijedős.

– Nálam csak a saját lovaim vannak. Ahhoz semmi közötök. Egyáltalán, kiféle vitézek vagytok?

– A Vörös Csillag Tsz katonái – vágta oda önérzetesen Acsádi.

A gazda nem szeppent meg. Különösen, hogy a szomszédos tanyákon is felugattak a kutyák, kivilágosodtak az ablakok. Gyorsan, időt nyerve kellett cselekedni.

– Vezesse ki a szövetkezet lovait!

Mintha nem is hallotta volna a felszólítást, visszakérdezett:

– Mi az, hogy a Vörös Csillag katonái? A kormánynak sincs most katonasága, nem még egy téesznek.

– Hát a miénknek van, ide nézzen – kotorta elő a géppel írt megbízólevelet Acsádi. Olvasta... „teljesít szolgálatot azzal, hogy a téesz mindennemű vagyonát megőrizze, mely a tsz tulajdonát képezi..." Az udvarra kiszűrődő lámpafénynél nem lehetett kivenni a bélyegzőről, hogy az csak a tsz pecsétje. Az aláírásról se, hogy a Bíró Jánosé és nem a hadugyminiszteré.

A tanyás ember elbizonytalanodott egy pillanatra. Acsádi annál határozottabb lett.

– Vezesse ki a lovat!

Nyomatékul igazított a fegyverén.

Visszafelé jöttek. Vasas kuncogott.

– Na, ezt jól csináltuk. Bíró nagyot néz reggel, ha viszontlátja a lovakat.

Acsádi gondterhelten szólt:

– Nem voltam túl erőszakos?

– Ne félj, nem jársz úgy, mint Nagy Jóska. Nagy Jóskának, pár napos társuknak nem

ez volt a valódi neve. Talán harmadnapra, hogy felszereltek, raportra hívta mind a négyüket Bíró.

– Te meg hogy viselkedsz, fiam? – mutatott a társukra. – Lesz itt még, akit ütni kell, de nem most, és nem a mieinket, te. Add át a felszerelésedet!

Nem volt mese. Nagy Jóska tényleg nagylegénynek és lóháton érezte magát az egyenruhában. De a saját szövetkezete tagjai ellen is.

A két Lajos még most is sajnálta, de belátták, meg kellett válni tőle.

– Azóta már a nyakunkra hozta volna az ország minden ellenforradalmárát – hagyta helyben Acsádi.

Kiértek a dűlőútra. Megálltak. Acsádi fordított a ló fején.

– Menjünk még ki a Nagy Sándor-tanyára, járjuk be a raktárakat. A szelesi határt is megnézzük reggelig. Tudod, hogy szól a megbízólevél: a tsz minden vagyonáért felelünk.

Társa szó nélkül követte. Ólmos eső kezdte csapkodni a határt és a lovasok arcát.

– Vihar után jön a jó idő – tekintett az égre a tehenész.

Vasas megértette.

– Most már, hogy a Kádár-kormány megalakult, nekünk is könnyebb.

Reggelre értek be a központba. Acsádi nagyot nézett. A kapu fölött vörös zászló lengett, a homlokzatra visszaillesztették a vöröscsillagot.

– Akkor a sapkára is visszatesszük – intett a komájának Acsádi.

Bucsi Erzsike jött velük szembe:

– Lajcsi, most már bélyegünk is lesz hamarosan – ujjongott.

A Vörös Csillag Tsz Túrkeve és az Alföld hírneves közös gazdasága ma is. A munkásőrszakaszt úgy is hívják a városban: a szövetkezeti szakasz. Sok az alapító, csupa kiváló munkásőr. Acsádi Lajos, a tehenész is, Bíró János, a mezőőr is az.

A tehenész meg a mezőőr jól érzi magát a kollektívában. Azért sincs harag, ha a foglalkozások szünetében odaszólnak nekik:

– Hogy volt az, Jani bácsi, mikor te egyik napról a másikra elnök lettél? Hát az meg, mikor a tsz katonája voltál, Lajcsi?

Ilyenkor aztán mindketten jókedvvel mesélnek. Ezt a históriát, ami a szövetkezeti mozgalom, meg a Munkásőrség történetének is szép emlékű eseménye.

BORZÁK LAJOS

A századparancsnok

Szvacsina János

A Tolbuhin út 37-es bérházának egyik első emeleti ablaka mögött minden hajnalban pontosan fél 5-kor kigyúl a fény. Akár nyár van, akár tél. Itt, ebben a kétszobás típuslakásban él a Szvacsina család. Egy család abból a közel tizenötezerből, melyeknek a Mecseki Szénbányák biztosít kenyeret. Szvacsina János az újhegyi üzemben dolgozik, felesége Vasason. A család hajnali menetrendje percre kiszámított, szigorú, mégis sejtetni engedi, milyen szoros szálak fűzik össze a család tagjait.

Tehát kigyúl a fény...

Elsőnek a feleség kel fel – aztán néhány perc múlva a férj. Ezek a lábujjhegyen járás percei. A gyerek ugyanis alszik, s legalább egy óra hosszat még aludnia is kell. Csomagolás, félszavak a tennivalókról, a napról. A feleség 4 óra 45 perckor indul. A férj ekkor bevonul a fürdőszobába – a borotválkozás szertartás a hajnali csendben. Ő csak 5 óra 5-kor megy el – az újhegyi üzem mindössze 17 perc járás a Tolbuhin úttól. A kisfiú tízéves. Reggelije az asztalon kikészítve. Ő egyedül készül fel, megy el az iskolába – ez azóta így van, amióta feléri a kilincset, s be tudja zárni az ajtót.

Szvacsina János csőszerelő tehát ismét megkezdett egy napot. A műszak 14 óráig tart, de kevesebb az olyan nap, amikor ez egyben a hazamenetelt is jelenti, mint az, amikor a munkaidő lejárta csak azt jelzi: kezdődhet a másik... Szvacsina János csőszerelő szakmunkás, a Bánki Donát szocialista karbantartó brigád tagja ugyanis munkásőr-századparancsnok, s az üzemi párt-végrehajtóbizottság tagja is egyben...

– Nem sok ez?...

– Hazudnék, ha azt mondanám, még sohasem éreztem soknak, de ez csak hangulat kérdése... Elkenődik az ember, s akkor világfájdalma támad...

– De aztán mindig jön valami...

– Igen. Mondok egy példát. A mi századunkban tizenhét olyan elvtárs szolgál, akik a munkásőrség alapító tagjai voltak. Vannak vagy hatan egészen idős emberek is. Amikor megkaptuk az új fegyvereket, arra gondoltunk, őket már nem gyötörjük... Mit gondol, mi lett belőle? Szentséges patália. Pedig egyikük nagyot hall, a másiknak két-három szemüvege is van... De jöttek, s bizonygatták, nincs itt baj, Jancsi, most kaptam meg az új hallókészüléket...

– A század, melynek ön a parancsnoka, négyszer nyerte el a zászlóalj legjobb százada címet.

– Csak közhelyeket tudnék mondani. Együtt vagyunk, a szó legnemesebb értelmében. Tiszteljük és becsüljük egymást, szem előtt tartjuk egymás érzéseit, érdekeit...

– Negyvenegy éves... Mit jelentett az ön számára a falu, ahol született?

– Bélavári születésű vagyok, Somogy megye, akkor csurgói járás... Egészen kisgyerek voltam, hatéves, amikor kitört a háború. Persze ezt mi itt az ország szélén, az isten háta mögött, nemigen éreztük, pontosabban, meglehetősen közvetve hatottak ránk az események. Például úgy, hogy a csendőrök egyre gyakrabban járták az utcánkat. Apám napszámos ember volt, hónapszámos, pontosabban. A mi utcánk volt a szegénysor, úgy hívták, Trávnyik, itt hozzánk hasonló volt szinte minden lakó...

Édesapám az uradalmakhoz szegődött minden tavasszal, hol Darányba ment, hol Majláthra, hol pedig Közép-Rigóczba. Persze anyámmal ő is elszegődött, így aztán mi négyen, gyerekek, a nagymamára maradtunk. Hat-kilenc hónapig voltak távol... Amikor betakarították a cukorrépát, tehát amikor minden elkészült a mezőkön, akkor jöttek csak haza. Sose felejtem el, jött szép lassan, komótosan az ökrös szekér, rajta apám és anyám, mi meg futottunk elébük az utcán... A szekér tele volt gabonával – a bérükkel, amiért hajnaltól késő estig dolgoztak... Ez a nap nagy ünnep volt, de aztán ugyanolyan napok következtek, mint korábban, hisz a család el volt adósodva, s az adósságot abból kellett kifizetni, amit a szekér hozott... Apámhoz nagyon sokszor „benéztek" a csendőrök. Az a fajta ember volt, aki nem egykönnyen nyugszik bele a sorsába... A felszabadulást követően azonnal kommunista párttag lett, tehát negyvenötös, ahogy mi mondjuk. Az ő akarata volt az is, hogy tanuljunk, szakmánk legyen, tehát minden tekintetben ő volt az, aki elindított engem egy bizonyos életúton.

– Sorsfordulók. Események, melyek átalakítják az embert. Nyilván az ön életében is voltak ilyenek.

– Az első az iskola volt. Ötvenben szakérettségit tettem. Elküldtek, azt mondták, nincs mese, tanulni kell, ez igazság. Nem voltam valami kiváló diák, ez biztos, az is tény, hogy más emberként tértem haza... Aztán ilyen sorsforduló volt ötvenhat is...

– Sorkatona volt, karhatalmista. Részt vett a rádió védelmében...

– Szombathelyen szolgáltam. Néhány nap

hiányzott már csak a leszereléshez, amikor furcsa dolgokat kezdtek suttogni az emberek. Emlékszem, mezőgazdasági munkán voltunk, krumplit szedtünk egy gép után, amikor az egyik este azt mondta egy öreg: meglássátok, fiúk, nagy baj lesz... Reggel aztán jött is a távmondat: vissza a laktanyába! Fényes reggel volt, amikor beérkeztünk – fürdés, reggeli, s aztán takarodó... Aludni, nappal?! Tehát tényleg készült valami, ha így vigyáztak ránk, így pihentettek bennünket... Éjfélkor szólaltak meg a szirénák... Éles lőszert osztogattak, kézigránátokat. Sose felejtem, álltunk az alakulótéren, s csak azt tudtuk, megyünk Pestre... Egy éjszakát töltöttünk fent, amikor jött a parancs: leváltani a Rádió őrszakaszát... Elindultunk hát, pedig az utat se tudtuk. Elöl egy szovjet páncélautó, aztán a mi teherautóink. Nem tudnám megmondani, melyik utcában lőttek ránk először. Ropogott a géppuska, s mi nem tudtuk, hová, kire kell lőni... Kitörtünk ebből az utcából, s végre elértük a Rádiót. Az őrszakasznak ekkor már tizenkét halottja volt... Aztán részt vettünk a Közvágóhíd megtisztításában... December huszonegyedikén szereltem le, hazamentem Bélavárra, de nem tudtam aludni... Puska ropogott a fülemben heteken át, falak dőltek...

– Beszélgessünk a családról.

– A kisfiam ötödikes. Orosz tagozatos, de eszperantót is tanul. Rokonszerető, s persze minden érdekli. Feleségem szakmabeli: ugyanakkor került Dunaújvárosba annak idején, mint én. Ő átképzősként lett központifűtés-szerelő, én ipari tanuló voltam. Persze egy tizennyolc éves lányhoz képest a tizennyolc éves fiú még gyerek... A véletlen azonban úgy hozta, hogy amikor Pécsre kerültem dolgozni, ezerkilencszázötvenhétben, ő is itt dolgozott. Dolgoztunk együtt Bakonyán, aztán az új erőmű építésén, majd itt, Újhegyen... Ezerkilencszázötvenkilencben házasodtunk össze... Jelenleg is a szakmában dolgozik. Már huszonnégy éve szakmunkás, villany- és autogénhegesztő jelenleg is. Persze most már elég gyakran panaszkodik, majd egy negyedszázad férfiszakmában, nagy idő...

– Mindketten jól keresnek...

– Nem mondom, hogy nem. De ez fájt, amikor azt hallottam: annyi pénzük van, mint egy mérnöknek...

– Autó?

– Egy használt Wartburg. Ötvenezerért vettem, de ma már több mint hetvenezerbe van.

– Ön szakember, ha több szabad ideje lenne, rengeteg pénzt kereshetne...

– Kereshetnék... A mi brigádunkban hetvenketten vagyunk, ebből tizenegy munkásőr... Ha vasárnap munka van az üzemben, dupla a pénz, ami azt jelenti, hogy minimum háromszáz forint... S ezek az emberek mégis inkább gyakorlatra, foglalkozásra, szolgálatba mennek, ahol legfeljebb egy húskonzerv a „bér". Van, aki nem érti, van, aki érti. Ezt tudom erre mondani...

– És olyan van-e, amire azt mondja: ha újra kezdhetném, nem így csinálnám?

– Nem bántam meg, hogy ezt a szakmát választottam. Olyan előzmények után, ahogy én felnőttem, ez nagyon is kielégít, de ha újra tizennyolc éves lehetnék, akkor egy kicsit többre törnék, bár mondom, nincs nekem panaszra okom. Nem rangra, pénzre vágyom,

tanultabb ember szeretnék lenni. Nem ártott volna ezt akkor, fiatalon komolyabban venni... Nincs is más vágyam, mint hogy a fiam ezt megértse. Ötödikes, de ha beszélgetünk, mindig úgy irányítom, hogy lássa, mit jelent többet tudni... Legyen munkásember, rendben van – persze hasonló gondolkodású, mint én –, de iskolázott legyen, akinek soha, semmilyen társaságban nem kell félszegen meghúznia magát...

BÉKÉS SÁNDOR

Szemben a viharral

Nyolcvanméternyi, drótkötél óvta zuhanás végén „a föld gyomrába" érkeztünk a kassal. Azóta hosszú és kacskaringós alagútakon gyalogolunk immár negyedórája a mélyben, libasorban és nyakunk behúzva. Iszapba merül a gumicsizma. Víz csöpög a légvágat tetejéről. Arra gondolok, hogy Gál Álmosnak, meg a többi bányásznak minden „sichta" kezdetén és végén 20–20 percet kell gyalogolnia az iszapos sötétségben. S ez még nem munka.

Baljós robaj az idegennek, kedves zaj a bányásznak: nem áll a front! Gumiszalag mellett araszolunk már az ácsolathoz lapulva: utazik a szén az éhes csillék felé a töltőhöz.

– Jön a szén...

A bányász nem bányássza a szenet, hanem jöveszti. S az jön, mert itt, az oroszlányi XXIII. bányaüzemben 13 bányász nekiereszte gépmonstrumát. Már látszik: a gép végigmarja morogva, recsegve a csillogó szénfalat, harapja, mint egy falánk ősállat. És viszi a csikorgó láncos-fogas kaparó végig a fronton, rá a szalagra.

Csupa erő ez a zömök, erős állú, keskeny szemű bányász, Gál Álmos. Csupa tempós mozdulat, magabiztosság. S a súlyos fizikai

Gál Álmos

megterheléseket naponta elviselő ember csendes derűjével válaszolgat.

– Október tizennegyedikén lesz huszonegy esztendeje, hogy szenelek.

Nincs még negyvenesztendős. Frontmester, azaz frontbrigádvezető. Otthon az asszony, meg a 19 és 10 esztendős két lánya, s másfél éves kisfia várja. Ha késik, a nagyobbak egymásra lesnek: megjön-e? Az apró mosolyog:

még nem tudja, hogy a bánya veszélyes is lehet.

Azt pedig már a két nagyobb se tudja, hogy valamikor, csaknem két évtizede már, a földfelszín „sötétsége" jó néhány hónapig veszélyesebb volt elszánt apjuk számára, mint odalent az az ismerős sötétség...

– Emlékszem én, éjszakai sichtás voltam, amikor az első kósza hírek jöttek. Hogy Pesten lőnek, meg hogy baj van... Mikor este kiértem az aknához...

Ott topogtak a hűségesek: mit kéne tenni? Hogy itt, legalább itt, ahol az életadó energia születik, ne bojduljon meg a világ.

– Ma néhányan nem szállunk le a bányába, Álmos...

Gál Álmos bólintott, letette a mentőkészülékét. És aztán társaival reggelig járta az üzem területét: a robbanóanyag-raktárakat, a gépeket őrizték, óvták. Fegyvertelenül.

Reggel megjött a váltás, Gál Álmos hazament a feleségéhez és első, akkor még karonülő kisgyerekéhez. Megpróbált aludni, de nem nagyon sikerült. Délután Fazekas János csöngetett rá, a vájártárs (ma a XXIII. üzem igazgatója):

– Most már biztos, hogy baj van. Valami nagy disznóság készül az egész országban. Itt Oroszlányban is. A párt megbízható embereket keres. Jössz-e?

Gál Álmos gondolkodás nélkül a kabátjáért nyúlt. Két hónapja vették fel a pártba.

Az utcán már találkoztak a tüntetőkkel. Ordítás, ökölrázás, vad hangok.

– Mit akarnak ezek?

– Hát jót nem, az biztos..

– Csak a rabokat ki ne szabadítsák.

Odaértek a pártbizottságra. Ötvenen voltak. Fegyvert kaptak. Ami volt: mindenki egy karabélyt, marék lőszerrel. Harmincöten rögtön a rabtáborhoz mentek, hogy ki ne szabadulhassanak a közbűnténves elítéltek, mert akkor... Éjszaka mégis kitörtek a rabok és elszéledtek Oroszlányban. Mert a parancs szerint a fegyveres összecsapást kerülni kellett, nem volt tűzparancs. Gál Álmos éjszaka még a rendőrség épületét őrizte, reggel azonban szétosztották őket. Ő Fazekassal a „Bányászrádióhoz" került, vagyis a városi hangoshíradó központjába.

Kint iszonyatos hangzavar, dühödt tömeg. Géppisztolyok és kézigránátok tűnnek fel itt is, ott is. És bent két bányász, két puska, két marék lőszer. A telefonok már egy napja süketek.

– Elszigetelődtünk...

– Ketten vagyunk.

A tömegben valaki elkiáltja, hogy el kell foglalni a rádiót. Gál Álmos kibiztosította a karabélyt.

– Lőni akarsz?

– Azért állítottak ide.

Fazekas az idősebb, bölcsebb. Magyarázza, hogy így semmire nem mennek, így csak meghalni lehet, s akkor kettővel megint kevesebb. El kell jutni a többiekhez.

A zűrzavarban sikerül elmenni. Oroszlányban ettől kezdve megszűnt a rend. Átvette az uralmat az anarchia. De nem sokáig.

Hirtelen csend támad körülöttünk. A fejtőgép, a kaparó mozdulatlanná merevedik. Innen is, onnan is ténypontok imbolyognak. Idelent, a

nyolcvanméternyi sötétben felismerhetetlen az ember, előtte jön a „kobakra", vagyis a védősisakra szerelt lámpa éles fénykóre, s eltakarja a személyazonosságot. Csak annyit lehet tudni: egy bányász jön. Legfőljebb a hang árulkodik, amikor az idelent elmaradhatatlan „na" szócska előrebökésével felhangzik a köszöntés:

– Na, jószerencsét!

Hát összejöttünk. A felbukkanók egymás után a bányafa-halomra ülnek, előkerül a bicska, szalonna, kenyér. „Evés" van. Nem reggeli, nem ebéd: evés. Itt bármelyik műszakban éjszaka van. Es harsány tréfák, nevetés két falat között. Egymást ugratják az erős, fáradhatatlan emberek, a szénnel birkózók. Elkésett társ fénykóre közeleg:

– Aztán megenni ám a kenyeret is, mert megnézem utána! – harsan vígan a sötétből. Nevetés a válasz. Majd valaki:

– Bácsi kérem, a Szundi nem eszik rendesen...

Gál Álmos hátba vágja. Őt mindenki Szundinak becézi. Szeretik. Kozismert, népszerű. Mert mindent tudnak róla a társak...

Tudják róla, hogy nem ijed meg a maga árnyékától.

Akkor sem ijedt meg, dühe volt nagyobb, mikor a főnyomozó úr pisztolyt nyomott az oldalába, s az ellenforradalmárok felforgatták a lakását. Az asszony ott állt, karján a síró, egyéves gyerekkel. Gál Álmos azt mormogta a foga közt:

– Várjatok csak, majd amikor mink keresünk benneteket!

Egymáshoz jártak hírekért a bányászok, aztán lejártak a bányába: végezték a szivatást, ácsolást. Közben szervezkedtek. Egy nap sírva fogadta az asszony:

– Megfenyegettek az utcán!

– ?

– Azt mondták, sztrájk van, és ha te még egyszer sichtába mégy, felrobbantják a lakást.

Gál Álmos csendesen, megnyugtatóan magyarázta, hogy ezek már nem sokáig acsarkodnak.

Keskeny szemében ma is villan az öröm:

– Hát amikor meghallottuk a szolnoki felhívást, mintha a levegő is tisztulni kezdett volna körülöttünk!

Lent a mélyben egymásra néztek: lassan itt az idő...

Aztán bedübörögtek Oroszlányba a szovjet páncélosok. Hangjuk elég volt, hogy az erdőkbe ijessze az addig igen bátor fegyvereseket. A bánya újra „ment", a vihar csitulóban volt. Hanem a rendtől még akkor igen messze volt Oroszlány. A rabtáborból alakított legénységszállón, a kocsmákban kétes elemek gyülekeztek. Pestről kifüstölt „felkelő"-agitátorok, szökött fegyencek.

Gál Álmos megint éjszakás volt, amikor Fazekas János megint érte jött:

– Gyere a pártbizottságra. Bányász-karhatalom lesz. Ott a helyünk, míg rendbe nem tesszük Oroszlányt.

És 1957 januárjában Gál Álmos bányász „pufajkába" öltözött, géppisztolyt fogott, hogy négy hónapig szinte le se tegye. Huszonnégy órás járőrszolgálat után huszonnégy órás benti készültség, s csak azután a szabad huszonnégy óra. Ez volt a beosztás. A fáradtság elviselését a bányában megtanulta. A töb-

bi meg hit és elszántság dolga volt. És a bátorságé is, mert olykor bizony veszedelmes helyzetbe is kerültek.

A XVIII. akna épületéig kísérték észrevétlenül a nőt, akit már napok óta figyeltek. Hol itt, hol ott halliották „agitációját" az újrakezdésre. Még nem fogjuk el, gondolták, hadd tudjuk meg, hol a bázisa. A nő bement az aknaépületbe. Álmos és társa vártak egy kicsit, aztán belökték az ajtót.

A teremben vagy negyven férfi volt, hangoskodtak, körülfogták a két karhatalmistát. Gál Álmos csőretöltötte a géppisztolyt, társa pedig visszakiáltott az üres folyosóra:

– Várjatok egy kicsit, mindjárt végzünk!

A trükk bevált, a legharciasabbak is megjuhászodtak: osztagot sejtettek odakint. Gál Álmos előparancsolta a nőt, szabályosan letartóztatta, és távoztak. A nő nem tudta, hogy a két bányász odakint mért fúj nagyot, mosolyogva.

Másik alkalommal „eseménydús" járőrszolgálatból érkezett, fáradt volt. Éppen letette volna fegyverét, amikor egyik parancsnoka szólt:

– Ne tedd le, Szundi, gyere. Őriznod kell valakit, amíg megfürdik, felöltözik, aztán a folyosón, amíg érte nem jönnek Pestről...

– Értettem.

– Vigyázz nagyon, ez nem játék. Közel ne engedd magadhoz.

Gál Álmos nézte a foglyot és arra gondolt, hogy hiszen megőrizné ő ezt fegyvertelenül is, nem olyan erős ez... Dehát a parancs, parancs, ötlépésnyiről ügyelt rá. Majd kikísérte a Pestről érkezett kocsiba. Csak azután kérdezte:

– Ki volt ez?

– A XVI-os aknán dolgozott, bújt. Onnan hozták be. Sipos Zsigmondnak hívják. Ő volt Bojti őrnagy gyilkosa...

Dübörög a front. A szénfalba harap újra az acélfogú monstrum. Ha végighalad hatvancentis harapásaival a légvágatig, a fejünk feletti világot tartó acélpajzsok hidraulikus lábaikon egymás után utánalépnek egyet-egyet. A fénypontok a gép körül imbolyognak.

Ez a 73. frontbrigád egyik „szakja": tizenhárom bányász az ötvenhatból. A múlt hónapban egy ember egy műszakban 41,35 tonna szenet termelt átlagosan. Ez 150,9 százalékos teljesítménynek felel meg.

Ez a 73. frontbrigád. Az ötszörös aranykoszorús.

Az szb-titkár, aki idekísért, közben fejből sorolja Szundi kitüntetéseit, jól felkészült Gál Álmosból:

– Munka Érdemrend ezüst, Bányász Szolgálati Érdemérem bronz és ezüst, kétszeres Kiváló Bányász, háromszoros Kiváló Dolgozó, Lenin-plakettes propagandista...

Gál Álmos visszalép a pajzs mellől, hallgat. Aztán csendesen mondja:

– Nem dicsekvésből, de ide tartozik: Kiváló Munkásőr lettem, 5, 10, 15 éves szolgálati érdeméremmel. Szakaszparancsnok vagyok.

Az az egykori bányász-karhatalom lett a magja a munkásőrségnek. Gál Álmos így fogalmazza meg az „átalakulást":

– Mikor májusra rendbe tettük Oroszlányt, mentünk vissza a frontra dolgozni. De akkor már munkásőrként. Az első utána következő

bányásznapon volt az eskütételünk. De addig is: minden foglalkozásra énekszóval vonultunk végig a városon. Úgy gondoltuk, hadd lássák: megtartottuk a fegyvert...

Abban az időben, amikor még a sötétség erősebb volt odafent, a fekete szénfal előtt egy Sógor József nevű öreg bányasz megkérdezett egy fiatalt:

– Hát te, fiam, mellénk állsz-é?

Az ránézett:

– Én ebben lettem ember, ha kell, az életem adom érte.

Az öreg bólintott, jól tudta, hogy ami odafent a napvilágon frázisnak tűnne, az idelent a szénfalnál más: itt élet-halál kérdésében csak őszintén lehet beszélni. És Sógor József megsimította fiatal társa vállát. 1956 októbere volt.

Azt a fiatal bányászt Gál Álmosnak hívták.

SZTANKAY JÓZSEF

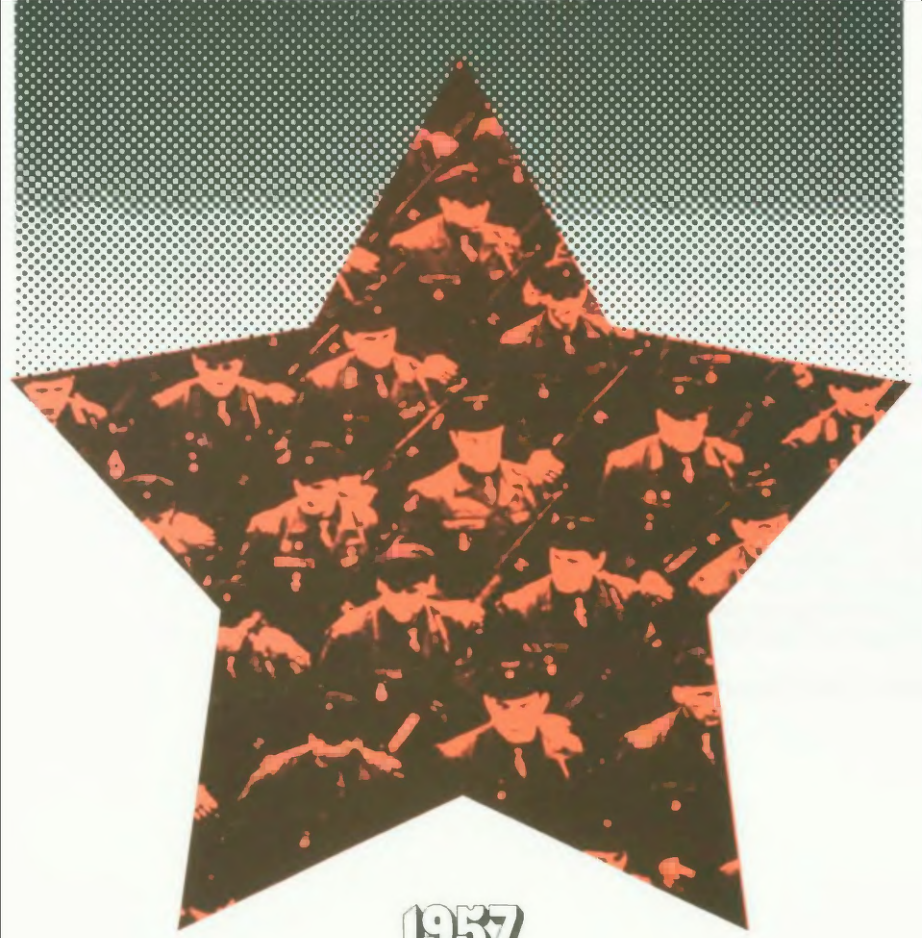

1957
1975

Dolgos tömegek eleven várfalai

Mint gyöngyöt tartom a csendet.
Benne gyermekek puha sóhajtása.
virágok termékenységét segítő vízcseppek gördülése,
völgyek nyugalma.
Csirázó magok.
Gondolatok.
Ezt védik a munkásság önkéntes fegyverforgatói.
Ez a mozgó, változó csöndesség létünk táptalaja.
Benne növekszik a rend,
mely a munka ásványait és az emberség fényrészeit
építi magába.
E táptalajt vigyázzák féltő gonddal,
tudósok megszállottságával,
ők.
kik hitük szerint többet akarnak a mánál.
A ma építői, a jövendő kovácsai ők.
Kérges tenyerekkel, a hétköznapok anyagából formálják magukat,
és a világot, melybe beleszülettünk.
Mert tudják, hogy nem gondolhat komolyan a holnapra az,
ki ma tétlen.
Utódai ők a kézben egyszerre szerszámot s kardot tartó
eleinknek.
A gyárak őrei,
és a békének őrei ők
A dolgos tömegek eleven várfalai.

Tartalom

Előszó *5*

VERSEK

Vlagyimir Majakovszkij / Komszomol-dal (részlet) *7*
Nazim Hikmet / 1917 *15*
Gyemjan Bednij / A Fő utca (részlet) *35*
Bertold Brecht / Nagy Október *42*
Pusztai János / Ne várj, anyám... *53*
Gyóni Géza / Utolsó tánc *58*
Gábor Andor / Fekete ünnep *68*
Komjáth Aladár / Proletár Magyarország marsol (részlet) *73*
Ady Endre / Csák Máté földjén *76*
Vasvári István / Krónikás ének ezerkilencszáztizenkilencről *85*
Somlyó Zoltán / A milljomos miatt! *90*
Madarász Emil / Csihajda *97*
Várnai Zseni / Vörös május *105*
Balázs Béla / Tábortűz mellett, vörös őrségben *109*
Kassák Lajos / Emléktábla *112*
Frideczky Frigyes / 1919 *116*
Sztyepan Scsipacsov / Fiúk *120*
Csanádi Imre / Csillag a homlokukon *127*
József Attila / Munkások *132*
Iván Goran Kovačić / Tömegsír (részlet) *141*
Felix Pita Rodriguez / Megérkeznek a partizánok *145*
Kassák Lajos / Partizánlányok *156*
Fodor József / Piros fejfák *167*
Kátay Antal / Minden nap védeni *175*
Soós Zoltán / Kazi Bátyám *181*

Szilágyi György / Munkásőrökhöz *189*
Szüts Bernát / Dolgos tömegek eleven várfalai *205*

RIPORTOK

Parancsnok a Bajkálon túl *9*
Az üzenetet egy vörös lovas hozta *11*
Az omszki gárdista *13*
Tagsági könyvének száma: 905 573 *19*
„Mi magyarok, vörös lovasok" *23*
Küldetés rifkabil földön *28*
Emlék Szofjától *32*
Élete: Történelem *36*
„Ha újra kezdeném, ugyanezt az utat járnám" *39*
Az emlékek arany hídján *47*
A komisszár *48*
Turkesztánban kezdődött *51*
Dombrovszky magyar csekistája *54*
Bolsevik lett a cárnő palotájában *56*
Egy katonaláda története *59*
Találkozás *61*
Madamin Beck megadta magát *63*
„Mind vörös katona volt, csak maga nem?" *65*
Megjöttek az új emberek, erős akarattal, határozott céllal *66*
Feledhetetlen történelmi pillanat *71*
Csepel kohója vörösen izzott *74*
Februári koporsók *77*
Egy gazdag élet emlékeiből *81*
A Visegrádi utca vonzásában *84*
Volt-e olyan szép nap, mint akkor... *86*
Debreceni március *87*
Amikor leállt a diósgyőri vasgyár *91*
A harminckettesek megnyerése *93*
Már nem kettőkor, négykor... *95*
Én ma gazdag és boldog vagyok *101*
Amikor máig is megőrzött harci lobogónkat kaptuk *103*
Árulás Esztergomban *106*

Utóvédek *110*
A párt tovább élt *113*
A tábornok tanácsot ad *117*
Avenue de Chatillon: 36 *122*
„Szépnagyapám az első hajdúkapitány" *125*
Felderítők *129*
Harctéri emlékek *133*
Az első vonalban *137*
Őrségben *139*
Két találkozás *142*
Ostrom után *146*
Petyka három évtizede *148*
A szökés *152*
A Magyar Újság nyomdásza voltam *157*
A fegyvert máig sem adta ki a kezéből *161*
Márianosztrától Bécsújhelyig *164*
Ellopták a frontszakaszt *168*
A mayersdorfi tűzkeresztség óta... *172*
Barna foltok a térképtáskán *176*
Az első szóra ment *178*
Hűséggel és önzetlenül *183*
A próbatétel napjai *187*
A Vörös Csillag katonái *191*
A századparancsnok *195*
Szemben a viharral *199*

Tartalom *207*

SZERKESZTETTE: HAYPÁL TIBOR / A KÖNYVET TERVEZTE: SÓS LÁSZLÓ
TIPOGRÁFIA: GRAUSZ PÉTER / FELELŐS KIADÓ: GÁTI JÓZSEF
KÉSZÜLT A ZRÍNYI NYOMDÁBAN, BUDAPESTEN / MUNKASZÁM: 74.1511/1-336
FELELŐS VEZETŐ: BOLGÁR IMRE VEZÉRIGAZGATÓ